

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE ZEKATIN KURUMSALLAŞMASI VE DİYANET
PERSONELİNİN BAKIŞ AÇISI HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA
(KOCAELİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Günay TERZİ

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mahmut BİLEN

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE ZEKATIN KURUMSALLAŞMASI VE DİYANET
PERSONELİNİN BAKIŞ AÇISI HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA
(KOCAELİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Günay TERZİ

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 23.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Mahmut BİLEN	BASARILI	
Doç. Dr. Süleyman KAYA	BASARILI	
Dr. Öğr. Üy. Kadir UÇAM	BASARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Günay TERZİ
Öğrenci Numarası	:	y166060018
Enstitü Anabilim Dalı	:	İslam Ekonomisi ve Finansı
Enstitü Bilim Dalı	:	İslam Ekonomisi ve Finansı
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Türkiye'de Zekatın Kurumsallaşması ve Diyanet Personelinin Bakış Açısı Hakkında Bir Araştırma (Kocaeli Örneği)
Benzerlik Oranı	:	%4

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

23/05/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Mahmut BİLEN

Tarih: 23.05.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tezin başlangıcından, bitiş sürecine kadar, her aşamasını titizlikle takip eden, yardımını, desteğini ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mahmut BİLEN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Anket sürecinde bildiklerini benimle paylaşan Dr. Öğ. Üyesi Kadriye İZGİ ŞAHPAZ hocama da teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimimi nihayete erdirebilmem için, uykusuz gecelerime ortak olan, sevgili eşim Erkam TERZİ'ye, tezimi tamamlayabilmem için kendisine ayırmam gereken zamandan feragat eden oğlum Eymen TERZİ'ye ve aileme şükranlarımı sunarım.

Günay TERZİ

02.05.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
GRAFİK LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: İSLAM HUKUKUNDA ZEKÂT	5
1.1. Zekâtın Terim ve Sözlük Anlamı.....	5
1.2. Zekât Kurumunun Önemi	5
1.3. Zekâtla İlgili Temel Kavramlar	8
1.4. Zekât Mükellefi İle İlgili Şartlar	8
1.5. Zekâta Konu Olan Malda Bulunması Gereken Özellikler.....	9
1.6. Zekâtın Geçerli Olmasının Şartları	13
1.7. Zekâta Konu Olan Mallar	15
1.7.1. Hayvanların Zekâtı.....	15
1.7.2. Toprak Mahsulleri.....	17
1.7.3. Altın, Gümüş ve Paraların Zekâtı	19
1.7.4. Ticaret Mallarının Zekâtı	21
1.7.5. Bal ve Diğer Hayvan Ürünlerinin Zekâtı.....	22
1.7.6. Maaş, Ücret ve Serbest Meslek Kazançlarının Zekâtı	23
1.7.7. Gelir Getiren Bina ve Nakil Araçları Gibi Malların Zekâtı.....	23
1.7.8. Günümüz Finansal Ürünlerinin Zekâtı	24
1.8. Zekâtın Sarf Yerleri	25
1.8.1. Fakirler (El Fukara).....	26
1.8.2. Miskinler (Mesakin).....	26
1.8.3. ZekâtMemurları (Amiller)	27
1.8.4. Kalpleri İslama Isındırılacaklar (Müellefe-i Kulüb).....	27
1.8.5. Köleler (Rikab)	29
1.8.6. Borçlular (El-Ğarimin).....	29
1.8.7. Allah Yolunda Olanlar (Fi Sebilillah).....	30

1.8.8. Yolcular (İbnu's-sebil).....	31
1.9. Zekât Verilmesinin Caiz Olmadığı Kimseler	32
2. BÖLÜM: DÜNDEN BUGÜNE ZEKÂT UYGULAMALARI.....	34
2.1. Zekât Literatürü	34
2.2. Hz. Peygamber Döneminde Zekât Uygulamaları	39
2.3. Raşit Halifeler Döneminde Zekât Uygulamaları	41
2.4. Diğer İslam Devletleri Döneminde Zekât Uygulamaları.....	42
2.5. Günümüz İslam Ülkeleri ve Diğer Ülkelerdeki Zekât Uygulamaları.....	44
2.5.1. Mısır Zekât Uygulamaları.....	48
2.5.2. Suudi Arabistan Zekât Uygulamaları.....	48
2.5.3. Libya Zekât Uygulamaları	49
2.5.4. Sudan Zekât Uygulamaları	50
2.5.5. Ürdün Zekât Uygulamaları	53
2.5.6. Endonezya Zekât Uygulamaları.....	54
2.5.7. Pakistan Zekât Uygulamaları.....	56
2.5.8. Yemen Zekât Uygulamaları.....	58
2.5.9. Bangladeş Zekât Uygulamaları.....	59
2.5.10. Kuveyt Zekât Uygulamaları.....	60
2.5.11. Lübnan Zekât Uygulamaları	61
2.5.12. Brunei Darussalam Zekât Uygulamaları.....	61
2.5.13. Nijerya Zekât Uygulamaları	63
2.5.14. Malezya Zekât Uygulamaları.....	64
2.5.15. Birleşik Arap Emirlikleri Zekât Uygulamaları	68
2.5.16. İran Zekât Uygulamaları	69
2.5.17. Filistin Zekât Uygulamaları	69
2.5.18. Güney Afrika Zekât Uygulamaları	69
2.5.19. Amerika Zekât Uygulamaları	70
2.5.20. Türkiye Zekât Uygulamaları.....	71
2.5.20.1. Türkiye Diyanet Vakfı	72
2.5.20.2. Türk Kızılayı	72
2.5.20.3. İnsani Yardım Vakfı İHH.....	73
2.5.20.4. Deniz Feneri Derneği	74

3. BÖLÜM: ZEKÂTIN KURUMSALLAŞMASINA DİYANET PERSONELİNİN BAKIŞ AÇISI VE ALAN ARAŞTIRMASI.....	75
3.1. Diyanet İşleri Başkanlığının Tarihçesi.....	75
3.2. Zekâtın Kurumsallaşmasına Diyanet Personelinin Bakış Açısına Yönelik Anket Bulguları ve Değerlendirilmesi (Kocaeli Örneği).....	77
3.2.1. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnek Kütlesi.....	77
3.2.2. Demografik Göstergeler.....	78
3.2.3. Demografik Göstergeler ile Zekâtın Kurumsallaşması.....	93
3.2.4. Zekâtın DİB Bünyesinde Kurumsallaşması.....	97
3.2.5. Zekâtın Ekonomik Yönüne Bakış.....	99
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	104
KAYNAKÇA	108
EKLER.....	120
ÖZGEÇMİŞ.....	126

KISALTMALAR

B	: bin
BAZ	: Badan Amil Zekât
BAZNAS	: Badan Amil Zekât Nasional
BM	: Birleşmiş Milletler
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
H.z.	: Hazreti
IRTI	: Islamic Research and Training Institute
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İHH	: İnsani Yardım Vakfı
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
LAZ	: Lempaga Amil Zekât
LKZ	: Libya Zekât Kanunu
MUIB	: Brunei Diyanet İşleri Başkanlığı
NZF	: Ulusal Zekât Fonu
SANZAF	: Güney Afrika Ulusal Zekât Fonu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UPZ	: Unıt Pengumpul Zekât
VB	: Ve benzeri
VD	: Ve diğerleri
YY	: Yüz yıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Develerin Nisabı.....	16
Tablo 2 : Sığırların Nisabı	16
Tablo 3 : Koyunların Nisabı	17
Tablo 4 : İslam İşbirliği Teşkilatına Üye Ülkelerin Ekonomik Durumu ve Zekât Düzenlemeleri	45
Tablo 5 : İslam Ülkelerinde Bağımsızlık ve Zekât Kanunu Tarihleri.	47
Tablo 6 : Sudan’da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Büyümesi.	51
Tablo 7 : Sudan’da Toplanan Zekâtın Kaynaklara Göre Dağılımı.....	52
Tablo 8 : Endonezya’da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Değişimi.....	55
Tablo 9 : Endonezya’da Zekât, İnfak ve Sadakaların Yıllara Göre Değişimi.....	56
Tablo 10 : Pakistan’da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Değişimi.	57
Tablo 11 : Yemen’de Varlıklara Göre Toplanan Zekât Geliri.	59
Tablo 12 : 2009-2013 Yılları Arasında Nijerya’da Eyaletlere Göre Toplanan Zekâtın Dağılımı.....	64
Tablo 13 : Malezya’da Eyaletlere Göre Toplanan, Dağıtılan ve Atıl Kalan Zekâtın Yıllara Göre Değişimi	66
Tablo 14 : İHH’nın 2016 Yılı Sonu İtibariyle Yaptığı Faaliyetler.	73
Tablo 15 : Türkiye’de Zekât Potansiyeli	76
Tablo 16 : Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri.....	79
Tablo 17 : Araştırmaya Katılanların Aylık Gelir, Ev ve Binek Dışında Servet Bilgisi, Verdikleri Zekât Miktarı	79
Tablo 18 : Günlük Hayatta Zekât Hakkında Konuşma ve Bilgilendirme Yapma Sıklığı.....	81
Tablo 19 : Zekât Uygulamaları Hakkında Bilgi Sahibi Olma Düzeyi.....	82
Tablo 20 : Yeni Mal Kalemlerinin Zekâta Tabi Olmasına Bakış Açısı	83
Tablo 21 : Günümüzde Nisab Miktarlarının Güncellenmesi Tartışmalarına Bakış	85
Tablo 22 : Hz. Ömer’in Müellefe-i Kulüb Sınıfını Kaldırmasına Bakış	88
Tablo 23 : Gelir Düzeyi ve Verilen Zekâta Bakış	89
Tablo 24 : Zekât İbadeti Hakkında Karşılaşılan Sorular ve Cevap Verebilme Düzeyi.	89
Tablo 25 : Yerine Ulaştırılmak Üzere Diyanet Personeline Zekât Verilmesi	90
Tablo 26 : Zekâtın Amacına Hizmet Etme Durumu.....	91
Tablo 27 : Zekâtın Kurumsallaşmasına Bakış Açısı.....	91

Tablo 28 : Öğrenim ve Meslek İle Zekâtın Kurumsallaşması Arasındaki Çapraz İlişki.....	93
Tablo 29 : Aylık Gelir ve Servet İle Zekâtın Kurumsallaşması Arasındaki Çapraz İlişki.....	93
Tablo 30 : Zekât Ödemede ve Hesaplanmasında Kolaylık Sağlanmasına Bakış	94
Tablo 31 : Zekât Ödemelerinde Tercih.....	95
Tablo 32 : Vergi ve Zekât Arasındaki İlişki	95
Tablo 33 : İnsanların Zekât Vermeme Sebepleri.....	96
Tablo 34 : Adaletli Gelir Dağılımına Zekâtın Etkisi	97
Tablo 35 : Günümüz Zekât Uygulamaları Bilgi Düzeyi İle Zekâtın DİB Bünyesinde Kurumsallaşması Arasındaki Çapraz İlişki	98
Tablo 36 : Servet Bilgisi İle Dindar Kesimin Verdiği Zekât Arasındaki Çapraz İlişki.....	100
Tablo 37 : Zekâtın DİB Bünyesinde Kurumsallaşması ve Zekâtın Ekonomik Yönü Güvenirlilik Analizi.....	103
Tablo 38 : Madde Toplam İstatistikleri	103

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1	: Brunei Darussalam'da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Dağılımı.....	62
Grafik 2	: Brunei Darussalam'da Zekâtın Sınıflara Göre Dağılımı.....	63
Grafik 3	: Ev ve Binek Dışında Servet Bilgisi İle Verilen Zekât Miktarı Arasındaki Çapraz İlişki.....	80
Grafik 4	: Sünnet Masrafları, Gençlerin Evlendirilmesi ve İftar Yemeklerinin Zekâttan Karşılanmasına Bakış Açısı.....	84
Grafik 5	: Diyanet İşleri Başkanlığının Zekât Hakkında Üstlenmesi Gereken Göreve Bakış.....	98
Grafik 6	: Zekât Eğitimine Bakış.....	99
Grafik 7	: Aylık Gelir İle Zekâtın Adil Gelir Dağılımına Etkisi Arasındaki Çapraz İlişki.....	100
Grafik 8	: Servet Bilgisi İle Zekâtın Adil Gelir Dağılımına Etkisi Arasındaki Çapraz İlişki.....	101
Grafik 9	: Zekâtın Ekonomik Yönüne Bakış.....	101
Grafik 10	: İslam Ülkelerinde Yoksulluk ve Zekât İlişkisine Bakış.....	102

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Malezya'da Zekât Sistemi.....	65
--	----

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Türkiye’de Zekâtın Kurumsallaşması ve Diyanet Personelinin Bakış Açısı Hakkında Bir Araştırma (Kocaeli Örneği)			
Tezin Yazarı: Günay TERZİ		Danışman: Prof. Dr. Mahmut BİLEN	
Kabul Tarihi: 23.05.2019		Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 126 (Tez)	
Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı			
<p>Zekât, Müslümanın Allah’ın rıza ve hoşnutluğunu kazanabilmek için, malının bir kısmını hak sahibine vererek ifa ettiği mali bir ibadettir.</p> <p>Zekât ibadetinin, Hz. Peygamber özelinde tarihsel sürecine bakıldığında, Medine döneminde farz kılınarak, diğer ibadetler arasında yerini aldığı görülmektedir. Hz. Peygamber ve Halifeler döneminde devlet eliyle, devletin zekât memurları tarafından toplanmış, ancak bu dönemden uzaklaştıkça, zekât-devlet ilişkisi gittikçe zayıflamış, tarihsel süreç içerisinde de bireysel olarak ifa edilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti uygulamalarına bakıldığında da, bir kurumsallaşmanın olmadığı, vatandaşın zekât ödemelerini kendi eliyle yaptığı görülmektedir.</p> <p>Günümüzde, İslam ülkelerinde kurumsal yapılar ortaya konmaktadır. İslam ülkelerinin bir kısmında zekât kanunları çıkarılarak, zekât ödemeleri zorunlu hale getirilirken, bir kısmında ise, zekât ödemeleri gönüllü olarak yapılmaktadır. Bu ülkelerde, zekât kurumlarında biriken fonların, yoksulluk ile mücadelede önemli bir finansman kaynağı olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise, zekâtın kurumsal bir bünyede toplandığı bir zaman dilimi olduğunu söylemek zordur. Hali hazırda ülkemizde gerek ibadetlerle ilgili problemlerin çözümünde, gerekse toplumun dini konularda bilgilendirilmesinde söz sahibi olan kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Zekât kurumunun en kolay, en hızlı ve maliyetsiz olarak Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında oluşabileceği dikkate alındığında, Diyanet personelinin zekâtın kurumsallaşması noktasında düşünceleri önem arz etmektedir. Bu çalışmada, zekâtın kurumsallaşmasına, Diyanet personelinin bakış açısı incelenmiştir.</p> <p>Anket yöntemi kullanılarak ortaya konan çalışmada; Diyanet personelinin vermeleri gereken zekât miktarından daha az ödeme yaptıkları ya da sahip oldukları servetin zekâta müstehak mallardan olmadığı, zekâtın Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurumsallaşmasına sıcak baktıkları, zekâtın vergiden mahsup edilmesi halinde zekât ödemelerinin artacağını düşündükleri, zekâtın ekonomi üzerindeki olumlu etkilerinin farkında oldukları ve zekât konusunda hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları bulgu olarak tespit edilmiştir. İslam ülkeleri gibi zekâtın kurumsal yapıya kavuşarak, yoksulluk ile mücadelede önemli bir finansman kaynağı olabileceği ve bunun Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yarı özerk bir halde teşekkülünün uygun olacağı araştırmada ortaya konulmaktadır. Bu sonuç politika yapıcılar için önemli bir bilimsel bulgu sunmaktadır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Zekât, Zekâtın Kurumsallaşması, Diyanet Personeli, Zekât Uygulamaları.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master	X	DegreePh.D.	
Title of Thesis: A Research On The Institutionalization of Zakat in Turkey and Religious Staff's Perspective (Kocaeli Example)			
Author of Thesis: Günay TERZİ Supervisor: Prof. Dr. Mahmut BİLEN			
Accepted Date: 23.05.2019 Number of Pages: x (pre text) + 126 (main body)			
Department: Islamic Economics and Finance			
<p>Zakat is a financial way of worship performed by Muslims giving a certain percentage of their properties to those who need in order to attain Allah's consent and compassion.</p> <p>When regarded the historical process of Zakat, specifically during the Prophet Mohammed, it is seen that it become one of the worships by becoming obligatory in Medina period. During the Prophet Mohammed and Caliphs period Zakat payments were collected by Zakat officers employed by the state, but after this period was far behind, relation of Zakat-State became weaker and turned out to be performed individually in historical process. Regarded the applications of Ottoman State, it is also seen that there was not any institutionalization and citizens pay their zakat on their own.</p> <p>At the present time, in Islamic countries reveal institutional structures. While Zakat is made obligatory by introducing Zakat laws in some Islamic countries, Zakat payments are voluntary in some others. In these countries it is seen that funds piled up in Zakat foundations are an important source of finance in fighting with poverty. In our country, it is hard to say that there was a period of time that Zakat was collected in an institutional structure. In our country Presidency of Religious Affairs is authorized institution both in solutions of problems related to worship and informing the society about religious issues. Considering that Zakat foundation could be formed more easily, quickly and less costly under the umbrella of the Presidency of Religious Affairs, the thoughts of Religious Affairs employees are important at the point of institutionalizing zakat. In this study, the point of view of Religious Affairs employees in institutionalization of Zakat is researched.</p> <p>In this study conducted by survey technique, the attention grabbing findings are that Religious Affairs employees pay less amount of Zakat than they have to or their assents aren't counted as subject to zakat, they open up to institutionalizing of Zakat under the Presidency of Religious affairs, they think if Zakat is accounted as a tax, Zakat payment will increase, they are aware of the positive effects of Zakat on economy and they need in-service training on Zakat. It is revealed in this study that if made institutional like in other Islamic countries, Zakat can be an important source of finance and this could be achieved by making it an autonomous institution within the Presidency of Religious. This result puts forward an important scientific finding for policy makers.</p>			
Keywords: Zakat, Institutionalization of Zakat, Religious Affairs Employees, Zakat Applications.			

GİRİŞ

Yoksulluk sorunu, insanlığı en çok meşgul eden sorunların başında gelmektedir. Yoksulluğun en dramatik şekilde yaşandığı coğrafyaların başında, İslam ülkelerinin geldiği görülmektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılarak, gelir eşitsizliğinin azaltılabilmesi için hükümetler tarafından çeşitli politikalar uygulamaya konulmaktadır. Ortaya konan politikalara rağmen yoksulluk sorunu hala varlığını devam ettirmektedir. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için İslam dininin önemli bir kurumu olan zekâtın, bu sorunların azaltılmasında ne kadar etkisi olacağını ortaya koymak önem arz etmektedir.

Zekât, Allah tarafından emredilen, namazla beraber erdemli bir kulluğun gerekleri arasında sayılan, kulun Rabbine olan sadakatini ortaya koyan, sınırları Kur'an ve sünnetle belirlenmiş mali bir ibadettir.

İslam dini, insanların psikolojik ve sosyolojik hayatlarını düzenlediği gibi, iktisadi hayatlarını da düzenleyen bir dindir. İslam'ın beş temel direğinden birinin zekât olmasının yanı sıra, israfın haram kılınması, faizin yasaklanması, yakın akrabanın gözetilmesi gibi emirler, İslam'ın ekonomik problemler karşısında getirdiği koruyucu önlemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zekât, iktisadi hayata yön veren, fakirliğin önlenmesinde bir görev üstlenen, gelirin adilane bir şekilde dağılmadığı toplumlarda, geliri yeniden dağıtan bir mekanizmadır. Günümüzde yoksul gençlerin evlendirilmesinden, işsizlik probleminin azaltılmasına kadar temelinde iktisadi sıkıntılar yatan pek çok meseleyi çözme potansiyelini içerisinde barındırdığı görülmektedir.

Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar gelen süreçte, zekât ibadeti Müslümanlar arasında bazen kurumsal bir yapı çerçevesinde, bazen de bireysel olarak daima ifa edilmiştir. Zekâtın bireysel olarak ifa edildiği dönemlerde, zekâtın devlet destekli toplanmamasının sebep olduğu bazı sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Zekât ibadetinin ihmal edilmesinden, hak sahiplerine haklarının teslim edilmemesine kadar pek çok sorunun var olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde bazı İslam ülkelerinin Hz. Peygamber dönemi uygulamalarına geri dönerek, bu ibadete tekrar kurumsal bir nitelik kazandırmaya çalıştıkları görülmektedir. Benzer çabalar ülkemiz için de söz konusudur. Ülkemizde zekât kurumunun hem tarihsel tecrübesi hem de günümüzdeki durumunun tespit edilerek ortaya konması gerekmektedir. Zekâtın kurumsal bir yapıya

kavuşturulabilmesi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair çalışmalar yapılması gerektiğine inanılmaktadır.

Ülkemizde inanç, ahlak ve ibadet ile ilgili olan meselelerin yürütülmesi görevi Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiş bir görevdir. Halkın dini konularda bilinçlenmesini ve doğru dini bilgiye erişimini de Diyanet İşleri Başkanlığı sağlamakta, personeline de bu konuda önemli görevler düşmektedir. Bu noktadan hareketle, zekâtın ifasında önemli görevler üstlenecek personelin kurumsallaşmaya bakış açısının ortaya konması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümünde, zekât ahkâmı üzerinde durularak bilgi verilecektir. İkinci bölümde Hz. Peygamber dönemi uygulamalarından başlayarak günümüze kadar ki süreçte, zekâtın ifasında ortaya çıkan ülke tecrübeleri ile bu ülkelerde zekât kurumunun başarılı ve aksayan yönleri analiz edilecek, üçüncü ve son bölümde ise, Diyanet İşleri Başkanlığı tarihçesi üzerinde durulduktan sonra, alan araştırması ve sonuçları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; İslam'ın önemli bir kurumu olan zekâtın, İslam toplumlarının bu konudaki tecrübesini ve günümüz İslam ülkelerindeki uygulamalarını dikkate alarak, yoksulluk ve gelir adaletsizliği ile mücadelede Türkiye'de bir kurumun oluşumunu önermektir. Bunun için; ilgili literatür gereğince analiz edilmiş ve bir alan araştırması ile bu kurumun nasıl oluşturulması gerektiğine ilişkin bir öneri ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Hz. Peygamber ve Raşit Halifeler döneminde zekât, kurumsal bir çerçevede, zekât memurları eliyle ifa edilmiş bir ibadettir. Ancak zaman içerisinde kurumsal yapıdan uzaklaşarak bireysel bir ibadet mahiyetine bürünmüştür. Hali hazırda bazı İslam ülkelerinde kurumsallaşma çabaları ortaya konmuştur. Devletin sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak uyguladığı politikalar, devletin bir yandan ekonomideki cesametini büyütmüş, diğer yandan artan borç yükü ile ekonomilerin büyümelerinin yavaşlamalarına yol açmıştır. Tamamlayıcı ve telafi edici bir seçenek olarak, zekât kurumunun ekonomilerde hem yoksulluğun hem de gelir dağılımı adaletsizliğini başta olmak üzere, tüketimin daha dengeli yapıda oluşmasına yapacağı katkılar için geliştirilmesinin önemi ortadadır. Bu nedenle zekât kurumunun doğru bir şekilde kurumsal yapıya kavuşturmak üzere nasıl oluşturulması gerektiğine ilişkin akademik

arayışlar bu tezin hazırlanmasındaki en önemli motivasyon faktörü olmuştur. Bu alan araştırmasında, sağlanacak bulgular ile Türkiye’de zekâtın doğru şekilde kurumsallaşmasının, ekonomideki çok yönlü önemi gelecekte daha çok fark edilecektir. Dini bir kurum olan zekâtın, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde oluşturulmasının, bu kurumun görevlilerinin yaklaşımının nasıl olduğunu öncelikle tespit etmek önemlidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizde toplumun doğru bir dini anlayış oluşturmasında, ibadetlerin yerine getirilmesinde, dini konularda halkın aydınlatılmasında ve onlara rehberlik edilmesinde büyük rol oynayan bir kurumdur. Topluma din hizmetini, Diyanet personeli aracılığı ile vermektedir ve tüm ülkede teşkilatlanmış bir yapıya sahiptir. Zekât ibadetinin diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında oluşturulacak kurumsal bir çerçevede ifa edilmesine Diyanet personelinin bakış açısı oldukça önemlidir. Ülkemizde zekât ibadeti hakkında pek çok bilimsel çalışma yapılmış olmasına rağmen, halkla iç içe olan, halk tarafından örneklik teşkil eden Diyanet personelinin zekâtın kurumsallaşmasına bakış açısını ortaya koyan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurmada katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada öncelikle zekât kurumuna ilişkin literatür analiz edilmiştir. Ülke tecrübelerinin nasıl olduğu ortaya konulmuştur. Özellikle zekât kurumunun nasıl oluşturulması gerektiği hakkında, bu araştırmanın özgün kısmını oluşturan alan araştırmasına başvurulmuştur. Diyanet Personelinin zekât algısını ortaya koymak için, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan anket yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma konusunu en iyi yansıtacak şekilde sorular hazırlanarak, katılımcılara uygulanmıştır. Konu ile ilgili anket tasarlanarak, pilot uygulama yapılmış, anket revize edilerek son hali verilmiştir. Kocaeli il genelinde görev yapan 339 kişiye anket uygulanmıştır.

Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Diyanet Personeli için uygulanan anket çalışmasının ana kütlesi ülke genelinde görev yapan tüm Diyanet Personelidir. Kaynakların kısıtlı olması sebebiyle, ana kütlenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için ana kütleyi temsil edecek, Diyanet Personeli arasından olasılık hesabına dayanmayan örnekleme tekniklerinden “kolayda örnekleme” yöntemi ile örnek kitle oluşturulmuştur. Bu yöntem, ana kütleye ulaşmanın zor ve maliyetin yüksek olduğu durumlarda, deneklerin araştırmacı tarafından seçildiği bir

yöntemdir. Araştırmaya katılan personel sayısı ve onların sorulara verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Anket sonucu elde edilen veriler SPSS Windows 25 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın Sorusu, Varsayımları ve Hipotezleri

Bu çalışmada, Kocaeli il genelinde görev yapan Diyanet Personelinin zekâta ve zekâtın Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurumsallaşmasına bakış açısı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışmanın hipotezleri şöyle belirtilebilir;

H₁: Diyanet Personeli, İslam'daki zekât kurumu ve bu kurumun nasıl uygulanacağı hakkında yeterince bilgi sahibidir.

H₂: Diyanet Personeli, günümüz İslam ülkeleri ile diğer ülkelerin zekât uygulamaları hakkında bilgi sahibidir.

H₃: Diyanet personeli zekâtın kurumsallaşması hakkında olumlu bir bakış açısına sahip olmakla beraber, bu kurumsallaşmanın Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde olmasını ve Zekât İşleri Genel Müdürlüğü kurulmasını ister.

H₄: Diyanet Personeli zekâtın ekonomi üzerinde yapacağı olumlu etkilerin bilincindedir.

Çalışmanın Konusu

Bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde dini bir kurum olan zekâtın mahiyetinin anlaşılması için, zekât ibadetinin fıkhi boyutu analiz edilecektir. İkinci bölümde tarihte ve günümüzde zekât uygulamaları, farklı ülke tecrübeleri ekseninde analiz edilecektir. Üçüncü bölümde Diyanet İşleri Başkanlığı ve tarihçesi ele alınacak ve alan araştırmasından elde edilen bulgular ekseninde bir model önerisi ortaya konulacaktır.

1. BÖLÜM: İSLAM HUKUKUNDA ZEKÂT

1.1. Zekâtın Terim ve Sözlük Anlamı

Zekât kelimesi, lügatta “zekâ” kökünden mastardır. Gelişti ve arttı manasına gelir. Ayrıca bir insanın Salih olmasına da “zekâ” denmektedir (Kardavi, 1984:51).

Rağıb El İsfehani'nin Müfredat adlı eserinde zekât kelimesine “Yüce Allah'ın bereketinden hasıl olan, ortaya çıkan büyüme ve artış” anlamı verilmiştir (İsfehani, 2007:668).

Kardavi'ye göre artan şeyler için zeka kelimesi kullanılır. Ekin, kendisinin gelişip büyümesini engelleyen şeylerden temizlendiyse; bu gelişmeyi zeka kökünü kullanarak ifade ederiz. Zekât temizlik manasını da içinde barındırmaktadır (Kardavi, 1984:51).

Zekât Mükellefinin, belli şartlara haiz olan malının, belirlenmiş oranını belirli yerlere vermesidir (Yavuz, 1977:79). Bir başka ifadeyle zekât Allah tarafından farz kılınan, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen sınıflara verilen, zekât mükelleflerinin belli varlıklarından alınan bir paydır (Erkal, 2008:21).

1.2. Zekât Kurumunun Önemi

Zekât, Allah'ın farz kıldığı, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya katkısı olan, müminin iktisadi hayatını düzene sokan, ekonomik hayata canlılık katan, toplumsal adaletin sağlanmasına katkı sağlayan, sadece Hz. Peygambere değil ondan önce gönderilen Peygamberlere de emredilmiş, psikolojik, sosyolojik ve iktisadi pek çok faydayı içinde barındıran çok yönlü bir ibadettir.

İslam'ın ana hedeflerinden biri, insanlar arasındaki yardımlaşma duygularını harekete geçirerek, toplumun huzur ve mutluluk içerisinde yaşamasını sağlamaktır. Böylece fakir ve zengin arasında oluşması muhtemel çatışmalar engellenecek, zenginin fakiri ezmesinin önüne geçilecek, sınıf farklılıkları ortadan kaldırılacaktır. İslam bunları sağlayabilmek için mecburi ve ihtiyari olmak üzere bir takım müesseseler geliştirmiştir (Armağan, 2009:82). Bunlardan biri de zekât müessesesidir. İslam'ın zekât müessesesine verdiği önemi anlayabilmek için Kur'an'a ve Hz. Peygamberin uygulamalarına başvurmak gerekir. Meryem Suresi 54-55. ayetlerinde; Hz. İsmail'in ailesine namaz ve zekâtı emrettiği zikredilirken, yine aynı surenin 31. ayetinde; Hz. İsa'ya da namazın ve zekâtın emredildiği vurgulanmıştır. Mü'minun Suresinin ilk ayetlerinde, kurtuluşa eren müminlerin özellikleri sayılırken, onların zekât verenlerden

oldukları dile getirilmiştir. Yine Tevbe Suresi 71. ayette; müminlerin özelliklerinden biri olarak zekât ibadeti ortaya konmuştur (Sülün, 2008:47-48). Bu ve bunun gibi pek çok ayette zekâtın zikredilmesi, önemini açıkça ortaya koymaktadır. Fark edileceği üzere namaz ile birlikte ifade edilen zekât ibadeti, erdemli bir kulluğun hem beden, hem de mali olarak yapılacak fedakârlık ile gerçekleşeceğini ve toplumsal uyumun bu bilince sahip müminlerin oluşturduğu toplumda vuku bulacağını akla getirmektedir.

Hız. Peygamber dönemi uygulamaları ise, zekâtın peygamber nezdindeki önemini ortaya koymaktadır. Hız. Peygamber döneminde iktisadi hayatın kuruluşu, zekâtın bir kurum olarak sağladığı toplumsal barış ve uyum konusundaki katkısı ile karşımıza çıkmaktadır. Zekâtın emredilmesiyle; zenginden fakire uzanan yardım eli, faizin yasaklanmasıyla; toplumun bükülen belinin tekrar doğrulması, yoksul ve zengin arasındaki barışın sağlanmaya başlaması, iktisadi hayatın yenilenmesine ve canlanmasına vesile olmuştur. Özellikle Mekke'den Medine'ye göç eden muhacirlerle, Medineli ensar arasında ortaya konan kardeşlik ve zekât kurumunun oluşturulması, Hız. Peygamberin o dönemde ekonomik hayatta gerçekleştirdiği en büyük devrimlerden olmuştur. Aslında bu uygulamalar Müslümanlara, ekonominin içinden çıkılmaz bir hal aldığı durumlarda, nasıl düzeltilip düzenlenebileceğine dair de çeşitli ipuçları vermektedir (Karakoç, 2009:54-55).

Zekât ibadeti ferdi boyutta ele alındığında, kişinin kalbindeki mal sevgisini dengelemekte ve kişiyi mala karşı bağlanmaktan alıkoymaktadır. Kalpteki merhamet duygularını harekete geçirmekte, kalbin katılaşmasını da engellemektedir (Yavuz, 1977:100).

Zekât, insanın cimrilik hastalığından kurtulabilmesinin en önemli yollarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın manen arınmasına katkı sağlamaktadır. Çünkü mükellef, zekâtını verdikçe cimrilikten temizlenmekte, malını Allah için elden çıkarmış olmanın da gönül huzurunu hissetmektedir (Gazali, 2017:35).

Zekât mükellefi, bu ibadet sayesinde kendisi dışındaki insanların da ihtiyaçlarının ve isteklerinin olabileceğini anlayacaktır. Zekât ibadeti, insanın dış dünyaya kulak kabartmasını sağlayacaktır. Zira zekât, insanın diğer insanlara karşı farkındalık oluşturmaya katkı sağlayan bir ibadettir. Çünkü insana diğergamlığı öğretir (Günel, 2016:91).

Zekâtın insanın psikolojisini rahatlatan bir yönü daha vardır. Kişi, çektiği ekonomik sıkıntılar sebebiyle ruhsal bir çöküş içerisine girebilir. Zekât, zenginle fakir arasında

bir köprü oluşturarak, fakirin bu buhrandan çıkmasına yardımcı olacaktır. Yani zekât ibadeti ekonomik krizler sebebiyle insanda oluşabilecek psikolojik huzursuzlukların da bir devası olacaktır (Özdemir, 2004:238).

Zekâtın ekonomik hayata katkıları da olacaktır. Çünkü zekât ibadetinin İslam ekonomik sistemi içerisinde düzenleyici bir rolü bulunmaktadır. Zekâtın ekonomiye ve devlete getirisini Hussein çalışmasında şöyle özetlemiştir;

- Zekât verenlerin yapacağı yardımlarla, devletin ihtiyaç sahiplerine ayırdığı kalemlerde azalma olacak, devletin geliri artacaktır. Böylece o para devletin kasasında kalacaktır.
- Zekât verilen muhtaç kişinin müteşebbis haline gelmesi kolaylaşacak, kurduğu yeni iş sayesinde işçi istihdamı artacak, işsizliğe bir nebze de olsa çözüm gelecektir.
- İnsanlar yastık altında biriktirdiği parayı piyasaya sürecektir.
- Fakirin yaşam kalitesinde artış olacaktır.
- İhtiyaca binaen gerçekleşen suç oranlarında düşüş meydana gelecektir (Hussein, 2016:76).
- Zekât yardımı ile düşük gelirlilerin artan mal ve hizmet talebi sonucu, ekonomide hem tüketim hem de üretimin artmasına yol açacak bir süreci tetikleyecektir.

İslam'ın zekât emrini ve faiz yasağını beraber düşünmek gerekir. Zekât mükelleflerinin zekâtlarını hakkıyla ödemesi halinde, faize giden yollar kapanacak, borçlu olup borcunu ödeyemeyen insanların elinden tutulmuş olacak, zekât fonundan sağlanan sermaye ile beraber, insanların faizli işlem yapan tefecilerden kurtulmasına vesile olunacaktır (Günay, 2007:30).

Zekâtın hem bireye, hem topluma, hem de ekonomiye katkısı dikkate değerdir. Ancak günümüz açısından duruma bakıldığında, durum pek de parlak gözükmemektedir. Zekât atıl bir kurum haline getirilmiş, sadece bireysel bir yönü olan ibadete dönüşmüştür.

Öteden beri dünya üzerinde yaşayan insanlar arasında farklı gelir düzeyine sahip insanlar bulunmaktadır. Asıl düşündürücü olan bu sınıflar arasında sevgi, saygı ve kardeşlik bağlarının tamamen ortadan kalkmış olmasıdır. Çeşitli kurum ya da kuruluşlar tarafından ortaya konan istatistiklere göre, dünya üzerinde 1 milyardan fazla insan 1 dolara geçinmek zorunda kalırken, kalan zengin kesim 38.486 kattan

fazla gelir elde etmektedir. Kronik açlık çeken kesim, rakamlara döküldüğünde ortaya çok çarpıcı sonuçlar çıkmaktadır. 824 milyon kişi kronik açlıkla mücadele etmektedir. Ortaya konan rakamlar gelir adaletsizliğini en acı biçimde açığa çıkarmaktadır. Bunun yanında nüfusun %10'unun dünya servetinin %85'ine malik olduğu görülmektedir. Ayrıca her yıl 6 milyon çocuk ya yetersiz beslendiği ya da kötü beslendiği için hayatını kaybetmektedir. Bu rakamlara hastalıklar sebebiyle ölen çocuk sayısı da ilave edildiğinde, rakamlar 11 milyona kadar çıkmaktadır (Yiğit vd., 2013:19). Devletler yoksulluğu ortadan kaldırarak, adil bir gelir dağılımı ortaya koyabilmek için çeşitli politikalar geliştirmiş olmalarına rağmen, yoksulluk ve adil olmayan gelir dağılımı, dünyanın en büyük problemlerinden biri olmaya devam etmektedir. Devletlerin ortaya koyduğu önlemler daha çok kamu merkezlidir. Yüksek gelir sahiplerinden yüksek miktarda vergi alınarak, düşük gelir sahiplerine sağlık, eğitim vb. şekilde transfer edilmektedir. Ancak bu uygulamalar kamuya bir borç yükü yükleyerek, beklenen faydanın elde edilmesine olanak tanımamaktadır. Bu noktadan hareketle, İslam'ın çözüm önerilerinin dikkate alınması gerekmektedir ki, onlardan en önemlisi de zekât müessesesidir (Bilen, 2016:20). Ancak yoksulluk oranları dikkate alındığında, yoksulluğun en yoğun olduğu coğrafyanın İslam coğrafyası olduğu görülmektedir. O halde gerek dünyada, gerekse ülkemizde zekâtın unutulmuş fonksiyonları tekrar işlevsel hale getirilmeli, zekât bireysel bir ibadet olmaktan çıkarılmalı, toplum tabanına yayılmalı, devlet aklının müdahil olacağı bir kurumsallaşma sürecine girilmelidir. Ancak bu şekilde zekât ibadeti işlevsel ve gerçek amacına hizmet edecek hale gelebilecektir.

1.3. Zekâtla İlgili Temel Kavramlar

Nisap miktarı ve artıcı özellikteki mala sahip olmakla zekâtın vücutiyeti başlar. Kişinin zekât mükellefi olabilmesi için ihtiyaçtan fazla, borçtan arındırılmış, nisap miktarı ve artıcı özellikteki mala sahip olması ve bu malın üzerinden 1 kameri yılın geçmesi gerekir. Bu maldan zekât verilecek miktar ayrılarak, ayette emredilen sekiz sınıftan birine verilmesiyle zekâtın rüknu gerçekleşmiş olur (Erkal, 2008:45).

1.4. Zekât Mükellefi İle İlgili Şartlar

Zekât, Allah'ın emrettiği ibadetlerden biri olduğu için, zekât verecek insanda bazı özelliklerin bulunması gerekir. Bu özellikler şöyle açıklanabilir:

Müslüman olmayanlar, diğer ibadetlerle mükellef olmadıkları gibi zekât ibadetiyle de

mükellef değildirler. Gerek Kur'an-ı Kerim'de zekâtı emreden ayetlerde, gerekse Hz. Peygamberin hadislerinde zikredildiği üzere zekât Müslümanlardan alınacaktır (Erkal, 2008:45).

İbadetlerde mükellef olmanın şartlarından biri de, akıllı olmak ve ergenlik çağına gelmiş olmaktır. Ancak delinin ve çocuğun zekât mükellefi olma durumu İslam Alimleri arasında tartışılmıştır (Kardavi, 1984:113).

Ebu Hanife çocukların ve akıl hastalığı olanların zekâtla mükellef tutulamayacağını söylerken, diğer mezhep imamları onları zekâtla mükellef tutmuştur. Bu görüş ayrılığının sebebi; zekâtın niyetle eda edilip edilmeyeceği görüşü ile zekâta vekaletin caiz olup olmayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Erkal, 2008:49).

Yusuf El Kardavi'ye göre zekât, çocukların ve delilerin de malında terettüb eden bir hakktır. Velisi onların adına zekâtı ödemekle yükümlüdür (Kardavi, 1984:127).

Malda tasarruf hakkına sahip olmak, malı harcama hususunda devletçe getirilen bir kısıtlamanın olmaması anlamına gelir (Yavuz, 1977:447).

Hanefî mezhebinde zekât ibadetinin yerine getirilebilmesi için mükellefte aranan şartlardan biri de kişinin zekâtın farz olduğunu bilmesidir (Akyüz, 2006:153).

1.5. Zekâta Konu Olan Malda Bulunması Gereken Özellikler

Kur'an-ı Kerim'de zekâta tabi malların bir kısmı zikredilmiş olsa da konunun ayrıntılarını Hz. Peygamber dönemi uygulamalarda bulmak mümkündür. Hz. Peygamber dönemi uygulamaları, zekât ahkamı hakkında oldukça kapsamlı bilgiler vermektedir. Zira Hz. Peygamber hangi mallardan, hangi şartlar altında zekât alınacağını, zekât memurlarının zekât mallarını ne oranda ve nasıl toplayacaklarını, nasıl dağıtacaklarını uygulamalı olarak göstermiştir. Burada zekâta tabi olan mallarda aranan şartlara geçmeden önce İslam Hukukunda "mal" kavramından bahsetmek yerinde olacaktır.

Mal, insanların kendisine meylettikleri, sahip olmak için çaba sarf ettikleri, biriktirmek istedikleri şeylerin tamamını ifade eder. Emval ise; mal kelimesinin çoğulu olarak kullanılmaktadır.

İslam Alimleri malın belirlenmesinde ihtilafa düşmüştür. Hanefiler malı daha çok ele geçirilen ve faydalanılan şey olarak görürken, diğer mezhepler daha çok "yararları" mal olarak görmüştür. Onlara göre malın insanın elinin altında bulunması zorunlu değildir

(Kardavi, 1984:133).

Maldan kast edilen şey, maddi olan eşyadır. O halde zekâta konu edilmesi gereken mal da budur. Zekâta tabi mallarda aranacak özellikler şunlardır:

Bir malın zekâta tabi olabilmesi için gereken şartlardan biri tam mülkiyettir. Tam mülkiyet, mükellefin malını dilediği gibi tasarruf edebilmesi, hem malın kendisinin, hem de menfaatlerinin üzerinde söz sahibi olmasıdır. Buradan hareketle zekât verilecek mallarda “tam mülkiyet” şartının doğurduğu sonuçlar şöyle özetlenebilir:

- Çalışıp, emek sarf ederek, ücreti hak eden ancak ücretini alamayan kişi zekâtle mükellef değildir. Zira henüz tam temlik gerçekleşmemiştir.

- Kadın, mehrini almadığı müddetçe zekâtle mükellef değildir.

- Borca karşılık rehin olarak alınan maldan dolayı zekât mükellefi olunmaz. Bu durumda kişi, rehin aldığı malın sahibi değildir. Tam mülkiyet gerçekleşmez (Yiğit vd, 2013:150).

Borçlunun mal varlığı, borcuna denk geliyorsa o kişi zekât mükellefi olmaz. Kişi tarafından satın alınan ancak henüz teslim alınmayan mallar zekâta tabidir. Zira alım satım akdi gerçekleşmiştir. Hanefi fakihler, elde olmayan mala zekât sorumluluğu yüklemeyen, Şafi ve Hanbeli fakihler zekât sorumluluğu yüklemiştir. Malikiler ise, malın elde edilmesinden sonra bir senelik zekâtlarının verilmesi gerektiğini söylemişlerdir (Erkal, 2008:57).

Belirli bir sahibi olmayan mallar üzerinde zekât tahakkuk etmez. Bu mallar toplumun ortak malıdır. Tek bir kişinin mülkiyetinde değildir. Tarihte de, günümüzde de bu mallar zekâtın konusu olmamıştır. Belirli bir kişiye vakfedilmemiş vakıflar, zekâttan muaftır. Ancak Cumhuriyet’e göre, belirli bir insana ya da belirli bir topluluğa vakfedilmiş olan mallar zekâta tabidir. Zekâtlarının ödenmesi gerekir. Haram yollarla edinilmiş mallar zekâta tabi değildir. Haram yollarla elde edildiği için, kişinin onda tasarruf hakkı yoktur. Sahipleri bilindiği takdirde sahiplerine iade edilmesi, bilinmediği takdirde ise karşılığında sevap beklemeksizin tasadduk edilmesi gerekir (Akyüz, 2006:191).

Fakihlerin büyük bir kısmı “alacakları” iki kısma ayırarak ele alır:

- Tahsil edileceğine inanılan ve borcunu kabul eden kişiden alacaklar: Bu malların her sene zekâtı ödenir.

- Tahsili umulmayan alacaklar: Bundan kasıt borcun, borçlu tarafından inkar edilmesi,

borçlunun ödeme gücünün olmaması ve alacaklı kişinin de bu durumu ispat edemediği alacaklardır. Bu konuda fakihler arasında görüş birliği olmamakla beraber; “para ele geçince geçmiş yılların zekâtını verir”, “alacaklı parasını aldığı anda sadece bir yılın zekâtını verir”, “alacaklı parasını aldığı anda ne geçmiş yılların zekâtını verir ne de içinde olduğu yılın zekâtını verir, Havalanü'l Havlin gerçekleşmesini bekler ve zekâtını öyle öder” düşünceleri öne sürülmüştür. Ebu Hanife'nin de görüşü bu yöndedir (Erkal, 2008:57-58).

Zekât verilecek mallarda aranan şartlardan bir tanesi de nemalanmadır. Burada kast edilen şey, malın büyümeye, gelişmeye ya da artmaya müsait olmasıdır. Nema, çoğalma, büyüme, artma anlamına gelmektedir. İslam Alimleri bu artışı iki şekilde ele almıştır. Hayvanlarda doğumla gerçekleşen artış, diğer mallarda ise ticaret yoluyla gerçekleşen artış hakiki artıştır. Malın sahibinin elinde artmaya müsait bir mal olması takdiri artıştır. Altın gümüş vb. mallarda takdiri bir artış meydana gelmektedir (Kardavi, 1984:147). Zekâta malın nami olması şartının getirilmesindeki hikmet, zengin zaman içinde fakirleşmesinin önüne geçmektir.

İslam Alimleri; oturulan ev, meslek aletleri gibi insanın asli ihtiyaçları olan malları zekâttan muaf tutmuşlardır. Ancak bu mallar temel ihtiyacı karşılamak için bulundurulduğu müddetçe zekâttan muaftır. Ticaret yapılmak, gelir elde etmek maksadı hasıl olduğunda zekâtlarının ödenmesi gerekir (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:11-12).

İnsanın hayatını idame ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu şeylere asli ihtiyaçlar, bunların hukuk dilindeki karşılığına da Havaic-i Asliyye denir (Akyüz, 2006:215).

Asli ihtiyaçlar zekâttan muaftır. Asli ihtiyaçlara zekât mükellefinin bakmakla yükümlü olduğu herkesin ihtiyaçları dahil edilmelidir. İhtiyaçlar, yaşanan çağın gereklerine göre değişiklik gösterebilir. Ancak keyfi harcamalar ile israf boyutlarına ulaşan lüks harcamalar ihtiyaç kabilinden değildir. Asli ihtiyaçların belirlenip değerlendirilmesi, bu konuda takdir ehliyetine sahip yetkili makamlarca yapılmalıdır (Kardavi, 1984:160).

Asli ihtiyaçları; takdiri ve hakiki olmak üzere iki bölüme ayırmak mümkündür. Hakiki ihtiyaçlardan kasıt; ev, temel gıda ve giyecekler, günümüzde savaş ve savunma için kullanılan silahlardır. Ev içinde bulunması gereken eşyalar -bu eşyalarda lükse ve israfa kaçılmaması esastır- iş aletleri, evdeki hizmetçi (onun da masrafları zekâttan düşülür), borçlar, binek hayvanları ve araçlar, kişinin ihtiyaç duyduğu kitaplar takdiri ihtiyaç maddelerindedir. Bunların dışında ihtiyaç duyulan başka şeyler de vardır; ısınma, sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim giderleri gibi (Akyüz, 2006:218).

Nisab, zekâta konu olan mallarda aranan şartlardan bir tanesidir. Nisab kelimesi sözlükte; sınır ve işaret anlamına gelmektedir. Zenginliğin en alt sınırını ifade ettiği söylenebilir. Nisab kelimesi günümüzde “asgari geçim haddi” ya da “yoksulluk sınırı” olarak ifade edilebilir (Tabakoğlu, 2016:359).

Her malın türüne göre değişen nisab miktarları, Hz. Peygamber tarafından, dönemin şartları dikkate alınarak belirlenmiştir. Zengin sayılmanın ölçüsü olmakla beraber, nisab miktarından daha az malı olanlar zekât ödemekten muaf tutulmuşlardır (Dalgın, 2004:47).

Nisab, kaynaklarda nisab-ı ğına ve nisab-ı istiğna olarak iki şekilde incelenmiştir. Nisab-ı ğına; kişiyi zekât, fitir sadakası ve kurban kesmekle mükellef kılan esas ölçüdür. Nisab-ı ğına miktarına ulaşacak kadar mal varlığı olan bir Müslüman; sadece zekât mükellefi olmaz, aynı zamanda fitir sadakası ödemekle ve kurban kesmekle de mükellef haline gelir. Yani daha açık bir ifadeyle kişi üzerine zekât farz, fitir sadakası ve kurban kesmek vacip haline gelir (Tabakoğlu, 2016:359). Nisab-ı istiğna; kişiyi zekât mükellefi yapmayan ancak yardım almasına da engel olan bir ölçüdür. Bu ölçünün konulmasındaki hedef, dilenciliği önlemektir. İslam Alimleri nisab-ı istiğna hakkında farklı görüşler de beyan etmiştir (Yavuz, 1977:330).

Kişinin temel ihtiyaçları dışında 20 miskal altını varsa yarım miskal, 200 dirhem gümüşü varsa 5 dirhem zekât vermesi gerekir. Ancak altının nisab miktarı hesaplanırken bugünkü ölçüler dikkate alındığında farklı hesaplamalarla karşılaşmaktayız. Bazılarına göre altının nisabı 85 gram iken, bazılarına göre 96 gramdır (Özek, 1987:12).

Hayvanlarda nisab 40 koyun, 30 sığır, 5 devedir. Kişi bunların karşılığı mala ya da 653 Kg. toprak mahsulüne sahipse, zekât vermekle mükelleftir (Dalgın, 2004:47). Günümüzde Hz. Peygamber döneminde konan nisab miktarı geçerli olmakla birlikte, zekâta nisab miktarının yeniden değerlendirilerek güncellenmesi meselesi tartışılmaktadır. Bu konuyla alakalı olarak, 2-3 Ekim 2004 tarihinde Bursa’da Kur’an Araştırmaları Vakfı tarafından tertip edilen “Zekât Nisabı Ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri” sempozyumunda bu konu tartışılmış farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Zekât mükellefinin zekâta konu olan malının üzerinden tam bir kameri yılın geçmesine Havalan’ül Havl denmektedir. Bir kameri yıl 354 güne tekabül eder. Ancak bu şart zekâta konu olan tüm mallarda aranmaz. Toprak mahsullerinin zekâtı; hasat gerçekleştiği zaman, madenlerin zekâtı; işlenip kendisinden kar elde edildiğinde ödenir.

Altın, gümüş, paraların, ticaret mallarının ve hayvanların zekâta tabi olabilmesi için üzerinden tam bir kameri yılın geçmesi gerekir. Bu mallar nemalanması ve kar getirmesi maksadıyla elde tutulur. Hayvanların yavrulaması bir yıl içinde vuku bulur. İşte bu gibi sebepler dolayısıyla bir yıl geçme şartı aranır (Yiğit vd., 2013:85).

Zekâta konu olan malın üzerinden bir yıl geçmesi şartına ashab ve tabiin arasında bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Malın zekâtını üzerinden bir yıl geçmeden, nisaba ulaştığında ya da mal sahibinin mevcut malına kazanılan mal eklendiğinde nisaba ulaşıyorsa zekâtının verilmesi gerektiğini söyleyenler olmuştur (Kardavi, 1984:170).

İbn-i Hazm; İbn-i Mesud, İbn-i Abbas, Muaviye, Ömer Bin Abdülaziz gibi isimlerin mülke geçen malların zekâtlarının hemen ödenmesi gerektiğini söylerken, Hz. Ali, Hz. Ebubekir, Hz. Aişe gibi isimlerin ise yıllanmayı şart koştuklarını söylemiştir (Tanci, 2011:413).

Zekât mükellefinin mülkiyetinde bulunan mallar, borç karşılığında elde bulunuyorsa, bu durumun zekât mükellefiyetini ortadan kaldırıp kaldırmadığı İslam Alimleri arasında tartışmalı bir husus olmuştur. Genel kanaate göre, borç ödendiği takdirde, elde kalan mal, nisab miktarına ulaşmıyorsa, kişi zekât mükellefi olmaz. Ancak toprak mahsullerinin zekâtında, kişinin borçlu olması, zekât mükellefiyetini ortadan kaldırmaz (Mavsılı, 2005:101).

İslam Alimleri arasındaki tartışmanın esas sebebi; zekâta bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bir kısmı zekâtı ibadet olarak görürken, diğer kısmı zekâtı fakirin zengin malındaki hakkı olarak görmektedir. Zekâta hak gözüyle bakanlar, borçlu kişiye zekât düşmediğini ifade ederken, zekâta ibadet gözüyle bakanlar ise; borçluya zekât düştüğünü söylemişlerdir (Kardavi, 1984:163).

Hanefiler, şahıs borçları ile Allah hakkı olan, kullar tarafından da istenen borçlarda, borç tutarı nisab miktarını düşürürse, kişinin zekât mükellefi olmadığını söyler. Kulların istemediği ancak Allah hakkı için ödenmesi gereken borçlar nisabı etkilemez ve zekâtlarının verilmesi gerekir. Ayrıca Hanefilere göre, zirai ürünlerde borç zekât mükellefiyetini etkilemez (Erkal, 2008:66).

1.6. Zekâtın Geçerli Olmasının Şartları

Zekâtın sıhhat şartlarını zekâtı ödeyenle ilgili şartlar ile zekâtın ödendiği kimseye ait şartlar olarak ikiye ayırabiliriz. Zekât ödeyen ile ilgili şartlardan ilki niyet, diğeri zekât

verilen malın değer taşınması ve temliktir (Yavuz, 1977:454).

Zekât mali bir yardımlaşma olmanın yanı sıra, aynı zamanda bir ibadettir. İbadet olması hasebiyle zekât mükelleflerinin, zekâtlarını verirken niyet etmeleri şarttır. Bu niyeti zekâtı verirken yapabileceği gibi, malını zekât olarak taksim ederken de yapabilir. Ancak niyet etmeksizin yaptığı yardımlar, zekât yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz (Dalgın, 2004:48). Hanefi mezhebine göre, niyet zekâtın ödendiği andadır. Zekât mükellefi, zekâtını tek seferde değil de, parça parça ödese bile, ödeme anında niyetin bulunması yeterli görülmüştür (Erkal, 2008:67).

Zekât ödemelerinde, zekât olarak verilen malın kıymetli olması, bir değer taşınması gerekir. Mükelleften, malının en kıymetlisini vermesi istenmez. Ancak malının en adisini vermesi de zekât ibadeti ile bağdaşmaz. Zekât ödemelerinde orta halli olanı seçmek gerekir. Nitekim Hz. Peygamberin uygulamaları da bunu kanıtlar niteliktedir. Hz. Peygamber zekât memurlarının, malların en iyi olanını almalarını yasaklamış, ancak malların en adi, ayıplı ve kusurlu olanlarının da kabul edilmeyeceğini bildirmiştir (Yavuz, 1977:457).

Zekâtın ödendiği kimseyle ilgili en önemli şart temliktir. Temlik, zekâtın ihtiyaç sahibinin mülkiyetine geçirilmesidir. Zekât mükellefi, bunu bizzat kendi yapabileceği gibi vekili aracılığıyla ya da zekât memuruna vererek de yapabilir. Zekât ibadetinde, temlikin zekâtın rüknu olmasının amacı; zekâtın ayette zikredilen sınıflara ulaştırılmasıdır (Yavuz, 1977:457).

Temlik şartını, geniş ve dar kapsamda ele alan İslam Alimleri olmuştur. Temliki, dar anlamı ile kabul eden fakihler, zekât mükellefinin; ihtiyaç sahibini dairesinde oturtmakla zekâtını ödeyemeyeceğini öne sürmüşlerdir. Çünkü bu durumda temlik şartı gerçekleşmiş olmaz. Bir kimse, ihtiyaç sahibi bir fakiri zekât niyetiyle yedirse, karnını doyursa, zekât ödenmiş olmaz. Temlik şartı gerçekleşmemiştir. Ancak zekât mükellefi, zekâta niyet ederek, ihtiyaç sahibi birine gıda yardımında bulursa, zekât ödenmiş olur. Zira temlik şartı yerine gelmiştir (Erkal, 2008:69).

Zekât mükellefinde Müslüman olma şartı arandığı gibi, zekât verilecek kişide de Müslüman olma şartı aranır. Zekâtın, zekât almaya ehil olan kişilere verilmesi gerekir. Mükellef, bakmakla yükümlü olduğu, aralarında menfaat bağı olan usul ve furuuna zekât veremez. Çünkü burada temlik gerçekleşmiş olmaz (Yiğit vd, 2013:155).

1.7. Zekâta Konu Olan Mallar

Zekât, Kuran-ı Kerim'de açıkça emredilmiş bir ibadet olmakla birlikte, hükümlerinin hepsi tafsilatlı bir biçimde açıklanmamıştır. Zekâta konu olan mallar nelerdir, hangi mallardan ne oranda zekât verilmelidir gibi sorular Kuran-ı Kerim'de cevabını bulmamıştır. Ancak Kuran-ı Kerim'de zekâta tabi bazı mallardan bir kısmı zikredilmiştir. Tevbe Suresi 34-35. ayette altın ve gümüşün zekâta konu olan mallardan olduğu sarih bir şekilde ifade edilirken, En'am Suresi 141. ayette toprak mahsullerinin zekâtı konu edilmiştir. Bakara Suresi 276. ayette ticaret malları, maden ve yerden çıkan benzeri malların zekâtı ifade edilmiştir (Kardavi, 1984:132).

Zekât ibadetinin tüm ayrıntılarını Hz. Peygamberin uygulamalarından öğrenmek mümkündür. Zekâtın farz oluşu, bir müessese olduğu ve hangi sınıflara verileceği dışındaki hükümleri, Hz. Peygamberin tatbikatı ile öğrenmekteyiz. Hz. Peygamber zekâtın ifasında son derece hassas davranmış, zekâtla alakalı konuları yazdırarak kılıcı ile yanında taşımıştır (Özek, 1987:10).

Zekâta konu olan mallar şunlardır: hayvanlar, toprak mahsulleri, altın gümüş ve paralar, ticaret malları, madenler, deniz ürünleri, bal ve diğer hayvan ürünleri, maaş, ücret ve serbest meslek kazançları, gelir getiren bina ve nakil araçları gibi mallar, günümüz finansal ürünleri.

1.7.1. Hayvanların Zekâtı

Hayvanların zekâta konu olabilmesi için, bazı şartlara haiz olmaları gerekir. Diğer zekât mallarında aranan nisab hayvanlarda da aranır. Zira nisab zenginlik ölçüsüdür. Nisab miktarına ulaşan hayvanlarda; üzerinden bir yıl geçmesi, meralarda otlayan cinsten olması (saime) ve amile olmaması şartı aranır (Kardavi, 1984:177).

Keçi, koyun, deve, sığır, manda ve at, ehil hayvanlar sınıfına girer ve altı cinstir. Bu hayvanlar süt elde etmek, semizletmek için, yılın yarısından fazlasını meralarda otlayıp, beslenerek geçirirse, bunlara "saime" denir ve zekâta tabi olurlar. Meralarda, yılın az bir zamanında otlatılan, etinden, sütünden istifade etmek için beslenen hayvanlar "saime" olmadıkları için zekâta da konu olmazlar. Binit olarak kullanılan ya da kendisi yük taşımak için beslenen hayvanlardan da zekât alınmaz (Bilmen, ty:343).

Develerin zekâtında nisab miktarı 5 ile başlar. 5 den az devesi olana zekât düşmez. Develerin nisabı aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Develerin Nisabı

Deve Sayısı	Adet	Cins
5-9	1	koyun
10-14	2	koyun
15-19	3	koyun
20-24	4	koyun
25-35	1	2 yaşında dişi deve
36-45	1	3 yaşında dişi deve
46-60	1	4 yaşında dişi deve
61-75	1	5 yaşında dişi deve
76-90	2	3 yaşında dişi deve
91-120	2	5 yaşında dişi deve

Kaynak: Özek vd., 1984.

24 deveye kadar develerde zekât koyun cinsinden verilirken 25’den itibaren deve olarak verilmeye başlanmıştır. Buradaki hikmet 24’e kadar olan deve sayısının, aslında az kabul edilmesi, sahibine zarar verilmemesidir. 25’den sonra deve cinsinden verilmesi de fakirin hakkının gözetilmesi olarak yorumlanabilir.

Sığırların zekâtında nisab miktarı 30 olarak belirlenmiştir. Bu sayıdan azına zekât düşmez. Mandalarda sığır gibi kabul edilmiştir, aralarında fark yoktur. Sığır ve mandalar birbirine ilave edilirler. Hangisi sayıca fazla olursa onun cinsinden zekât verilir. İki cinsin sayısı birbirine eşit olursa, değeri daha az olanın en iyisinden ya da değeri diğerinden yüksek olanın en düşüğünden zekât verilir ki, denge sağlanmış olsun (Bilmen, ty:344).

Tablo 2: Sığırların Nisabı

Sığır Sayısı	Adet	Cins
30	1	2 yaşında erkek ya da dişi dana
40	1	3 yaşında tosun
60	2	2 yaşında dana
70	1	3 yaşında tosun
	2	2 yaşında dana
80	2	3 yaşında tosun
90	3	2 yaşında dana
100	1	3 yaşında tosun
	2	2 yaşında dana
120	3	3 yaşında tosun
	ya da	
	4	2 yaşında dana

Kaynak: Özek vd., 1984.

Koyunların zekâtında Hz. Peygamberin belirlediği nisab ölçüsü 40'dır. 40'tan az olan koyunlar ve keçiler zekâta tabi değildir. Keçinin zekâtı da koyunun ki gibidir.

Tablo 3: Koyunların Nisabı

Koyun Sayısı	Adet	Cins
40-120	1	koyun
121-200	2	koyun
201-399	3	koyun
400-499	4	koyun
500-599	5	koyun
Sonraki her 100 koyun için 1 koyun ilave edilir.		

Kaynak: Özek vd., 1984.

Atların zekâtına gelince; atlar cinsiyetine bakılmaksızın sevim (meralarda otlayan) olmaları kaydıyla zekâta konu olan hayvanlardandır. Atların sahibinin zekât olarak ya at başına 1 dinar ödemesi ya da atların kıymetlerini hesap ederek her nisab miktarı için, 200 dirhem üzerinden 5 dirhem zekât vermesi gerekir. Ebu Hanife atların zekâta konu olan hayvanlardan olduğunu söylese de mal sahibini zekât ödemedede serbest bırakmıştır. Hatta devletin bu konuda zekât mükellefine bir zorlamada bulunamayacağı düşüncesine sahiptir (Sıddiki, 1972:68).

Binek olarak ya da yük taşımak için bulundurulmuş atlar da zekât olmadığı gibi, kişinin savaş aleti olarak kullandığı atlarla, evinde beslediği atlarda da zekât yoktur. Atlar ticaret için bulunduruldukları zaman zekâta konu olurlar (Kardavi, 1984:229).

Hz. Ömer tarafından Ebu Ubeyde'ye yazılan bir emirde; saime olan atlardan zekât alınması istenmiştir. Hz. Peygamber'den gelen bir rivayette; atlardan zekât alınmayacağı emrinin sadece savaşlarda kullanılan atlar için olduğu dile getirilmiş, nesli için yetiştirilen atlardan zekât alınacağı karara bağlanmıştır (Sıddiki, 1972:68).

Zekât verilecek hayvanların bazı özelliklere haiz olmaları gerekir. Zekâtın yaşlı hayvanlardan alınması uygun olmadığı gibi ayıplı ve kusurlu hayvanlardan alınması da uygun görülmemiştir. Farklı kişilere ait sürüler birleştirilmeyeceği gibi, bir kişinin sürüsünün dağıtılmasına da izin verilmemiştir (Demircan, 2017:122).

1.7.2. Toprak Mahsulleri

Zekâta konu olan mallardan birisi de toprak mahsulleridir. Toprak mahsullerinin zekâtı verilirken hangi oranların dikkate alınacağı Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir.

Hız. Peygamber, ürünlerden zekât alınırken nasıl sulandığına dikkatleri çekmiş, yağmur ya da nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinden 1/10 oranında, develer yardımıyla sulanan toprak mahsullerinden ise 1/20 oranında zekât alınmasını istemiştir (Ebu Ubeyd, 1981:466). Oranlardaki bu farklılık, insanın harcadığı emeğin göz ardı edilmediğinin en büyük kanıtıdır. Mükellefin emek harcıyıp, masraf yaparak elde ettiği üründen vereceği zekât oranı ile emek harcanmadan ve masraf yapılmadan elde edilen üründen vereceği zekât oranı aynı olmayacaktır (Sıddiki, 1972:74).

Toprak mahsullerinin zekâtı oranında görüş birliği olmasına rağmen, hangi ürünlerden zekât alınacağı İslam Alimleri arasında tartışma yaratmıştır. Bu konuda ortaya çıkan görüşler şunlardır:

- 1-İbn-i Ömer gibi zekâtın sadece arpa, buğday, hurma ve kuru üzüm için gerektiğini söyleyenler,
- 2-Saklanması mümkün olan ve yenilebilen her şeyde zekât vardır diyenler (Malikiler ve Şafiler),
- 3-Kurutulan ve uzun süre saklanması mümkün olan ve ölçülebilen mahsulde zekât vardır diyenler (Ahmet b. Hanbel gibi),
- 4-Yerin bitirdiği şeylerin tamamında zekât vardır diyenler ki bu gruba Ebu Hanife'de dahildir (Kardavi, 1984:360).

Hangi toprak ürünlerinden zekât alınacağı hususundaki tartışmalar; rivayetlerde belli başlı ürünlerin zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Hadislerde zikredilen ürünlere, yeni ilaveler yapılması bazı alimler tarafından hoş karşılanmamıştır.

Hız. Peygamberden gelen rivayetlerden birinde, toprak ürünlerinden sadece buğday, arpa, beyaz arpa, hurma ve üzüme zekât düştüğü belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde de bu sayılanlara zeytin ve mısır eklenmiştir (Ebu Ubeyd, 1981: 461).

Malikiler ve Şafiler, saklanabilen ve yenilebilen toprak ürünlerini zekâta tabi tutmuşlardır. Onlar, kurutulmuş ve insanın azık olarak tükettikleri şeylerde zekâtın ödeneceğini savunurlar. Örneğin fıstık, badem, fındık vb. ürünlerde zekâtın taallük etmeyeceğini, meyvelerin de bu sınıfa dahil olduğunu söylerler. Meyveler stoklanan gıdalar değildir. Azık olarak da kullanılmazlar (Kardavi, 1984:358).

Ahmet b. Hanbel, kurutulabilen, ölçülebilen ve saklanan, dayanıklı olan mahsullerin hepsinin zekâta konu olduğunu söyler. Zekâta konu olmalarında gıda maddesi olma özelliğini aramaz. Bu durumda pamuk ve keten gibi mahsuller de zekâta tabidir (Erkal,

2008:146). Ebu Hanife'ye göre ise; topraktan biten her şey zekâta tabidir. Topraktan bitenin meyve ya da sebze oluşu durumu değiştirmez. Bazı ürünlerin Hz. Peygamber döneminde az olması, ürüne bir önem atfedilmemesi, ürünün bilinmemesi ya da Arabistan'da yetiştirilmiyor oluşu sebebiyle, Hz. Peygamberin hadislerinde zekât alınması gereken ürünler sınırlı tutulmuş ve bir kısmı zikredilmiştir. Ancak bu ürünler zaman içinde insan hayatında önemi bir yer kaplamaya başlamış, önemli bir geçim ve ticaret kaynağı haline gelmiştir (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:22). Günümüzde bu ürünlerin zekâttan muaf tutulması adilane bir yaklaşım olmayacağı gibi, ihtiyaç sahiplerini de mağdur edecektir.

Ebu Hanife toprak ürünlerinin zekâtında nisabı şart koşmazken, Ebu Muhammed ve Ebu Yusuf nisabın 5 vesk (653 Kg.) olduğunu söylemiştir. İmameyn Hz. Peygamberin hadisini delil olarak kabul etmiştir (Yiğit vd, 2013:98). Toprak ürünlerinde yıllanma şartı aranmaz, hasat edildikleri zaman zekâtının ödenmesi gerekir.

1.7.3. Altın, Gümüş ve Paraların Zekâtı

Tevbe Suresinin 34 ve 35. ayeti altın ve gümüşün zekâta tabi olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ayeti kerime meali şöyledir:

“Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alı koyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve “işte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!” denilecek”.

Gerekli şartlara haiz olan altın ve gümüşün zekâtının ödenmesi gerekir. Altın 20 dinara ulaşınca yarım dinar, gümüş ise 200 dirheme ulaşınca 5 dirhem zekâtı ödenmelidir. Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre; 20 dinar altını olan yarım dinar altın, 40 dinar altını olan 1 dinar altın, 200 dirhem gümüşü olanın 5 dirhem gümüşü zekât olarak vermesi gerektiği söylenmiştir (Ebu Ubeyd, 1981:413).

Günümüzde altının nisabı hakkında farklı görüşler ortaya konmakta ve farklı miktarlar telaffuz edilmektedir. Altının nisabı 80,18 gr. eder (Yiğit vd, 2013:91). Altının nisabı 85 gr. dır (Erkal, 2008:95). Altının nisabı ortalama 90 gr.dır (Özek, 1987:12). Bu anlayış farklılıklarının ortaya çıkmasındaki ana sebep, dirhem ve dinarın, arpa ve buğday gibi hububat cinsinden maddelerle ölçülmüş olmasıdır. Zaman içerisinde, yetiştirilen

ürünlerde nemliliğe ya da diğer çevresel şartlara bağlı olarak ortaya çıkan değişmeler, dinar ve dirhemlerde farklı nisab miktarları ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu farklı anlayışları, Abdülmelik b. Mervan döneminde kestirilen paraların yeniden tartılmasıyla ortadan kaldırmak mümkündür. Bu paralar günümüzde müzelerde muhafaza edilmektedir. Paraların aşınma ihtimalleri de göz önüne alınarak yeniden tartılması durumunda, oluşan görüş farklılıkları da ortadan kalkabilecektir (Erkal, 1985:101).

Tek başına nisab miktarına ulaşmayan altın ve gümüşün birbirine eklenerek zekâtının verilmesi İslam Alimleri arasında tartışma yaratmıştır. Hanefilere göre; altın ve gümüş birbirine ilave edilerek zekâtının verilmesi gerekir. Şafi ve Hanbelilere göre; altın ve gümüş birbirine ilave edilemez (Erkal, 2000:443).

Kadınların ziynet eşyası olarak kullandıkları altın ve gümüşün zekâtında İslam Alimleri arasında ihtilaf vardır. Hanefilere göre; altın ve gümüşten imal edilmiş ziynet eşyaları nisab miktarına ulaşır, üzerinden de bir sene geçerse zekâtlarının ödenmesi gerekir. Diğer mezheb imamları kadınların takılarını zekâta tabi tutmamıştır (Yiğit vd, 2013:91). 1948 yılında Mısır'da düzenlenen Zekât Kanun Tasarısına göre, “ziynet eşyalarının tamamı zekâta konu olmalıdır” şeklindeki görüşü benimsenmiştir (Akyüz, 2006:378).

Altından ve gümüşten imal edilmiş süs eşyaları, ziynetler, tablolar vd. nisaba ulaşıncı zekâtları verilmelidir. Eğer ödeme kendi cinsleriyle yapılmayacaksa, kıymetlerine itibar ederek zekâtı ödenir. Eğer ödeme kendi cinsleriyle yapılacaksa Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un düşüncesine göre ağırlıklarına itibar edilir. Ebu Muhammed'e göre ise fakirin faydası ön planda tutulur (Bilmen, ty:350).

Altın ve gümüşün elde bulundurulmasının sebebi kar elde etmek ise, zekâtını vermek gerekir. Kişi bunları kendisi kullanmak için elde bulunduruyorsa zekâta tabidir. Erkeğe ait altın eşyalar da zekâta tabidir. Erkeğin kullanması zaten haramdır. Kadınların ziynet eşyasına gelince; örfü uygun ve israf söz konusu değilse zekâta tabi değildir. Ancak israf varsa normal bir ziynet eşyasını geçiyorsa zekâta tabidir (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:25).

Nisaba ulaşması, üzerinden bir yıl geçmesi ve borçla ilişkisinin bulunmaması, paraların zekâtında aranan şartlardır. Borçlar ödendikten sonra eldeki para nisaba ulaşmalıdır. İhtiyaç fazlası olan paralar zekâta tabidir (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:60).

İslam, paranın biriktirilerek piyasadan çekilmesini, servetin belli elerde birikmesini engellemek için nisab miktarına ulaşan ve üzerinden bir yıl geçen paranın zekâtının

verilmesini emreder (Kardavi, 1984:253). Paraların zekâtında eldeki paranın altın cinsinden değeri bulunarak elde edilen miktarın %2,5'i zekât olarak verilir (Dalgın, 2004:51).

Günümüzde paraların zekâtı hesaplanırken gümüş nisabının değil, altın nisabının alınması daha isabetli olacaktır. Rasulullah dönemindeki nisab miktarındaki eşitlik ortadan kalkmıştır. Paraların zekâtında gümüşün nisabını belirleyici kılmak fakirlere haksızlık olup, onların zekât mükellefi olmasına yol açacaktır. Bunun için uygun olan altının nisabının esas alınmasıdır (Kardavi, 1984:274). Günümüzde gümüş nisabının kullanılması pek mümkün görünmemektedir. Altının gramı 225,00 TL, gümüşün gramı ise 2,71 TL'dir. Altında nisab miktarı olarak 80,18 Gr'ı kabul edenler için: $80,18 \times 225,00 = 18.040,50$ TL'ye sahip olanlar zekât mükellefi olarak kabul edilecektir. Altının nisabını 85 gram kabul edenler için ise: $85,00 \times 225,00 = 19.125,00$ TL'ye sahip olanlar, zekât mükellefi olarak kabul edilecektir. Gümüş için nisab miktarı 595 gramdır. Gümüş için bir hesaplama yapacak olursak: $595 \times 2,71 = 1.612,45$ TL'ye sahip olan kişi zekât mükellefi olacaktır. Altın ile gümüş nisabı arasında 11-12 kat fark vardır. Paraların zekâtı hesaplanırken gümüş nisab miktarı olarak kabul edildiğinde fakirlerin aleyhine bir durum ortaya çıkacaktır.

1.7.4. Ticaret Mallarının Zekâtı

Ticaret mallarının zekâtı konusunda delil addedilen ayet Bakara Suresi 267. ayettir. Ayette mealen şöyle buyrulmaktadır:

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah her bakımdan zengindir, övünmeye layıktır.”

İslam Alimleri, ayette geçen “kazandıklarınızın iyilerinden” ifadesinden, ticaret yoluyla elde edilen kazançtan zekât verilmesi gerektiğini anlamış ve ticaret mallarının zekâta tabi olması için şu şartları aramıştır:

- 1- Malın ticari amaçla elde bulundurulması,
- 2- Asli ihtiyaçlar ve borçlar çıkarıldıktan sonra nisab miktarına erişmesi,
- 3- Ticaret mallarında sene sonunda nisabın olması, zekâtın ödenebilmesi için yeterlidir. Nisab tüm sene içinde aranmaz (Yiğit vd, 2013:103).

Hanefilere göre, ticaret mallarından zekât ödenebilmesi için, nisabın sene başında ve

sene sonunda olması gerekir. Nisab düşerse bu mallardan zekât ödenmez. Ancak yıl içinde nisabdaki değişiklik dikkate alınmaz. Maliki fakihler nisabı sadece sene sonunda şart koşar ve sene içindeki değişimleri dikkate almazlar. Hanbeli fakihler ise, yılın tamamında nisabı şart koşarlar. Sene içinde nisab kesilir, malın değeri nisab miktarının altına düşerse, malın üzerinden 1 yıl geçme şartı da kalkmış olacağından mal üzerinden tekrar 1 yıl geçmesi beklenir (Erkal, 2008:110).

Ticaret mallarında zekât hesaplanırken, anapara ile kâr birlikte hesaplanır. Yani hem sermayenin hem de kârın zekâtı birlikte ödenmiş olur. Kârın üzerinden 1 yıl geçmesi beklenmez (Yiğit vd, 2013:105).

Kişinin ticarethanesinde bulundurduğu demirbaş mallar zekâta tabi değildir, bunlardan zekât alınmaz. Alınıp satılan, ticarete konu olan mallar zekâta tabi olurlar (Dalgın, 2004:58).

1.7.5. Bal ve Diğer Hayvan Ürünlerinin Zekâtı

Balın zekâtı hususunda İslam Alimleri arasında görüş birliği yoktur. Ebu Ubeyd'e göre; balın zekâtında kişinin tercihi esas alınmalıdır. Ancak zekâtını vermesi için teşvik edilmeli, verilmemesi durumunda mekruh bir iş yapılmış olacağı kişiye anlatılmalıdır. Kişi, balının zekâtını vermek isterse, devleti yönetenlerin zekâtı kabul etmesi gerekir. Hz. Ömer dönemindeki Ebu Zübab örneği bize bunu göstermektedir. Kardavi'nin görüşü de baldan zekât alınması yönündedir (Kardavi, 1984:430).

Hanefî ve Hanbeli fakihlere göre balın zekâtı ödenmelidir. Bir görüşe göre de İmam Şafi'de baldan zekât alınması gerektiğini belirtmiştir. Zamanımızda uygulanması gereken hüküm de budur. Balda nisab miktarı 5 vesk olarak belirlenmiştir. Nisaba ulaştığında yapılan masraflar çıkarılarak 1/10 oranında zekâtını ödemek gerekir (Karadağ, 2017:989).

Ebu Hanife'nin baldan zekât alınacağı görüşünü yukarıda zikretmiştik. Ancak Ebu Hanife harac arazisinde olmamak kaydıyla baldan zekât alınacağı görüşündedir. Öşür ve harac bir arada olmayacağı için, harac arazisindeki baldan zekât alınmaz. Bu konuda arazi ayrımı yapmadan balı zekâta tabi tutan İslam Alimleri de vardır (Kardavi, 1984:429).

Günümüzde balın dışında başka hayvan ürünleri de bulunmaktadır. Endüstriyel amaçla yetiştirilen hayvanlar olduğu gibi, tavuk ve balık çiftlikleri kurulmakta, ipek böceği yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu hayvanların zekâtında izlenen yol şudur:

-Bu hayvanların kendileri satışa konu oluyorsa ticaret malı olarak değerlendirilerek kıymetleri üzerinden %2,5 zekât verilir.

-Bu hayvanların kendileri değil de, elde edilen ürünler satışa konu oluyorsa bu durumda da iki görüşten bahsedilir. Ürün elde edebilmek için yapılan masraflar düşüldükten sonra, %10'u zekât olarak verilir. Nisab ve üzerinden 1 yıl geçme şartı aranmaz. Diğer görüş ise ürünlerin ticaret malı olarak değerlendirilerek zekâtlarının ödeneceğini söylemektedir (Günay, 2017:594).

1.7.6. Maaş, Ücret ve Serbest Meslek Kazançlarının Zekâtı

Bir hizmet karşılığında, bir insana verilen aylık ücrete “maaş” adı verilir. Maaş, ücret ve kazançların zekâtında iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisi; bu gelirlerden kişinin masrafları ve temel ihtiyaçları çıkarıldıktan sonra, geriye kalan miktar nisab miktarına ulaşır ve üzerinden de 1 yıl geçerse zekâta tabi olacağıdır. Bu kazançların %2,5'i zekât olarak verilir. 1952'de Şam'da Arap Birliği tarafından düzenlenen toplantıda, bu kazançların üzerinden 1 yıl geçtikten sonra zekâtının alınacağı belirtilmiştir (Günay, 2017:596). İkinci görüşe göre bu kazançlar mal-ı müstefad olarak değerlendirilir ve üzerinden 1 yıl geçme şartı aranmaksızın zekâta konu olur (Erkal, 2008:184).

İbn Abbas, İbn Mes'ud, Muaviye gibi ashabın bir kısmı da bu kazançları mal-ı müstefad olarak kabul etmiş, üzerinden yıl geçme şartı olmaksızın zekâtlarının hemen ödeneceğini belirtmiştir (Kardavi,1984:493).

1.7.7. Gelir Getiren Bina ve Nakil Araçları Gibi Malların Zekâtı

Günümüz şartlarının ön plana çıkardığı mallardan biri de gelir getiren bina ve nakil araçları gibi malların zekâtıdır. Bu mallar ticaret maksadıyla elde bulundurulmayan, ancak gelişim göstermesi ve üretim sağlamaları sebebiyle elde bulundurulmuş mallardır. Kiralandıkları zaman sahibine gelir getirdikleri gibi, üretimleri satıldığı takdirde de sahibine gelir getirirler. Bu mallar ticaret mallarından farklılık arz eder. Ticaret malları, alım-satımın konusu olarak yani el değiştirilerek kar getirirken, bu malların kendileri sabit kalmakta ancak menfaatleri tekrar etmektedir (Kardavi, 1984:462).

İslam Alimlerinin büyük bir kısmı, bu malların zekâta konu olduğuna görüş birliğine varmıştır. Ancak ihtilaf ettikleri mesele, bu mallardan zekât alınırken hangi statüde ve ne oranda zekât alınacağı meselesidir. İmam Malik'ten gelen bir rivayete göre ev kiralardan zekât alınabilmesi için üzerinden 1 sene geçmesi gerekir. Bazı alimler, bu

gelirleri mal-ı müstefada benzettikleri için üzerinden 1 yıl geçme şartı aramazlar (Erkal, 2008:181).

Kardavi bu konuyu geniş bir şekilde ele alarak İslam Alimlerini iki gruba ayırmıştır:

- Ölçüyü dar tutanlar,
- Ölçüyü geniş tutanlar.

Ölçüyü dar tutanlara göre, Rasulullah döneminde zekâtı verilecek mallar belirlenmiş, ancak bu mallar zekâtı verilecek mallar arasında zikredilmemiştir. Sonraki asırlarda da İslam Alimleri bu konu hakkında görüş beyan etmemiştir. Bu tutumları da bu mallarda zekâtın olmadığını teyit etmektedir. Ölçüyü dar tutanlardan Şevkani ve Sıddık Hasan Han gerek ticaret mallarında, gerekse meyve ve sebzelerde zekâtın taalluk etmediğini söylemiştir. Ölçüyü geniş tutanlara göre, zekâtı emreden naslarda mal ayrımı bulunmamaktadır. Nemalanmanın olduğu mallarda zekât vaciptir. Bu illet gelir getiren mallarda da bulunmaktadır (Kardavi, 1984:463).

Gelir getiren malların zekâtında: kira gelirlerinin üzerinden 1 yıl geçtikten sonra para nisabı ele alınarak zekâtı verilir diyen İslam Alimleri, kira geliri ve sermaye üzerinden, ticaret malı olarak kabul edilerek %2,5 oranında zekâtı verilir diyen İslam Alimleri, sadece kira gelirlerini zekâta tabi tutan yıllanma şartı aramayan %2,5 oranında zekâtı verilir diyen İslam Alimleri, kira gelirlerini arazinin zekâtına kıyas ederek sadece gelir üzerinden 1/10 ya da 1/5 oranında zekâta tabi tutan İslam Alimleri vardır. Gelir getiren malların arazilere kıyas edilmesi oldukça önemlidir. Kira gelirlerinin elde edildiği anda, yapılan masraflar ve ödenen vergiler çıkartıldıktan sonra %10 üzerinden zekâtının verilmesi gerekir (Paçacı, 2015:153).

Sınai servetler de zekâta tabidir. Bazı İslam Alimleri sınai servetin zekâtında arazi ürünlerini esas almıştır. Ancak bakıldığında, bunların birbirine benzetilmesi çok doğru gözükmemektedir. Çünkü sınai ürünlerden elde edilen verim çok daha yüksektir. Bu nedenle sınai üretim yapan kuruluşlardan zekât alınırken sınai servetin tümünden %2,5 oranında zekât alınması gerekir. Tercih edilmesi gereken görüş bu olmalıdır (Tabakoğlu, 2016:385). Paçacı'ya göre sınai servetlerin zekâtı ödenirken, masraflar çıkarıldıktan sonra, kalan safi gelirin %10'u zekât olarak verilmelidir (Paçacı, 2015:159).

1.7.8. Günümüz Finansal Ürünlerinin Zekâtı

Hisse senetleri bir borç senedi olmayıp, ortaklık ve mülkiyet ifade eden kıymetli

evraklardır. Anonim şirket sermayelerinin birbirine eşit olan her bir payını ifade etmektedir (Yiğit vd, 2013:107).

İslam'ın yasakladığı alanlarda (içki imalatı, içki satışı-ticareti vb.) olmamak kaydıyla, hisse senedi almak satmak İslami açıdan yasaklanmış değildir. Ancak zekâtının verilmesi gerekir. Hisse senedinin zekâtında iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş; hisse senedinin zekâtında şirketin türünü dikkate alan görüştür. İkinci görüş ise; hisse senedini şirketin türünü dikkate almaksızın, ticari malların zekâtına tabi tutan görüştür. Birinci görüşe göre hisse sahibi şirket, bir sanayi şirketi ise hisse senetlerine zekât tahakkuk etmez ancak hisse senetlerinden elde edilen kar, şirket ortaklarının mallarına eklenerek, yıllanma ve nisaba erişme şartı da aranarak zekâtı verilir. İkinci görüşe göre, hisse senetlerinin borsadaki değeri dikkate alınarak, değerine karlarını da ekleyerek, üzerinden 1 yıl geçtikten sonra nisaba ulaşmak kaydıyla zekâtları verilir. Başka mallara ilave edilerek zekât verilmesi de mümkündür. Yeter ki asli ihtiyaçlardan fazla ve nisaba ulaşmış olsun (Kardavi, 1984:523).

Hisse senedinin zekâtında kişinin niyetini esas alan bir görüş de bulunmaktadır. Eğer kişi hisse senedini ticaret amacıyla elinde bulunduruyorsa, değeri üzerinden %2,5 oranında zekâtını öder. Çünkü burada ticaret amacı vardır ve ticari mal kapsamındadır. Ancak gelirinden fayda sağlamak için aldıysa, şirketin mallarını, tüm alacaklarını ve borçlarını hesaba katarak kendi payına düşen zekâtı öğrenmeli, %2,5 oranında zekâtını vermelidir. Bankalarda bulunan vadesiz ve cari hesaplardaki paralar zekâta tabidir. Bunların zekâtı hesap sahipleri tarafından ödenir. Mükellef, zekâta konu olan diğer mallarını da hesaba katarak, kameri yıl hesabını esas alırsa %2,5, şemsi yıl hesabını esas alırsa %2,577 oranında zekâtını öder. İster bankalardaki vadeli mevduat olsun, isterse katılım bankalarındaki katılım hesapları olsun bunların zekâtları da hesap sahibine aittir. Kişi vadeli mevduatlarda anapara üzerinden zekât öder (Durmuş, 2017:633).

Sabit gelirli menkul kıymetlerin gelirleri, faiz kapsamında değerlendirilir. Bu sebeple bu gelirlerde zekât tahakkuk etmez. İbadetler helal kazançlarla ifa edilir. Ancak elde edilen faiz gelirlerinin tasadduk edilmesi, hayra harcanması gerekir. Zekât, anapara üzerinden %2,5 oranında ödenmelidir (Paçacı, 2015:221).

1.8. Zekâtın Sarf Yerleri

Zekâtın sarf edileceği yerler Tevbe Suresi 60. ayette açıkça ifade edilmiştir. Zekâttan beklenen amacın gerçekleşmesi için, ayette geçen sekiz sınıfın iyi tahlil edilmesi

gerekir. Zekâtın ayetteki sarf yerleri dışında taksim edilmesi mümkün değildir. Ebu Ubeyd'de geçen bir rivayete göre Hz. Peygamber fakir olmadığı halde isteyen kimsenin ancak ateş yiyeceğini söylemiştir (Ebu Ubeyd, 1981:523).

Tevbe Suresi 60. ayette geçen sekiz sınıf hakkında İslam Alimleri tarafından farklı yorumlar yapılmıştır. Konu geniş şekilde ele alınarak farklı pencerelerden bakılmış, zenginlik katılmıştır. Günümüzde ise ayette geçen sınıflar yeniden yorumlanarak çağdaş anlayışlar getirilmeye çalışılmıştır (Yavuz, 2008:305).

Zekâtın sarf yerleri şunlardır:

1.8.1. Fakirler (El Fukara)

Fakirin, nisab miktarı mala sahip olmadığına dair İslam Alimleri arasında ittifak vardır. Bir insana zekâtın farz olabilmesi için, o kişinin nisab miktarına sahip ve ihtiyaçlarını tamamen karşılamış olması gerekir. Temel ihtiyaç olarak değerlendirilen şeyler zekâta dahil edilmezler (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:88). O halde fakir, nisab miktarı kadar malı olmayan kişidir.

Fakirler (fukara) kelimesi ile miskin (mesakin) kelimesi üzerinde bir görüş birliği sağlanamamasının sebebi, Hz. Peygamber'in bu iki kelimenin anlamını açıkça beyan etmemiş olmasıdır (Hamidullah, 2016:216). İslam Alimleri bu sebeple fakirler hakkında farklı yorumlar yapma gereğini duymuştur. Çekindiği için başkasından yardım isteyemeyenler, hicret edip ihtiyaç sahibi olanlar, hasta olan ihtiyaç sahipleri, ashab-ı suffa gibi farklı yorumlar ortaya konmuştur (Yavuz, 2008:305).

1.8.2. Miskinler (Mesakin)

Fakirler arasında farklı şekilde anlaşılan ikinci sınıf miskinlerdir. İslam Alimleri fakirler ve miskinler sınıfının hangisinin daha çok ihtiyaç sahibi olduğunu tartışmıştır. İslam Alimleri arasında uzlaşıya varılan konu; iki grubun da "Müslümanların ihtiyaç sahipleri" olduğudur (Dumlu, 2017:771).

Hz. Ömer, fukara sözünden Müslümanların fakir olanlarını anlarken, mesakin sözünden ise gayri Müslimlerin fakir olanlarını anlamıştır. İmam Şafi'nin bu konuda beyan ettiği görüşü; Allah'ın fakirleri bu iki kelime ile ortaya koyduğudur. Yani zekât alabilecek sınıflar arasında fakirler; fukara ve miskinler olarak iki hisseye sahip olacaktır. Devletin asıl amacı insanlar arasında ayırım yapmaksızın onların ihtiyaçlarını karşılamaktır (Hamidullah, 2016:216).

Fakirlerden kastedilenin Müslümanların ihtiyaç sahipleri, miskinlerden kastedilenin ise gayri Müslimlerin ihtiyaç sahipleri olması zekâtın ruhuyla daha çok bağdaşmaktadır.

1.8.3. Zekât Memurları (Amiller)

Ayette geçen sınıflardan biri de “amiller”dir. Amil kelimesi çalışanlar anlamına gelmektedir. Ayette kastedilen ise, zekât işlerinde çalışan zekât memurlarıdır. Bu kavramın; alınacak zekât miktarının tahmininden, onun toplanmasına, zekât mallarının korunmasından, zekât hayvanlarının otlatılmasına kadar geniş bir alanda çalışacak insanları tarif ettiğini söylemek mümkündür. Bu kavramdan anlaşılan şey; zekâtın kurumsallaştırılıp, devlet politikası haline getirilerek ifa edilmesi gerektiğidir (Yavuz, 2008:307). Güncel zekât problemlerinin tartışıldığı toplantıların dördüncüsünde; zekâtı toplayan ve dağıtan, halkı zekât fikhî konusunda bilinçlendiren, zekâta konu olan mallar hakkında halka bilgiler veren, zekâtın taşınmasında, depolanmasında, zekât mallarının korunmasında ve tenmiyesinde görev alan, devlet yöneticileri tarafından tayin edilen kişiler zekât memuru olarak tanımlanmıştır (Karadağı, 2017:1031).

Zekât memurlarında çeşitli özelliklerin bulunması gerekir. Zekât memurları akıl-baliğ olmalıdır. Zekât fikhini iyi bilmelerinin yanında, güvenilir ve emin olmaları gerekir. Bu görevi ifa edebilecek liyakata sahip olmalı, Hz. Peygamber soyundan gelmemelidir. Zekât memurlarının erkek ve hür olması gerektiğini öne sürenler de olmuştur (Zutiç, 2015:93).

İslam Alimleri, zekât memurlarının zekâttan alacakları pay hususunda görüş birliğine varamamıştır. “Yaptığı görev dikkate alınarak, benzer görev ifa edenlerin aldığı ücret göz ardı edilmeden, benzer ücretler tatbik edilerek, ihtiyaçlarını karşılayacağı miktarda zekâttan payını alır” diyen İslam Alimleri olmuştur. Ebu Hanife ve arkadaşları da bu görüşü benimsemiştir. Bu işi yapanların zengin olmalarına bakılmaz. Çünkü bu ücret onlara iş yapmaları sebebiyle ödenir. Zengin de olsalar hak sahibi olurlar (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:92).

1.8.4. Kalpleri İslama İsındırılacaklar (Müellefe-i Kulüb)

Bu tabir, Kur’an-ı Kerim’de, İslam’ı anlamak ve öğrenmek için çaba sarf eden, ancak İslamı henüz içselleştirememiş olanlarla, Müslüman olmayanları anlatmak için kullanılmış bir tabirdir. Bu durumda zekâttan beklenen amaç, bu insanların ekonomik problemlerinin çözülmesiyle, onların İslam’a ısındırılmalarının sağlanmasıdır

(Kasapoğlu, 2016:141).

Hz. Peygamber döneminde yüze yakın kişi, bu sınıfa dahil edilerek, kendilerine bu fondan ödemeler yapılmıştır. Bu fonun amacı, işkence ve baskı altında bulunan Müslümanları, içinde buldukları bu durumdan kurtarmaktır. Tarihte bunun örneklerini müşahede etmekteyiz (Yavuz, 2008:308).

El-Ferra'ya göre, Müslümanlara yardım etmeleri umulanlar, kötülüğünden emin olmak istenenler, hem kendisi, hem de kabilesi İslam'a girmesi istenen ve davet edilen kişiler, müellefe-i kulüb sınıfına dahil edilerek, bu fondan istifade edebilirler (Hamidullah, 2016:217).

Hz. Peygamber döneminden Hz. Ömer dönemine kadar bu sınıftan pay alanlar olmuştur. Ancak Hz. Ömer'in halife olmasıyla beraber, bu sınıfa yapılan ödemeler durdurulmuş, Hz. Ömer'in yaptığı bu uygulamaya ashaptan da karşı çıkan olmayınca, bu konuda icma olduğu kabul edilmiştir. Hz. Ömer, kendi döneminde bu payın ödenmesindeki amacın ortadan kalktığına inanarak bu ödemeleri durdurmuştur. Buradan hareketle, ihtiyaç olduğu takdirde bu ödemeler tekrar yapılabilir. Bu konudaki hüküm bakidir (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:96).

Hanefi alimlere göre, kalpleri İslam'a ısındırılacakların payı nesh edilmiş ve ortadan kalkmıştır. Zamanımızda da İslam güçlenmiş, bu sınıfa zekât verilmesine gerek kalmamıştır (Zutiç, 2015:96). Hanefilerin en önemli eserlerinden biri olan El İhtiyarda, zekâta hak kazananlar arasında bu sınıfın hiç zikredilmemesi, bu görüşü destekler niteliktedir.

Şafi alimlere göre, kafirlere fey vb. gelirlerden pay vermek mümkün olsa da, onların zekâttan pay alması söz konusu değildir. Ahmet b. Hanbel ise, bu konuda hükmün baki olduğunu dile getirmiştir. İhtiyaç olduğu müddetçe bu gruba zekâttan pay verilir. Ancak Maliki mezhebinde bu görüşe zıt görüşlerde bulunmaktadır (Zutiç, 2015:96).

Günümüzde bu payla ilgili olarak tartışmalar devam etmektedir. Bu payın yeniden yorumlanarak, işlevsel hale getirilmesi gerektiğini savunan İslam Alimleri olmuştur. Ebu Zehra'ya göre bu fon, Müslümanların soğuk savaş aracı olarak işlev görmelidir. Diğer dinlerin ve anlayışların müntesipleri basın yayın organlarını, eğitim kurumlarını İslam'a karşı, nasıl etkili bir şekilde kullanıyorsa, Müslümanlar da bu payı yeniden değerlendirip, yorumlayarak etkin bir şekilde kullanılmalıdır (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:98).

1.8.5. Köleler (Rikab)

Zekât almaya hak kazanan bir diğer sınıf kölelerdir. Ayette kölelerin zikredilerek, onların zekâttan pay alarak özgürlüğüne kavuşturulmak istenmesi, İslam dininin insanın özgürlüğüne verdiği değeri ortaya koymaktadır.

Ayette geçen kölelerin, sözleşmeli ya da mutlak köle olmaları noktasında iki farklı görüş öne çıkmıştır. Bunlardan ilkinde göre, ayette zikredilen sözleşmeli kölelerdir. Bu düşünce sahipleri, zekâttan sadece bu kölelerin pay alacağını ancak zekât malıyla köle satın alınarak, azat edilemeyeceğini savunmuştur. İkinci görüş sahiplerine göre, sözleşmeli olsun ya da olmasın, zekât parası ile köle satın alınarak azat edilebilir. Müslüman kendine ait köleyi de, karşılığında zekât almak üzere azat edebilir. Bu uygulama şahıslar tarafından da, devlet tarafından da yapılabilecek bir uygulamadır (Yavuz, 2008:313).

Günümüzde kölelik ortadan kalkmıştır. Ayette geçen “rikab” payından, savaşlarda esir düşen Müslümanların kurtarılabilmesi için, harcama yapılıp yapılmayacağı tartışılmaya başlanmıştır. Ahmet b. Hanbel ve Maliki mezhebinden olan İbn Habip bunun caiz olduğunu dile getirmiştir (Erkal, 2008:210).

Son olarak günümüzle ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, yaşadığımız çağda esirlerin ve mültecilerin bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu insanların da gerek sosyal, gerek ekonomik, gerek siyasal özgürlüklerinin olmadığı aşikârdır. Bu grupların da köleler gibi değerlendirilerek, ihtiyaca binaen, zekât fonundan istifade ettirilmelerinde fayda vardır. Bu uygulama zekâtın fonksiyonelliğini artıracak bir uygulama olacaktır (Dumlu, 2017:782).

1.8.6. Borçlular (El-Ğarimin)

İslam hukukçularına göre borç iki şekilde meydana gelir. İnsan, kendisinin ya da ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için borçlanır. Geçim, eğitim, barınma, sağlık vb. ihtiyaçları sebebiyle borçlanma; kişinin bireysel faydası için yaptığı borçlanmadır. Birde toplumsal fayda için yapılan borçlanma vardır. Burada esas amaç, toplumun menfaatini gözetmektir. Örneğin, iki grup arasında var olan kan davasını ortadan kaldırmak için yapılan bir borçlanmada, kamu menfaati söz konusudur. Borçlular için ayrılan zekât fonundan, bu kişiye ödeme yapılabilir. Gayr-i Müslim grupların arasında uzlaşmaya varmaya çalışan kişi borçlanırsa, o da aynı hükümden yararlanır ve zekât fonundan istifade eder (Dalgın, 2004:65).

Borçlu kişinin zekâtıtan pay alabilmesi için, borcunu ödeyecek kadar mala sahip olmaması gerekir. Borcu kadar malı ya da parası varsa, borcunu ödedikten sonra, nisab miktarı kadar mal elinde kalıyorsa, bu kişi zengin sayılacağı için, zekâtıtan pay alamaz. Borçlunun meşru yollarla borçlanması, İslam'ın haram kıldığı yollara bulaşarak borçlanmamış olması gerekir. Bununla birlikte borcun kul hakkı kapsamına girmesi gerekir. Kul hakkından kaynaklanmayan borçlar (kefaret gibi) zekât fonundan ödenmez (Yiğit vd, 2013:182).

Ölenin borçlarının bu fondan ödenip ödenemeyeceği tartışma yaratmış, ortaya farklı düşünceler çıkmıştır. Hanefi ve Hanbeli alimlere göre, ölülerin borçlarını zekât fonundan ödemenin imkanı yoktur. İmam Şafi'nin bu konuda iki farklı görüşü zikredilmiştir. Görüşlerden birinde, ölünün borcunun bu fondan ödenebileceği söylenirken, diğer görüş bunun aksini dile getirmiştir (Erkal, 2008:213).

1.8.7. Allah Yolunda Olanlar (Fi Sebilillah)

Kendisine zekât verilecek sınıflardan biride Fi Sebilillah sınıfına giren, Allah yolunda olanlardır. Ancak bu kavramla kast edilenin kimler olduğu tartışmalı bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın biri dar, biri geniş olmak üzere iki terim anlamı bulunmaktadır. Dar anlama göre; Allah yolunda cihad eden, geniş anlama göre; Allah'ın rızasını kazanmak için her türlü hayır işi yapan kişidir (Erkal, 2008:213). Ebu Yusuf, Allah yolunda olmayı geniş anlamıyla değerlendirmiş, bu fondan, Müslümanlara ait olan yollar için bakım, onarım yapılabileceğini dile getirmiştir (Ebu Yusuf, 1973:139).

Fi sebilillah kavramı, askeri personeli ve onun kullanacağı teçhizatı da içine alan, daha çok askeri savunma anlamında kullanılan bir kavram olarak değerlendirilir. Ancak bu kavramda her türlü hayrı da içine alabilecek geniş bir anlam zenginliği bulunmaktadır (Hamidullah, 2016:357). Hz. Peygamber döneminde, savaş durumunda silah teçhizatını ve azığını kendi tedarik edebilenler, kendisi tedarik eder, buna güç yetiremeyenlere ise, zekât fonundan ödeme yapılırdı (Yeniçeri, 2007, II:392).

Bazı İslam Alimleri, her türlü hayır kapsamında çerçeveyi geniş tutmuş, yollar, köprüler, cami inşası, ölülerin kefenlenmesi vb. faaliyetleri bu kapsama dahil ederek, bu hizmetlerin zekât fonundan karşılanabileceğini savunmuştur (Yavuz, 2008:318).

Sonuç olarak yaşadığımız çağda ülkeler savunma sanayilerine ciddi yatırımlar yapmaktadır. Müslümanlar zamanın şartlarına uygun teknolojiye sahip oldukları müddetçe varlıklarını devam ettirip, tehditleri bertaraf edebileceklerdir. Buradan

hareketle zekât kurumunun ve zekâtın nerelere sarf edileceğinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Zekâtı sadece fakirin hakkı olarak görüp, bu yolda harcamak, zekâtı ıskalamak olup, zekâttan beklenen faydayı eksik bırakacaktır. Öğrenci yurtlarına, bilgi üreten kurum ve kuruluşlara, İslamın doğru anlaşılması için çaba sarf eden basına, hastanelere ya da çocuk yuvalarına, savunma sanayisine zekâttan pay ayırmanın isabetli olacağı düşünülmektedir. Zekât kurumu ancak bu şekilde hedefine ulaşmış olacaktır (Yavuz, 2008:322).

1.8.8. Yolcular (İbnu's-sebil)

Sebil, Arapçada yol anlamına gelen bir kelimedir. İbnu's-sebil, yolun oğlu yani yolcu anlamına gelmektedir. Bir yerden başka bir yere, bir memleketten başka bir memlekete giden kişiye yolcu denir.

Kur'an-ı Kerim, İbnu's-sebile ayrı bir önem atfetmiş, hem Mekki hem de Medeni surelerde zikretmiştir. Kur'an'a göre bu sınıf, hem zekâttan, hem feyden, hem de beytü'l-malden pay alma hakkına sahiptir (Kardavi, 1984, II:157).

Yolcular fonundan harcama yapılırken, yolda kalan kişilerin sağlığı ve rahatı da göz önüne alınmalı, yol güvenliği sağlanmalı, bu konuda ki her türlü tedbir alınmalıdır. Sadece misafirperverlik gösterilmemelidir (Hamidullah, 2016:126).

Bir insanın yolcular payından hangi şartlar altında pay alacağı konusunda bir takım şartlar aranmıştır. Memleketine gidecek kadar parasının yanında olmaması, yolculuk yapan kişinin İslam'ın yasaklamadığı bir gayeyle yola çıkmış olması, bulunduğu yerde, borç istemesi halinde kendisine borç verecek birinin bulunmaması gerekir. Bu şartları taşıyan kişiye, yolcular fonundan zekât verilebilir. Şartları taşıyan kişiye, zekât malından ihtiyacı kadar verilebileceği gibi, malı varsa onu, gideceği yere kadar ulaştıracak bir miktar da verilebilir. Kişi gittiği yerden dönecekse, gidiş geliş masrafları tedarik edilir. Zamanımızda ulaşım vasıtalarından daha az masraflı olanı tercih etmek gerekir. Aksi durumda zekât fonu israf edilmiş olur (Kardavi, 1984, II:168).

Hamidullah'a göre; yolda kalmış kişinin kim olduğuna bakılmaz. Yolcu ister bir turist olsun, ister bir tacir olsun, onlara hallerini iyileştirmek için bu fondan verilir. Bu hizmetleri geniş tutmak gerekir. Yolların bakımından tutun da, lokanta hizmetleri, konaklama hizmetleri, yolcuların sağlıklarının iyi olmasına kadar, pek çok alanda bu fondan harcama yapılabilirdir (Hamidullah, 2016:219). Yolculara verilen zekâttan arta kalanın olması durumunda, arta kalanın fona iade edilip edilmeyeceği üzerinde

farklı görüşler ortaya konmuştur. Şafiilere göre, her şartta tutumlu davranmış olsun ya da olmasın artan geri alınır. Şafiilerden gelen diğer bir görüşe göre, tutumlu davranarak elinde kalan olduysa geri alınmaz. Hanefilere göre, artan mal geri alınmaz. Kişi artanı vermeye de zorlanmaz (Kardavi, 1984, II:169).

Günümüzde ulaşım araçlarının gelişmiş olması, bir yerden bir yere gitmenin kolaylaşması gerekçesiyle Meraği gibi alimler, İbnu's-sebil sınıfının ortadan kalktığını söylese de, bu sınıfa dahil edilebilecek örnekler mevcuttur. Yurtlarından edilen, malı olmasına rağmen kullanmasına izin verilmeyen, yerini yurdunu, vatanını terk etmek zorunda kalan siyasi mülteciler, göçmenler ya da kendi ülkesinde mal varlığı olmasına rağmen onu tarh etme imkanı olmayan insanlar bu gruba dahil edilebilir. Çağımızda evsiz barksız pek çok insan bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Sokaklarda yaşamını idame ettiren bu insanlar da yolun oğludur. Bu insanlara hem fakirlikleri, hem de yol oğlu oldukları için zekâtın pay verilebilir (Kardavi, 1984, II:171).

1.9. Zekât Verilmesinin Caiz Olmadığı Kimseler

Zekât bir ibadettir. İbadetlerin makbul olabilmesi için bazı şartları yerine getirmek gerekir. Zekât ibadetinde de bazı şartlar vardır. Bu şartlardan ilki, zekâtın hak eden birine verilmesidir. Zekâtın kimlere verilebileceği hususu Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilmiştir. Zekât alması caiz olmayan kişileri kısaca açıklayalım.

Zekâta müstahak olmayan sınıfların başında zenginler gelir. Çünkü zengin kimseler zekât almakla değil, vermekle yükümlüdür. Zenginlerin zekât alamayacağı Hz. Peygamber tarafından vurgulanmıştır. Ancak zenginlerin de zekâtın pay alabileceği bazı özel durumlar vardır. Hanefi alimler, amiller ile kalpleri İslama ısındırılacak kişilerin zengin olanlarına da, zekâtın pay verilebileceği konusunda görüş beyan etmişlerdir (Zutiç, 2015:106).

Zekât kişinin usul ve furuuna verilmez. Yani zekât mükellefi zekâtını kendi anne ve babasına, çocuklarına ve torunlarına ya da eşine veremez. Kişi kendi hanımına da zekât veremez. Kişi bunlara bakmakla mükelleftir. Ebu Hanife'ye göre, hanım da zekâtını kocasına veremez. Bu akrabaların dışında kalan amca, dayı, hala, teyze ya da kardeşlere zekât vermek caizdir (Erkal, 2006:2253).

İslam Alimleri arasındaki tartışmalı konulardan biri de, Müslüman olmayanlara zekât verilip verilemeyeceği meselesidir. Genel kanaat, sadakanın Müslüman olmayanlara da verilebileceği, ancak zekâtın sadece Müslümanın hakkı olduğu şeklinde oluşmuştur.

Hız. Ömer, Müslüman olmayanlara da zekâttan pay verilebileceği noktasında görüş beyan etmiştir. Hız. Ömer, zekâtın sarf yerlerinin açıklandığı Tevbe Suresi 60. ayette geçen “miskinler” ibaresinden kast edilen sınıfın, gayr-i Müslimlerin fakirleri olduğunu ifade etmiştir. Ancak İslam ulemasının, bu görüşe çok itibar etmediği görölmektedir (Özek, 1987:17).

Hız. Peygamber, zekât almayı kendisine yasakladığı gibi kendi ailesinden olanlara da yasaklamıőtir. Bunda İslam Alimleri arasında görüş birliği bulunmasına rağmen, Hız. Peygamberin ailesinin içine kimlerin dahil olacağı tartıőmalara yol açmıőtir. Hanefiler, Haőimođullarını, yani Hız. Abbas ve Hız. Haris soyundan gelenlerle, Hız. Ali, Hız. Cafer ve Hız. Akil soyundan gelenlerin Hız. Peygamberin yakınları olduğu görüşünü benimsemiştir. Hanefilere göre, bu kiőtiler tarafından özgürlüğüne kavuőan kiőtiler de bu aileden sayılmaktadır. Şafiler ise, Haőimođulları ile Muttalipoğullarını, Hız. Peygamberin yakınları olarak deđerlendirmiőtir (Erkal, 2006:2254-2255).

2. BÖLÜM: DÜNDEN BUGÜNE ZEKÂT UYGULAMALARI

2.1. Zekât Literatürü

Dünya literatürü ve ülkemiz literatürü incelendiğinde, zekât hakkında pek çok çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar daha çok Ahkamu's Sultaniyye, Harac ve Emval kitapları olarak karşımıza çıkmaktadır. Zekâtın fihhi boyutunu ele alan ve zekât literatürüne katkı sağlayan, pek çok araştırmacının başucu kitabı yaptığı eser, Kardavi (1984) tarafından kaleme alınan Fıkhü'z-Zekât adlı eserdir. İki ciltten oluşan eserde, zekâtın fihhi boyutu hem mezhep görüşleri verilerek, hem de modern zamanda ortaya çıkan problemler ele alınarak incelenmiştir. Başlıkların sonunda yazar tarafından çeşitli değerlendirmeler yapılarak, tercih edilen görüş dile getirilmiştir. Yine Kardavi (2017), tarafından kaleme alınan başka bir eserde, iktisadi sorunlarla baş etmede zekâtın oynayacağı rol tartışılmıştır. Eserde, ihtiyari ve zorunlu işsizlik durumunda zekâttan istifade edilip edilemeyeceği, ihtiyaç sahiplerine zekâttan pay verilirken, verilecek miktarın ne kadar olması gerektiği ile alakalı farklı görüşler dile getirilmiştir.

Ülkemiz literatürüne katkı sağlayan bir diğer çalışma Akyüz (2006), tarafından ortaya konan eserdir. Eser ibadetler serisinin bir parçası olarak yayınlanmış olmakla birlikte, zekât ahkamı ile zekât-vergi ilişkisine ışık tutan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıntılı olarak ele alınmamış olsa da, eserde: İslam ülkelerinin zekât uygulamalarına yer yer değinildiği görülmektedir. Literatüre katkı sağlayan eserler arasında Günay (2007), Yavuz (1977), Erkal (2008) ve Gazali (2017) sayılabilir.

İslami Araştırmalar Vakfı (İSAV) tarafından pek çok sempozyum düzenlenerek geniş kapsamlı eserler literatüre kazandırılmıştır. İSAV (1987) tarafından yapılan çalışmalardan biri, ülkemizdeki zekât potansiyelinin hesaplanmasına yönelik olan sempozyum olmuştur. Sempozyumda, zekâta müstahak malların sektörel bazda, zekât potansiyeli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu sempozyum "Türkiye'de Zekât Potansiyeli" adıyla düzenlenmiş, bildiriler kitap olarak basılmıştır. İSAV (1984) tarafından yapılan diğer çalışma zekâtın fihhi boyutuyla beraber, devletin zekâtın ifasındaki görevlerini, zekâtın insana ve toplum hayatına kattıklarını ele almaktadır. İSAV tarafından düzenlenen (2008) sempozyumda, zekâtın farklı yönlerini ele alan bildiriler sunulmuş, kitap olarak basılmıştır. Yakın zamanda düzenlenen, zekât literatürüne katkı sağlayan ve zekâtın çok yönlü olarak ele alındığı diğer sempozyum İSAV tarafından (2016) İstanbul'da yapılmıştır. Bu sempozyum geçmişte ve

günümüzdeki uygulamalara ışık tutmakla birlikte, zekât kurumunun günümüzde nasıl ortaya konulacağına dair çeşitli düşünce ve önerileri de ortaya koymaktadır. Kur'an Araştırmaları Vakfı tarafından (2004), Mudanya'da düzenlenen sempozyumda ise, zekât ve fitrenin günümüzde alabileceği çağdaş parasal değerler tartışılmıştır.

Ülkemizde ortaya konan çalışmalar, daha çok zekâtın ibadet ve fihhi yönünü esas alan çalışmalardır. Son yıllarda zekât-vergi ilişkisi, yoksulluğu azaltmada ve gelirin adil dağılımında zekâtın üstlenebileceği rolü ortaya koymaya çalışan çeşitli eserler de literatüre kazandırılmakla beraber, gerek ampirik literatüre, gerekse zekâtın kurumsallaşmasına yönelik yapılan çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu konudaki çalışmalardan biri Turan (2018) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Eserde zekâtın fihhi boyutu ele alındıktan sonra, geçmiş uygulamalar değerlendirilmiş, günümüz ülkelerinin uygulamaları ortaya konulmuştur. Türkiye'nin zekât potansiyeli, izlenen üç farklı metotla; GSYH üzerinden, Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporuna ve Forbes Dergisinin en zengin 100 kişisinin zekât potansiyeli üzerinden hesaplanmaya çalışılmış, ülkemizdeki potansiyelin yaklaşık olarak 80 milyar TL olduğu ortaya konulmuştur.

Selçuk, Görmüş (2019) tarafından ortaya konan çalışmanın en önemli özelliği Türkiye'de zekâtın kurumsallaşması için bir model önerisi sunmuş olmasıdır. Önerilen modele göre, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, "Zekât ve Hayır İşleri Genel Müdürlüğü" kurulmalı, Diyanet personeli amil görevini üstlenmelidir. Halkın zekât ibadeti hakkındaki bilinçlendirilmesi DİB tarafından yapılarak, diğer ibadetler konusunda gösterilen hassasiyetin zekât ibadeti için de gösterilmesi sağlanmalıdır. Bir başka eser Cici (2016) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bu eserde, İslam ülkelerinin zekât uygulamaları hakkında ayrıntılı bilgiler verilerek, ülkelerdeki zekât uygulamalarının zorunlu ve gönüllü olması, zekât verenden vergi indirimi yapıp yapılmaması, zekâtını ödemeyene cezai müeyyide olup olmaması gibi meselelerde ülke karşılaştırmalarını bulmak mümkündür. Powell'ın (2010) eserinde, öncelikle zekât hakkında Kur'an ve sünnet bağlamında genel bir çerçeve çizilmiştir. İslam ülkelerinin gönüllü-zorunlu zekât uygulamaları hakkında bilgiler verilmiştir. Zekâtın zorunlu olarak toplandığı ülkelerde, mükelleflerin bu ibadete gösterdikleri ilginin düşük düzeyde kaldığı görülürken, gönüllü olarak toplandığı ülkelerde zekât ödemelerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Erdoğan (2016) tarafından yapılan çalışmada, zekâtın devlet eliyle toplanmasının

fikhiliği tartışılmıştır. Zekât, gerek fakirliği ortadan kaldırmada, gerekse adil bir gelir dağılımında etkin rol oynayabilecek bir ibadettir. Hz. Peygamber ve halifeler dönemi uygulamalara bakıldığında, zekâtın tahsil ve taksiminde devletin büyük bir rol üstlendiği görülmektedir. Erken dönemde ortaya konan çalışmalarda bu husus açıkça görülmekle beraber, sonraki dönemde yazılmış kaynaklarda zekâtın ifasında devletin öneminin gittikçe daha az ele alındığı, hatta bazı kaynaklarda bu göreve hiç değinilmediği görülmektedir. Bu durum halk nezdinde zekâtın ifasının mükelleflerin vicdanına bırakılmış olması gibi yanlış bir anlayış oluşmasına sebep olmuştur. Ancak bu yanlıştan dönülerek, zekâtın hem tahsil, hem de taksiminde kamu otoritesinin ihmal edilmiş yönüne vurgu yapılarak, kamusal bir yapının gerekliliği yeniden ortaya konulmalıdır.

Aydın, Odabaş (2018) tarafından ortaya konan eser, Malezya'daki zekât uygulamaları hakkında bilgi vermektedir. Çalışmada öncelikle zekâtın Malezya'daki tarihi gelişimi anlatılarak, sonrasında zekât sistemi hakkında bilgi verilmektedir. Malezya'daki zekât sistemi üç farklı şekilde yürütülmektedir. Bunlar tam kamusal model, yarı kamusal model ve özel modeldir. Ancak toplanan zekât miktarına ve zekât artışına bakıldığında en çok verim alınan modelin, devlet denetiminde özel şirketler aracılığı ile faaliyet gösteren özel model olduğu görülmektedir.

Badur (2016) bu eserde, İslam Kalkınma Bankası üyesi on ülke ile zekâtın zorunlu ya da gönüllü olarak toplandığı Yemen, Sudan, Bangladeş, Endonezya, Malezya, Pakistan, Ürdün ve Mısır özelinde, GİNİ katsayısından faydalanılarak, yoksulluk ve adil gelir dağılımındaki veriler karşılaştırılmaktadır. Eserde zekâtın önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, İslam ülkelerinde etkin olarak kullanılmadığı ortaya konulmaktadır. Ülkelerde zekât toplayan kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması, zekâtın sarf edileceği sınıfların dışına çıkılmadan sarfiyatın gerçekleştirilmesi ve toplumun zekâta bakış açılarının iyileştirilmesi durumunda, zekâtın gerçek potansiyele ulaşacağı ortaya konulmaktadır.

Shaik, Ahmad (2017) tarafından yapılan ampirik çalışmada İslam İşbirliği Teşkilatına üye olan ve güncel veri elde edilebilen ülkelerin zekât potansiyelleri hakkında tahmini bir hesaplama yapılmaktadır. Çalışmanın sonucunda, potansiyel zekâtın hükümetler tarafından hakkaniyetle toplandığı takdirde, ülkelerdeki yoksulluğu ortadan kaldırmada önemli katkılar sunacağı ortaya konmaktadır. Zekât fazlası olan ülkelerin, ihtiyaç olan diğer ülkelere zekât transferi yapabilmesi için, ülkeler arası işbirliği sağlanması

gerektiği vurgulanmaktadır.

Muda, Marzuki ve Shahrudin (2006) tarafından yapılan ampirik çalışmada ise, insanları zekât vermeye yönelten sebepler araştırılmıştır. Aslında sanıldığının aksine insanların sadece dini duygular sebebiyle zekât vermediği, zekât vermede başka faktörlerin de etkili olabileceği ortaya konulmuştur. Çalışmaya göre, zekât kurumunun güçlü bir yapısının olması, başkalarının yaşam kalitesini artırmada bir rol üstlenmek (özgecilik), başkaları tarafından takdir görmek, Allah'ın rızasını kazanmak, zekât vermenin takvayı artıracak olması, sosyal onay görme, övülmek, zekât verdiği için kendini mutlu hissetmek gibi pek çok sebep, insanların zekât vermesini sağlamaktadır. Bu çalışmanın sonucuna göre, zekât verenler için vergi indirimini yapılmasının, zekât verenler üzerinde çok fazla etkisi bulunmamakta, ancak güçlü bir zekât kurumunun varlığı insanların zekât vermesinde büyük bir rol oynamaktadır. Bunun için zekât kurumları güçlendirilerek daha işlevsel hale getirilmelidir.

Wahid, Kader ve Ahmad (2011) ampirik çalışmalarında, zekâtın yerelleşmesinde camiye düşen görevi ortaya koymaya çalışmışlardır. Anket yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada, zekât memurları ile ihtiyaç sahiplerinin zekâtın cami eksenli toplanmasına bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katılımcılar arasında zekâtın özel ofislerde toplanmasını isteyenler olsa da, katılımcıların büyük bir kısmı cami eksenli toplanmasına sıcak baktığını dile getirmiştir. Araştırmaya göre, amillerin camide cemaatle namaz kılma oranı, cami cemaatine göre 4 kat daha fazladır. Amillerin camiyle olan bağlarının, cemaate oranla daha sıkı olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, zekâtın cami eksenli toplanılmasının başarıyla uygulanabileceği düşünölmektedir. Camilerde zekât ofisleri kurularak, imamların amillerin başı olması sağlanmalı, imamlara maaş verilmelidir. İmamların etkinliği bu şekilde artırılmış olacaktır. Zekâtın camilerde toplanması hali hazırdaki problemlerin çözümünde büyük rol oynayacaktır.

Aydın (2016) tarafından 220 katılımcıya uygulanan ankette, sosyal yardımlardan beklenen etkinin gerçekleşmediği, bu yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasında sıkıntılar olduğu ve tabana yayılmadığı ortaya konmaktadır. Zekâtın ifasındaki engellerden biri ihtiyaç sahiplerine ulaşmada çekilen sıkıntılardır. Araştırmaya göre, ihtiyaç sahiplerine ulaşmada yaşanan sıkıntı, zekât ödemelerini olumsuz yönde etkilemekte, zekât mükellefi olan kişilerin zekât ödemelerini aksatmalarına sebep olmaktadır. Bu konuda toplumun bilinçlendirilmesi elzemdir. Ülkemizde zekâtın işlerlik

kazanması durumunda, GİNİ katsayısında da bir iyileşme sağlanabilecektir. GİNİ katsayısındaki iyileşme, gelirin adil dağılımında önemli bir rol üstlenecektir.

Bilen, Terzi (2019) tarafından yapılan çalışmada, Kocaeli’ndeki cami cemaatinin zekât algısı ortaya konulmaktadır. Çalışma, 346 kişinin katılımıyla anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Cami cemaatinin zekât ibadetini hakkıyla ifa etmedikleri görülmektedir. Zekât mükellefi olan katılımcıların bir kısmının vereceği asgari zekât miktarının altında zekât ödemesinde bulunduğu, bir kısmının ise hiç zekât vermediği anlaşılmaktadır. Cami cemaatinin zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılması durumunda tercih edecekleri kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, ülkemizdeki vergi oranlarının yüksek olması, zekât ödemelerini olumsuz yönde etkilemekte, zekât ödeyenlerden vergi indirimi yapılması durumunda, zekât ödemelerinde bir artış sağlanacağı düşünülmektedir.

İhtiyaç sahiplerinin Malezya’nın Melaka eyaletinde bulunan zekât kurumu hakkındaki memnuniyetlerini ortaya koyan bir araştırma Ahmad, Othman ve Salleh (2015) tarafından yapılmıştır. İhtiyaç sahiplerine; zekât kurumu hakkında nereden bilgi aldıkları, kurumdan memnuniyet düzeyleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılanların %42’si arkadaşlarından bilgi aldığını söylerken, %23 televizyon ve radyo aracılığı ile bilgi aldığını ifade etmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu yapılan yardımlardan memnun olduğunu dile getirirken, bir kısmı uzun bekleme süreçlerinden duydukları memnuniyetsizliği dile getirmiştir.

Ayuniyyah vd. (2019) tarafından Endonezya’nın üç farklı bölgesinde (Depok, Bogor ve Sukabumi) bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada anket yöntemi kullanılmış ve 1309 zekât alıcısına uygulanmıştır. Hiç eğitim almamış kişilerle, resmi ya da gayri resmi eğitim almış kişilerin karşılaştırması yapılarak, zekât programlarının bir sene sonrasında iki gruptan hangisi üzerinde daha iyi etki sahibi olduğu ölçülmüştür. Zekât dağıtım programları sayesinde, gelir adaletsizliğinin azaldığına dair bazı bulgular elde edilmiştir. Çalışmaya göre, eğitim görenlerin, eğitim görmeyenlere göre zekâttan daha iyi istifade ettikleri ortaya konmuştur. Çalışmanın bulgularına göre, zekât kurumları, programlarını bilgi ve eğitim seviyesini artıracak şekilde yeniden düzenlemeli ve iyileştirmelidir. Eğitimin insan hayatına dair uzun vadeli bir yatırım olmasından ötürü, gelir adaletsizliğini azaltan, geliri artıran çift yönlü bir çözüm olacaktır. Ayrıca zekât kurumlarına zekât verirken, zekât alacaklısının eğitim durumunu dikkate alması tavsiye edilebilir. Zira eğitim seviyesi zekâttan en yüksek etkinin sağlanmasında önemli bir

faktör olarak kabul edilebilir.

Zekât literatürüne bir eser de Bilen (2016) tarafından kazandırılmıştır. Günümüzde yoksulluk, dünyanın ve Müslüman ülkelerin en önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İslam ülkeleri yoksulluğu daha derinden yaşamakta, yoksul sayısı en çok İslam ülkelerinde artış göstermektedir. Dünyanın her yerinde hükümetler tarafından yoksullukla mücadelede çeşitli eylem planları hazırlanmış olsa da, hem yoksulluk, hem gelir adaletsizliği, hem de küresel ölçekte servet eşitsizliğinin arttığı görülmektedir. Devletler tarafından ortaya konan tüm politikalara rağmen ortadan kaldırılamayan yoksulluk için İslam iktisadının getirdiği çözüme bakmak önem arz etmektedir. Sadaka, zekât ve vakıf müessesesi İslamın fakirlikle mücadelede geliştirdiği temel mekanizmalardır. Zekât ve vakıf müessesesi ile sadakanın aynı anda işlevsel olarak kullanılması, gerek ülkemizde, gerekse zekâtı bireysel olarak ifa eden, kurumsallaşma yoluna gitmemiş İslam ülkelerinde, müessese haline getirilerek ifa edilmesi hem dini, hem de iktisadi bir gerekliliktir.

2.2. Hz. Peygamber Döneminde Zekât Uygulamaları

Hz. Peygamber döneminde zekâtın işleyişini Mekke ve Medine dönemi olmak üzere iki dönemde ele almak mümkündür. Mekke döneminde zekât, müminlerin inisiyatifine bırakılan, tavsiye edilen bir ibadet iken, Medine döneminde farz bir ibadet halini almış ve kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde zekât ahkâmı oluşmaya başlamış, Hz. Peygamber zekâtın hangi mallardan, ne oranlarda alınacağını ifade etmiştir. Mal kalemleri için farklı nisab miktarları ortaya koymuş, zekâtın toplanma zamanını ifade etmiştir. Mükelleflerin zekâtını toplamak için zekât memurları görevlendirmiştir (Demirhan, 2006:31).

Hz. Peygamber döneminde zekât; bireysel bir ibadetten ziyade, devlet eliyle tesis edilen bir ibadet olmuştur. Zekât toplamak için görevlendirilen sahabelerin sayısının yirmi beşi geçtiği görülmektedir. Bununla beraber toplanan gelirler, devletin farklı fonlarında toplanmış, diğer gelirlerle zekâtın karışma olasılığı bertaraf edilmiştir. Hz. Peygamber, zekâtın toplandığı yerde dağıtılmasının uygun olacağını belirtmiştir. Zekât mallarının başka yere naklinde ortaya çıkması muhtemel depolama sorunları, zekât mallarının bir yerden başka yere naklinde ortaya çıkabilecek diğer sorunlar ve nakil masrafları ile aynı mahalde yaşayan zengin ve fakir arasında gönül köprülerinin kurulması gibi sebeplerle, zekâtın toplandığı yerde dağıtılması uygun görülmüştür (Samed, Glenn, 2013:262-

263). Ancak zaruri durumlarda zekâtın nakledilmesine cevaz verildiği de kaynaklarda zikredilmektedir. Yemen ve Bahreyn gibi uzak olan yerlerden; merkeze, zekât ve diğer gelir akışının sağlandığı görülmektedir. Buna benzer bir uygulama da Hicretin 9. senesinde yaşanmıştır. Bali kabilesinin Cu'ayl koluna, ihtiyaçları sebebiyle zekât tahsis edilmiştir. Bu uygulama bize, ihtiyaç durumunda zekâtın bir yerden başka bir yere nakledilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir (Yeniçeri, 2007, II:381).

Hz. Peygamber döneminde görevlendirilen zekât memurları; zekât miktarını önceden tahmin etme, zekâtın toplanması, toplanan zekât miktarının kayıt altına alınması, zekât mallarının korunması, bir yerden başka bir yere nakledilmesi ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılması gibi çeşitli görevlerde çalıştırılmıştır. Hz. Peygamber bu görevlendirmeleri hem Medine'de, hem de diğer merkezlerde yapmıştır. Hz. Peygamber zekât memuru olarak görevlendirdiği sahabeleri, eğitime tabi tutup, onlara zekât ahkâmını öğretmiştir. Bu dönemde bazı sahabeler kendi kabilelerinde görev alırken, bazı sahabeler başka kabilelere görevlendirilmiştir (Yavuz, 2011:17).

Hz. Peygamber zekât memuru görevlendirirken, o bölgenin büyüklüğünü de dikkate almış, bazen aynı bölgeye birden fazla zekât memuru görevlendirmiştir. Yemen bölgesi ve Temim kabilesi için birden fazla memur görevlendirilmiştir. Görevlendirilen memurlar sorumluluk bilinci içinde hareket etmiş, kimseye zulmetmemişlerdir (Yavuz, 2011:58).

Rasulullah, görevlendirdiği sahabelerden birinin zekât mallarını toplayarak Medine'ye geldiğinde, malları ortaya koyarken "Bunlar size ait olanlar, bunlar da bana hediye edilenler" demesi üzerine, zekât memurlarının hediye almalarını yasaklamıştır. Rasulullah, zekât memurlarının, halkın en iyi mallarını zekât olarak almalarını da yasaklamıştır (Ebu Yusuf, 1973:142).

Hz. Peygamber, zekât mallarının korunması hususunda da özen ve itina göstermiştir. Toplanan malların, zekât memurlarının özel işlerinde kullanılmasını ve gizlenmesini yasaklamıştır. Hz. Peygamberin zekât mallarına ve onların korunup, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması hususunda gösterdiği bu özen ve ihtimamdan ötürü, Ubeyd b. Samit zekât memurluğu görevini yapmak istememiştir (Kardavi, 1984, II:71).

Hz. Peygamber, amilleri zekât mükelleflerine gönderirken, onlara güzel muamelelerde bulunmalarını, işleri kolaylaştırmalarını, zekâtı mükellefin bulunduğu yerden almalarını, mükelleflere hayır dua etmelerini, ürünlerin en iyisini değil, orta halli olanını

almalarını tavsiye etmiştir. Zekât memurlarını göndermeden önce o bölgenin lideri kim ise, ona açıklayıcı bir mektup göndermiş, zekât hakkında gerekli bilgilendirmeyi yapmış, ondan sonra zekât memuru göndermiştir (Kılıç, 2017:60).

Hız. Peygamber dönemi dikkat çeken uygulamalardan bir diğeri de, zekâta tabi malların zaman zaman kendisinden, zaman zaman da ona mukabil başka bir maldan zekât alınmasına izin vermiş olmasıdır (Bayrakdar, 1987:98).

İhtiyaç sahipleri Hız. Peygambere zekât almak için başvurduğunda, onların durumu araştırılır, gerçekten ihtiyaç sahibi olup olmadıkları ortaya konurdu. Zekât mallarının, kendi mallarıyla karışmaması için de azami dikkat gösterirdi. Aynı zamanda toplanacak zekât miktarını önceden tahmin eden amillerin tahminleriyle, toplanan zekât miktarını karşılaştırır, bunları da kayıt altına aldırırdu. Hız. Peygamber zekât konusunda çok hassas davranırdı (Kılıç, 2017:55).

2.3. Raşit Halifeler Döneminde Zekât Uygulamaları

Raşit Halifeler döneminde zekât, Rasulullah dönemindeki şekliyle ifa edilmeye çalışılmış, ancak İslam topraklarının genişlemesi, ortaya çıkan siyasi olaylar, zekâtın toplanması ve dağıtımında ortaya çıkan bazı meseleler sebebiyle, zekât uygulamalarında birtakım değişiklikler yapmak kaçınılmaz olmuştur. Hız. Ebu Bekir'in zekât vermeyenlerle savaşıma kararı alması da bu yeni durumlardan biridir (Demircan, 2017:116).

Hız. Ebu Bekir döneminde bazı kabileler zekâtı vermek istememiş ve Hız. Ebu Bekir'in sert tutumuyla karşı karşıya kalmıştır. Hız. Ebu Bekir, bu kabilelerle savaşıma kararını Hız. Ömer'e söylediğinde, Hız. Ömer bu tutumu doğru bulmadığını belirtse de, daha sonra Hız. Ebu Bekir'in ne kadar isabetli bir karar aldığını vurgulamıştır. Hız. Ebu Bekir, hilafette bulunduğu iki senelik zaman zarfında, Hız. Peygamberin uygulamalarını devam ettirmiş, zekât amiller aracılığı ile toplanmıştır. Beytü'l-malde toplanan zekât, ayette geçen sarf yerlerine, zekât amilleri tarafından dağıtılmıştır (Özek, 1987:15).

Hız. Ömer döneminde amiller; iş başına getirildiklerinde, bugünkü mal beyanı uygulamasına benzer bir uygulamaya tabi tutulmuşlardır. Amillere göreve başlamadan önce ve göreve başladıktan sonra mal beyanında bulunma zorunluluğu getirilmiştir. Malının hesabını veremeyenlerin mallarının yarısı, bazen de mallarının tamamı müsadere edilmiştir (Dumlu, 2010:108). Hız. Ömer dönemi uygulamalarından biri de

atlardan zekât alınmasıdır. Hz. Ömer, sadece savaş için beslenen atlardan zekât alınmayacağını, saime olan atların zekâta tabi olduğunu dile getirmiştir (Sıddiki, 1972:68).

Hz. Ömer dönemi yeniliklerinden biri de müellefe-i kulüb sınıfına verilen zekât payının ortadan kaldırılmasıdır. Bundan sonra bu sınıfa zekât verildiğine dair herhangi bir rivayet gelmemiştir. Bu görüş Hanefiler tarafından da, günümüzde devam ettirilmektedir (Boynukalın, 2017:95).

Hz. Ömer zekât alabilecek kişiler için zaman zaman farklı ölçütler belirlemiş, zekât dağıtımında insanların ekonomik durumlarını gözetmiştir. Zekâtın sarf yerlerini belirleyen ayette geçen “miskinler” den gayr-i müslimlerin kast edildiğini söylese de, bu düşünce İslam Alimleri nezdinde pekte kabul görmemiştir (Boynukalın, 2017:105).

Raşit Halifeler döneminin en önemli zekât uygulamalarından biri Hz. Osman zamanında, malların, zahiri mallar ve batını mallar olarak ikiye ayrılmış olmasıdır. Bu ayrımla beraber, batını malların zekâtı, mükelleflerin inisiyatifine bırakılmıştır. Böylece bu alanda zekât memurlarının söz sahibi olma durumu ortadan kaldırılmıştır. Bu dönemde baldan, çeşitli tarım ve deniz ürünlerinden zekât alınmaya başlanmıştır (Samed, Glenn, 2013:267).

Hz. Osman dönemi, diğer halifelerin uygulamalarının devamı olsa da, Hz. Osman yaptığı pek çok uygulama sebebiyle eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden bir kısmı da zekât uygulamalarıyla ilgilidir. Hz. Ali dönemi ise, büyük sıkıntıların ve fitnelerin olduğu bir dönemdir. Hz. Ali imkanlar dahilinde, Hz. Peygamber ve diğer halifelerin uygulamalarını devam ettirmeye çalışmıştır (Demircan, 2017:161).

2.4. Diğer İslam Devletleri Döneminde Zekât Uygulamaları

Emeviler döneminde yapılan yeni fetihlerle birlikte İslam toprakları genişlemiştir. Orta Asya bölgesinde yapılan fetihler, Müslümanların manda yetiştiriciliği ile tanışmasına ve bunun ne kadar kârlı bir iş olduğunu anlamalarına sebep olmuştur. Netice itibariyle Ömer b. Abdülaziz, mandaları zekâta tabi tutmuştur. Kuzey Afrika’da bulunan zekât memurları, zekâta müstahak kişi bulmakta zorluk çekince, orada toplanan zekât, başkent Şam’a gönderilmiştir. O dönemde devlet hazinesi zekât mallarıyla dolup taşmıştır (Samed, Glenn, 2013: 267).

Emeviler döneminde zekât olarak toplanan mallardan bazıları, maaş ödemede

kullanılmak istenmiş, ancak Medine halkı maaşlarının zekât fonundan ödenmesini reddederek, bu uygulamayı kabul etmemiştir (Apak, 2017:174).

Abbassiler döneminde yazılan Emval ve Harac kitapları, bu dönemin zekât uygulamaları hakkında fazla bir malumat vermemektedir. Bu dönemde zekât ibadetinin Hz. Peygamber ve Raşit Halifeler dönemindeki şekliyle devam ettirilmeye çalışıldığı söylenebilir (Aksu, 2017:199).

Osmanlı Devletine ait bütçe kayıtlarına bakıldığında, zekâtın açıktan toplandığına dair bir emareye rastlanılmamıştır. Devlet vergi adı altında halktan tahsilatlar yapmış, reayanın ödediği bu vergilerin zekâta sayılabileceğine dair Şeyhülislam tarafından fetvalar verilmiştir. Toplanan gelirler, asker maaşlarını ödemek için kullanılmış, ihtiyaç sahibi askerlerin maaşlarının zekât fonundan ödenmesinde herhangi bir sakınca görülmemiştir. Ancak Osmanlı devleti bir zekât kurumu ve fonu oluşturmadığı gibi, zekât memurları da görevlendirmemiştir. Zekât ahkâmına ve zekâttaki nisab miktarlarına bağlı kalınmaması ve ülkede çok sayıda gayr-i müslimin yaşaması bunun başlıca sebebi olarak ifade edilebilir (Kaya, 2017:336-337). Osmanlı Devletinde, sistemleşmiş ve örgütlenmiş bir zekât kurumundan bahsetmek mümkün değildir. Ülkede yaşayan gayr-i müslim sayısının fazla olması, zekât kurumunun oluşturulmamasında yeterince izah edici bir açıklama olarak görülmektedir. Bununla beraber, zekâtın tahsis edileceği yerler nasla belirlenmiştir. Zekâtın vergiden düşülmesi halinde, halkın zekât niyeti taşıyarak ödediği vergi, asker maaşları dışında zekâta müstahak olan hangi sınıflara temlik edildiği hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Zekât niyetiyle ödenen vergiler, diğer vergilerden ayrı tutularak, zekâta müstahak kişiler göz önüne alınarak harcama yapılmış mıdır? Bu sorular, akla gelen dikkat çekici sorulardandır. Bu bağlamda, zekât mükelleflerinin, zekât ibadetini devlet eliyle değil, bireysel olarak ifa ettiklerini söylemek daha doğru olacaktır.

Osmanlı Kanunnamelerine bakıldığında; saime hayvanlardan alınan zekât olarak nitelendirmelerine rağmen, nisabın zekâttaki nisaba benzemediği görülmektedir. Zekâta koyunların nisabı 40 koyun ile başlarken, Osmanlı uygulamalarında hayvan sayısı arttıkça, verginin de arttığı görülmektedir. Halbuki zekât, azalan oranlı bir vergidir. Osmanlıdaki bu uygulama, zekât nisabıyla örtüşmemektedir. Osmanlı devletinin amacı; zekât alanların ve zekât verenlerin olmadığı, insanların zengin ya da fakir olmadıkları bir düzen ortaya koymaktı. Aslında amaçlanan şey, herkesin yaşayabileceği, nefes alabileceği ekonomik bir sistem kurmaktı. Bunun için toprağın eşit dağılmasını istediler.

Dağıtılan bu toprak, köylüler tarafından işletilecek, karşılığında devlete vergi ödenecekti. Ödenecek bu vergiler Müslümanlar için %12,5 asgari olarak belirlenmiş, %20'yi geçen olmamıştır. Bu vergiler zekât değildir, toprak vergisidir (Genç, 2017:256).

Osmanlı Devletinde zekât, diğer dönemlerdeki gibi kurumsal bir nitelik kazanmamış olsa da, verilen fetvalarla, halk vergi üzerinden ya da bireysel olarak zekâtını ödemiştir. Osmanlı Devleti hiçbir zaman zekâtı inkâr etmemiştir. İktisadi olarak kurulan düzen, zekât mükellefini ve zekâta müstahak olanı ortadan kaldırmıştır (Turan, 2018:117).

2.5. Günümüz İslam Ülkeleri ve Diğer Ülkelerdeki Zekât Uygulamaları

Bu bölümde İslam İşbirliği Teşkilatına üye olan ülkelerle, üye olmayan ülkelerin zekât uygulamalarına dair bilgi verilecektir.

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), ülkemizin kuruluşundan bu yana üye olduğu bir teşkilattır. 25 Eylül 1969 yılında Cidde'de kurulmuştur. Teşkilata üye 57 ülke bulunmaktadır. Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri, Burkina Faso, Brunei Darussalam, Çad, Cezayir, Cibuti, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, İran, Irak, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suriye, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün ve Yemen üye olan ülkelerdir. Suriye'nin üyeliği 2012 yılında yapılan olağanüstü toplantıyla askıya alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

İslam İşbirliği Teşkilatı, uluslararası teşkilatlara bakıldığında, dünyadaki en büyük ikinci organizasyon olarak göze çarpmaktadır. Üye ülkeler arasındaki ekonomik, bilimsel ve kültürel faaliyetlerin artırılması, kutsal mekanların korunması, yoksulluğun ortadan kaldırılarak, halihazırdaki çatışma ortamlarının bertaraf edilmesi, kuruluşun temel amaçları arasında sayılmaktadır. Teşkilata üye ülkelerin, insani ve yer altı kaynaklarına bakıldığında oldukça iyi bir potansiyele sahip olmalarına rağmen, ülkelerin refah ve kişi başına düşen gelir açısından, beklenen performansı sergilediklerini söylemek zordur (Ağır, Özcan, Önder, 2017:426). Aşağıdaki tabloda üye ülkelerin ekonomik durumu ve zekât uygulamaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Tablo 4: İslam İşbirliği Teşkilatına Üye Ülkelerin Ekonomik Durumu ve Zekât Düzenlemeleri

Ülkeler	Nüfus	GSYİH (Milyar \$)	KBGSYİH (\$)	Zekât Düzenlemesinin Niteliği
Afganistan	35.530.081	19.544	560	Resmi düzenleme yok
Arnavutluk	2.873.457	13.039	4.320	Resmi düzenleme yok
Azerbaycan	9.862.429	40.748	4.080	Resmi düzenleme yok
Bahreyn	1.492.584	35.307	21.150	Gönüllülük esasına dayalı
Bangladeş	164.669.751	249.724	1.470	Gönüllülük esasına dayalı
Benin	11.175.692	9.247	800	Resmi düzenleme yok
Birleşik Arap Emir.	9.400.145	382.575	39.130	Gönüllülük esasına dayalı
Burkina Faso	19.193.382	12.323	590	Resmi düzenleme yok
Brunei Darussalam	428.697	12.128	29.600	Gönüllülük esasına dayalı
Çad	14.899.994	9.871	640	Resmi düzenleme yok
Cezayir	41.318.142	167.555	3.940	Resmi düzenleme yok
Cibuti	956.985	1.845	1.880	Resmi düzenleme yok
Endonezya	263.991.379	1.016.000	3.540	Gönüllülük esasına dayalı
Fas	35.739.580	109.709	2.860	Resmi düzenleme yok
Fildişi Sahili	24.294.750	37.353	1.580	Resmi düzenleme yok
Filistin	4.900.000	13.500	2.755	Resmi düzenleme yok
Gabon	1.908.000	14.500	7.584	Resmi düzenleme yok
Gambiya	2.100.568	1.489	680	Resmi düzenleme yok
Gine	12.717.176	10.473	790	Resmi düzenleme yok
Gine-Bissau	1.861.283	1.347	660	Resmi düzenleme yok
Guyana	777.859	3.621	4.500	Resmi düzenleme yok
Irak	38.274.618	192.061	4.630	Resmi düzenleme yok
İran	81.162.788	454.013	5.430	Gönüllülük esasına dayalı
Kamerun	24.053.727	34.923	1.370	Resmi düzenleme yok
Katar	2.639.211	166.929	60.510	Gönüllülük esasına dayalı
Kazakistan	18.037.646	162.887	7.970	Gönüllülük esasına dayalı
Kırgızistan	6.201.500	7.565	1.130	Resmi düzenleme yok
Komorlar	813.912	1.068	1.280	Resmi düzenleme yok
Kuveyt	4.136.528	120.126	31.430	Gönüllülük esasına dayalı
Libya	6.374.616	38.108	5.500	Zorunlu
Lübnan	6.082.357	53.577	8.400	Gönüllülük esasına dayalı
Maldivler	436.330	4.866	9.760	Resmi düzenleme yok
Malezya	31.624.264	314.710	9.650	Gönüllülük esasına dayalı
Mali	16.300.000	13.100	804	Resmi düzenleme yok
Mısır	97.553.151	235.369	3.010	Gönüllülük esasına dayalı
Moritanya	4.420.184	5.025	1.100	Resmi düzenleme yok

Ülkeler	Nüfus	GSYİH (Milyar \$)	KBGSYİH (\$)	Zekât Düzenlemesinin Niteliği
Mozambik	29.668.834	12.646	420	Resmi düzenleme yok
Nijer	21.477.348	8.120	360	Resmi düzenleme yok
Nijerya	190.886.311	375.745	2.100	Zorunlu/Gönüllülük es.day.
Özbekistan	32.387.200	49.677	2.000	Resmi düzenleme yok
Pakistan	197.015.955	304.952	1.580	Zorunlu
Senegal	15.850.567	21.070	1.240	Resmi düzenleme yok
Sierra Leone	7.557.212	3.775	510	Resmi düzenleme yok
Somali	14.742.523	7.052	443	Resmi düzenleme yok
Sudan	40.533.330	117.488	2.380	Zorunlu
Surinam	563.402	2.996	5.150	Resmi düzenleme yok
Suriye	18.269.868	40.405	1.840	Resmi düzenleme yok
Suudi Arabistan	32.938.213	686.738	20.090	Zorunlu
Tacikistan	8.921.343	7.146	990	Resmi düzenleme yok
Togo	7.100.000	5.636	692	Resmi düzenleme yok
Tunus	11.532.127	39.952	3.490	Resmi düzenleme yok
Türkiye	80.745.020	851.549	10.940	Resmi düzenleme yok
Türkmenistan	5.758.075	37.926	6.380	Resmi düzenleme yok
Uganda	42.862.958	25.995	600	Resmi düzenleme yok
Umman	4.636.262	72.643	14.440	Resmi düzenleme yok
Ürdün	9.702.353	40.068	3.980	Gönüllülük esasına dayalı
Yemen	28.250.420	31.268	1.250	Zorunlu

Kaynak: Ortakaya (2017) ve Powell (2010) kaynaklarından yazar tarafından derlenmiştir. Sayısal veriler World Bank (2017) verilerinden alınmıştır.

İslam İşbirliği Teşkilatına üye olan ülkelerin hepsinde zekât müessesesi bulunmamakta, bazı ülkelerde bu görev çeşitli zekât oluşumları aracılığıyla yapılmaktadır. Zekât, Sudan, Yemen, Suudi Arabistan, Pakistan, Libya ve Nijerya'nın bazı eyaletlerinde zorunlu olarak toplanmaktadır. Zekâtın gönüllülük esasına göre toplandığı ülkeler; Ürdün, Mısır, Bahreyn, Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, Brunei Darussalam, Endonezya, İran, Katar, Kazakistan, Kuveyt, Lübnan, Malezya ve Nijerya'nın bazı eyaletleridir. Gerek ülkeler arasında, gerekse ülkenin kendi sınırları içerisinde farklı uygulamalar bulunmakla birlikte, İslam dünyasının zekâttan yeterince istifade ettiğini söylemek zordur. Birleşmiş Milletler (BM) 2018 İnsani Gelişim Raporuna göre, yoksulluğun en çok görüldüğü ülkeler yine İslam ülkeleridir. Bunların arasında Burkina Faso, Çad, Nijer, Mozambik, Benin, Sudan, Afganistan, Gambia gibi ülkeler bulunmaktadır.

Tablo 5: İslam Ülkelerinde Bağımsızlık ve Zekât Kanunu Tarihleri.

	Ülkeler	Bağımsızlık Tarihi	Zekât Kanunu Tarihi	Fark/Yıl
1	Sudan	1881	1921	40
2	Mısır	1922	1948	26
3	Suudi Arabistan	1926	1951	25
4	Libya	1951	1971	20
5	Ürdün	1946	1978	32
6	Endonezya	1945	1978	33
7	Pakistan	1947	1979	32
8	Yemen	1962	1980	18
9	Bangladeş	1971	1982	11
10	Kuveyt	1961	1982	21

Kaynak: Cici (2008:228).

Tabloya bakarak, İslam ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları dönemden günümüze kadar ki süreçte, zekât yasası çıkarma ya da kurumsallaşma yolunda mesafe kat ettiklerini söyleyebiliriz. Ancak ortaya konan çabalar, zekât potansiyelinden gereği gibi yararlanılmasında eksik kalmıştır.

Zekât mükellefi için verdiği miktar, kişinin servetinin az bir kısmına tekabül etmektedir. Ancak bu miktarın dünya çapındaki zekât mükellefleri hesaba katılarak hesaplanması halinde, miktar gerçekten büyüyecek, karşımıza önemli bir meblağ çıkacaktır. Bununla beraber dünya çapında toplanan zekât hakkında yapılan araştırma ve güncel veriler oldukça sınırlıdır. İslam ekonomisi ile uğraşan araştırmacılara göre, İslam ülkelerinde her yıl toplanan zekât miktarı tahmini olarak 200 milyon dolar ile 1 trilyon dolar arasındadır. Bu miktar 2011 yılında toplanan insani yardımların 15 katına denk gelmektedir (Itani, 2012). Bu rakamlardan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz, eğer Müslümanlar işlevsel olan zekât kurumları oluştursalardı, İslam coğrafyalarındaki yoksulluk büyük ölçüde azalardı.

İİT'ye üye olan ülkelerde zekât potansiyelinden tam olarak istifade edilemediği açıktır. Örneğin, Türkiye'nin de içinde yer aldığı 19 İslam ülkesi arasında yapılan bir çalışmada, 19 ülkedeki zekât potansiyelinden hakkıyla istifade edildiği takdirde, 17 tanesinde yoksulluğun hafifleyeceği görülmektedir. Arnavutluk, Azerbaycan, Bangladeş, Mısır, Endonezya, Ürdün, Kazakistan, Kırgızistan, Malezya, Fas, Mozambik, Nijerya, Pakistan, Suudi Arabistan, Tacikistan, Tunus ve Türkiye; yoksulluğun hafifleyeceği ülkeler arasındadır. Mevcut potansiyel, Surinam ve

Guyana’da ki yoksulluğu ortadan kaldırmada yeterli değildir. Hesaplanan tahmini zekât potansiyeli bu iki ülkedeki yoksulluğu ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Ancak yoksullukla mücadelede sadece zekâttan değil, vakıf gibi diğer mekanizmaları da devreye sokarak hareket edilebilirse, yoksulluğun en azından hafifletilebilmesi için büyük faydalar sağlanmış olacaktır (Shirazi, 2014:85).

2.5.1. Mısır Zekât Uygulamaları

Mısır Cumhuriyeti’nde zekât hakkında çeşitli taslaklar hazırlanmış olsa da, zekâti zorunlu olarak toplayan bir yapıya sahip değildir. Çünkü böyle bir yasa ortaya konulamamıştır. İlk taslak 1948’de hazırlanmıştır. Bunun akabinde 1971 ve 1983-1984 yıllarında iki taslak metin daha hazırlanmıştır (Cici, 2008:236).

1948 yılında, Suriye ve Mısır’da uygulanması düşünülen sekiz maddelik bir tasarı, Prof. Dr. M. Ebu Zehra tarafından Mısır Parlamentosunda sunulmuştur. M. Ebu Zehra’nın başkanlığında ikinci bir kongrede yapılmıştır (Ebu Zehra, Şekerci, 1978:54). 1971 yılındaki, zekâtın bankalar bünyesinde ifa edilmesini teklif eden yasa tasarısı kanunlaşmamıştır (Cici, 2008:236). 1983-1984 yıllarında düzenlenen kanunun gerçek bir zekât kanunu olduğu söylenmektedir. Beytü-Mali’z-Zekât adı verilen bir kurumun kurularak, bu kurum adı altında zekâtın toplanılmasını isteyen, bir teklif hazırlanmıştır. Ancak bu yasadaki zekâtın toplanılmasının gönüllü olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde zekât, “Egyptian Zakat Foundation” adında bir kurum tarafından toplanmaktadır (Turan, 2018:118).

“Zekât ve Sadaka Evi” adı altında, 2014 yılında, tüzel kişiliğe sahip bir sandık kurulmuştur. Bu sandığın merkezi Kahire’de bulunmaktadır. Sandık zekât mükellefleri ve şirketlerden zekât ve sadakaları toplamaktadır (Selçuk, 2016:97). Bu kurum 2014’te yürürlüğe giren bir kanunla, Ezher Şeyhinin denetimine girmiştir (Cici, 2016:49). Zekât ve sadaka evinin amacı; Allah’ın emrettiği şekilde zekâti dağıtmak, topluma zekât bilincini yerleştirmek, toplumdaki zengin ve ihtiyaç sahipleri arasındaki dayanışma ve merhamet duygularını güçlendirmektir (Azhar.eg).

2.5.2. Suudi Arabistan Zekât Uygulamaları

Suudi Arabistan’da zekât işleri, tasarılarla düzenlenmektedir (Akyüz, 2006:25). Kanuni anlamda ilk düzenleme 1950 yılında çıkartılan “El-Laihatu’t Tenfiziyye li Faridati’z-Zekât” (Zekât Farızası Uygulama Talimatnamesi)’dir. Bu talimatnamede, zekâtın

farziyyeti, zekâtın tahsil edilmesi, zekâtın ikrarı, haksızlığa uğrama gibi zekât hakkındaki çeşitli meseleler ortaya konmaktadır (Gazt.gov).

Suudi Arabistan'da Kontrol Bölümü ve Temyiz Komitesi, zekât işlerini yürütmektedir. Kontrol Bölümünün görevi, zekâtın hesaplanarak tahsil edilmesidir. Temyiz Komitesinin görevi ise, zekâtın hesaplanmasındaki itirazlara karşı, temyiz başvurularını kabul ederek, bu başvuruları neticeye bağlamaktır. Ülkede zekât ödemeleri zorunlu ve gönüllü olarak ödenmektedir. Zorunlu ödemelerin içine, ticari para ve malların yarısı girmektedir. Zekât ödemelerinin diğer yarısını oluşturan gönüllü ödemeler ise, hükümetin zekât fonuna ya da ihtiyaç sahiplerine ödenebilmektedir. Ülkede zekât ödemelerinde ortakların Suudi olup olmamasına göre değerlendirme yapılmakta, Suudi olanlardan zekât alınmakta, gelir vergisinden de muaf tutulmaktadır. Katar, Bahreyn ve Kuveyt vatandaşı olup bu ülkede yaşayanlarda zekât ödemesi yapmakta, gelir vergisinden muaf tutulmaktadır (Cici, 2016:49-50). Suudi Arabistan'da anonim şirketler ile zekât mükellefi olan şirketlerin tamamından 1983 tarihli ferman gereğince zekât alınmaktadır. Zekât Kararnamesi gereğince de, şirketlerin ne kadar zekât ödeyeceklerinin ortaya konması için, muhasebe defteri tutmaları zorunlu hale getirilmiştir (Akyüz, 2006:201).

Suudi Arabistan, zekât yükümlüsü olduğu halde, zekâtını ödemeyenler ya da yanlış beyanda bulunanlar için çeşitli cezalar uygulamaktadır. Zekâtını ödemeyen kişiler, zekât kaçakçısı olarak kabul edilmekte, tutuklama cezasına çarptırılabilceği gibi mali cezalar da söz konusu olabilmektedir. Bunun yanında, mükelleflerin zekât ödemelerinden memnun kalmaması durumunda, itiraz ederek meseleyi temyize taşıyabilme hakları bulunmaktadır (Cici, 2016:53).

2.5.3. Libya Zekât Uygulamaları

Libya'da 28 Ekim 1971 yılında, 47 maddeden oluşan bir kanun yayınlanmıştır. Libya Zekât Kanunu (LKZ), zekât hükümleri, zekâtın toplanması ve dağıtımı, zekât vermeyenlere verilecek cezalar ve çeşitli hükümleri içinde barındıran bir kanundur. Bunun yanı sıra ülkede, Zekât İdaresi Genel Müdürlüğü de kurulmuştur. Kanunda daha çok Maliki Mezhebinin görüşleri esas alınmıştır (Akyüz, 2006:26).

Zekât mükellefleri, zekâtlarını aynı ya da nakdi olarak ödeme imkanına sahiptir. Zekât mükellefinin ölümü durumunda da, zekâtın ödenmesi zorunludur. Toplanan zekât, ayette geçen sınıflar için harcanmaktadır. Kamu kurumlarına ait olan mallar ya da

paralar, kamuya ait olan şirket hisseleri, insanların kullanmak amacıyla ellerinde bulundurdukları ziynet eşyaları zekâtтан muaf tutulmuştur (Cici, 2008:242). LKZ'ye göre, vakıfların mülkiyeti hususi kişilere aitse, bu kişiler tarafından, aksi söz konusu olduğunda ise, müteveli heyet tarafından zekâtının ödenmesi gerekir. Kişilere hediye edilen ya da bağış olarak verilen mallar, zekât için gerekli şartları taşıdığı vakit, bu mallarında zekâtı ödenmelidir (Akyüz, 2006:90-91). Zekât ödemesi gerekip de ödemeyen mükellefler için, çeşitli cezalar uygulanmaktadır. Bu durumda olan mükelleflerden, vereceği zekâtın iki katı tahsil edilmektedir (Cici, 2008:243).

Libya'nın Misrata şehrinde faaliyet gösteren zekât fonu tarafından toplanan zekât miktarı yıllara göre artış göstermiştir. 2012 yılında; 3 milyondan fazla, 2013 yılında; 5 milyondan fazla, 2014 ve 2015 yıllarında; 6 milyondan fazla, 2016 yılında; 10 milyondan fazla, 2017 yılında 18 milyondan fazla ve 2018 yılında 21 milyon dinardan fazla zekât toplandığı görülmektedir. Bu miktar, Misrata Zekât Fonunun açıldığı 2012 yılından itibaren toplanan zekât miktarının 7 kat arttığını göstermektedir. Fonda toplanan zekâtlar; gıda ve acil yardımlar, fakir çocukların kırtasiye masrafları, ramazan ayında yapılan yardımlar, sağlık yardımları, fakir gençlerin evlendirilmesi, yeni bina yapımı ya da kira yardımı gibi çeşitli alanlarda kullanılmaktadır (Libyaakhbar, 2016).

2.5.4. Sudan Zekât Uygulamaları

Sudan, 1921 ve 1924 yıllarında olmak üzere iki tane öşür kanunu çıkarmıştır. 1921 yılında yayınlanan öşür fermanı, daha çok öşürün toplanması ve dağıtımı ile alakalıdır. 1924 yılında yayınlanan kanunla birlikte, daha önceki kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanun daha çok doğal yollarla sulanan toprakların vergilendirilmesinin nasıl olacağını ortaya koymaktadır (Cici, 2008:229).

Sudan'da zekâtın kurumsallaşma süreci aslında 1980'li yıllara rastlamaktadır. 1980 yılında Zekât Yasası çıkarılmıştır. Ancak bu yasa zekât mükelleflerine herhangi bir zorlamada bulunmamış, sadece gönüllü ödemelerden ibaret olmuştur. 1984 yılında çıkarılan yasa, zekât ödemelerini zorunlu kılmıştır. Zekât ve vergi ödemeleri tek elde toplanmıştır. Ancak 1986 yılında yapılan bir değişiklikle, zekât ve vergiler birbirinden ayrıştırılarak, zekât için bağımsız bir komisyon oluşturulmuştur. 1990 yılında çeşitli iyileştirmeler ve reformlar yapılmıştır. 2001 yılında yasaya son hali verilerek, zekâtın ekonomideki asli rolü ortaya konulmuştur. Sudan'da zekât işleri Zekât Divanı tarafından yürütülmektedir. Bu kurum zekâtın ifasında tüm tedbirleri almakla,

dağıtımında bir rol üstlenmekle, toplum nezdinde zekât farkındalığı oluşturmakla mükelleftir. Bu kurum faaliyetlerini Yüksek Zekât Mütevelli Heyeti denetiminde gerçekleştirmektedir. Merkezdeki teşkilatlanma yapısı ile eyaletlerdeki teşkilatlanma yapısı birbirinin aynıdır. Kurumların şeffaf ve hesap verebilir olması, toplanan zekâta gözle görünür bir artış sağlamıştır (Yesuf, 2017:42-43).

Tablo 6: Sudan’da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Büyümesi(Sudan Poundu)(2004-2013).

Yıl	Tutar ('000 SDG)	Büyüme Oranı (%)	Tutar ('000 USD)	Büyüme Oranı (%)
2004	271.352	12.0	117.978	12.0
2005	314.483	16.0	157.242	33.3
2006	357.141	14.0	178.573	13.6
2007	404.486	13.0	183.858	3.0
2008	445.281	10.0	202.400	10.1
2009	497.439	12.0	198.976	-1.7
2010	592.637	19.0	219.495	10.3
2011	807.801	36.0	184	-16.4
2012	1.198.636	48.0	210.289	14.5
2013	1.299.678	8.0	220.286	4.8

Kaynak: Islamic Social Finance Report (2015)

Yukarıdaki tabloda Sudan’da on yıl içerisinde toplanan zekât miktarları görülmektedir. Tabloya bakıldığında zekâttaki yıllık toplam artışın %19 olduğu görülmektedir. Büyümenin en dikkat çekici olduğu yıllar 2011 ve 2012 yıllarıdır. 2013 yılında büyümedeki düşüşün sebebi, arazi ürünlerinde gerçekleşen zarar olarak görülebilir. Zarar sonucunda zekâttaki büyüme %8 oranına gerilemiştir. Zekâttaki tüm bu artışa rağmen, Sudan’da yapılan çalışmalar hala alınacak mesafe olduğunu ortaya koymaktadır. 2013 yılında yapılan bir araştırmaya göre, her beş poundluk zekâtın, dört poundunun alınmadığı anlaşılmaktadır (Yesuf, 2017:44).

Sudan’da, tarım ürünleri, maden, ticaret malları, para, maaş ve ücretler, hayvanlar ve batini mallardan zekât tahsil edilmektedir. Gizli mallar ortaya çıktığında, onların 1/5’i zekât olarak tahsil edilmektedir. Devlet malı, hayır yapılacak olan paralar ya da mallar ile vakıf mallarından zekât alınmaz. Ülkede mükellef olma şartlarını taşıyan her

Müslüman, zekât ödemekle mükelleftir. Ayrıca burada yaşayan ya da bir işte çalışan diğer Müslümanlar da zekât ödemek zorundadır (Cici, 2008:235). Ancak vatandaşlıklarına bakılmaksızın Müslüman olmayan herkes zekâtтан muaftır (Kahf, 2007:11).

Tablo 7: Sudan’da Toplanan Zekâtın Kaynaklara Göre Dağılımı (‘000 SDG) (2004-2013).

Yıl	Tarım Ürünleri	Hayvanlar	Ticaret Malları	Serbest Meslek	Kiralanan Varlıklar	Maaşlar	Madenler	Toplam
2004	115.118	19.100	103.075	1.953	12.784	19.322	0	271.352
2005	124.393	22.293	133.142	2.406	14.694	17.555	0	314.483
2006	121.369	22.925	178.407	2.745	15.216	16.479	0	357.141
2007	141.125	24.648	199.430	3.201	18.823	17.259	0	404.486
2008	147.256	24.021	232.985	3.611	14.734	22.674	0	445.281
2009	151.362	27.983	274.848	3.732	19.179	20.335	0	497.439
2010	208.417	39.384	295.761	4.231	20.472	24.372	0	592.637
2011	362.090	64.190	318.638	4.734	22.359	35.790	0	807.801
2012	597.394	104.687	407.229	6.679	30.892	50.880	875	1.198.636
2013	546.587	124.912	505.725	8.706	37.916	59.146	16.686	1.299.678

Kaynak: Islamic Social Finance Report (2015)

Sudan’da zekâta müstahak olan mallar tabloda görüleceği üzere, tarım ürünleri, hayvanlar, ticaret malları, serbest meslek kazançları, kiralanan varlıklar, maaşlar ve madenlerdir. Ülkede zekâta en çok katkısı olan varlıkların başında tarım ürünleri ve ticaret malları gelmektedir. Tarım ürünlerinin başı çekmesindeki sebep, ülkenin bir tarım ülkesi olmasına bağlanabilir. Madenlerin zekâta katkısı ise, yok denecek kadar azdır. Sudan maden çeşitliliği açısından zengin bir ülke olmasına rağmen, ülkedeki karışıklıklar sebebiyle yeterince fayda sağlanamamaktadır. Serbest meslek kazançlarının zekâta çok bir getirisinin olduğunu söylemek zordur.

Yaşamak için temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, insan onuruna uygun bir hayat süremeyen, yüz kızartıcı olan şeyleri yapmadan hayatını idame ettiremeyen insanlar, Zekât Divanı tarafından ihtiyaç sahibi olarak tanımlanmaktadır. Ülkenin yapısı geniş bir tanımlama yapmayı zorunlu kılmıştır. Ülkede toplanan zekât, tamamen dağıtılmakta ve stok yapılmamaktadır. Zekâtтан faydalanan insan sayısı da gittikçe artmaktadır (Yesuf,

2017:47).

Yoksulluğu ortadan kaldırmak, ihtiyaç sahibi insanlar için çeşitli projeler geliştirerek insan onuruna yakışır bir hayat yaşamalarını sağlamak, doğal afetler ve salgın hastalıklar karşısında yardım ağı oluşturmak ve işsizlikle mücadele etmek, Sudan'daki zekât kurumunun başlıca hedefleri arasındadır (Yesuf, 2017:43).

2.5.5. Ürdün Zekât Uygulamaları

Ürdün'de zekâtın etkinliğini artırmak için düzenlenen ilk kanun 1944 yılında çıkarılmış, 1978 yılında kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Zekâtı toplayarak bankalara dağıtmak, fakir aileler için çeşitli rehabilitasyon projeleri oluşturmak, ihtiyaç sahibi olan öğrenci, yetim ve yabancılara yardım etmek, ihtiyaç sahibi bazı ailelere aylık yardım yapmak, zekât mükelleflerinden zekâtı toplamak, uygun yerlere dağıtmak ve denetimini yapmak gibi görevler, zekât fonunun sorumlulukları arasında zikredilmiştir (zakatfund, 2018).

Ürdün'de bulunan Ulusal Zekât Fonu (NZF), zekât kontrol yetkisini bünyesinde barındıran, toplam dokuz kişiden oluşan bir fondur. Fonda, başkan ve yardımcısı, bakan ve bakanlık yetkilileri bulunmaktadır. Zekât ödemelerinde gönüllülük esastır (Cici, 2016:49). Ulusal Zekât Fonunun merkezi Amman'da bulunmaktadır. Ülke çapında ise 210 gönüllüsü bulunmaktadır. NZF'nin en büyük ve en önemli yardımlarını nakit yardımları oluşturmaktadır. Aynı yardımlar nadiren yapılmaktadır (Zureigat, Shama, 2015:17). Yoksulluk sınırının altında kalan ailelere, yetimlere, çeşitli afetlerden kaynaklanan acil yardım gerektiren durumlarda, boşanma sonucu oluşan ihtiyaç durumlarında zekât fonundan ödemeler yapılmaktadır. Bununla birlikte tıbbi bakım, öğrencilere eğitim yardımı da fonun harcama kalemleri arasında sayılabilir. Suriyeli ihtiyaç sahipleri de bu fondan istifade edebilmektedir. NZF'nin finansal kaynaklarını, zekât mükelleflerinin ödediği zekâtlar oluşturmaktadır (Zuregat, Shama, 2015:32). 2015 yılında 150.000'den fazla insana zekât fonundan tıbbi destek sağlanmıştır. 30.000'den fazla aile acil yardım programından destek alırken, düzenli nakdi yardım yapılan aile sayısı 20.000'i geçmiştir. Zekât fonunun en büyük harcamasını ise, yetim destek programı oluşturmuştur. 43.000 yetim bu programdan istifade etmiştir (Machado vd., 2018:13).

Ülkede, Zekât Fonunun varlıkları, devletin koyduğu her türlü vergiden muaf tutulmakta, ayrıca zekât mükelleflerinin ödediği zekât miktarı, gelir vergisinden düşülmektedir (Cici, 2016:52).

2.5.6. Endonezya Zekât Uygulamaları

Endonezya'da İslam 7. yy'dan itibaren yayılmaya başlamıştır. O zamandan günümüze kadar gelen süreçte, Endonezyalı Müslümanların, İslami bir yaşayışa sahip oldukları söylenebilir. Endonezya'nın tarihi süreci incelenirse, zekâtın İslam'ın yayılmaya başladığı zamanlarda daha çok bireysel bir ibadet şeklinde ifa edildiği görülecektir. Müslümanlar, zekâtı ihtiyaç sahiplerine, alimlere, dini eğitim veren hocalara, cami ve okullara vermektedir. O dönemde zekâtın kurumsallaşması söz konusu değildir. Zekâtın kurumsallaşmasındaki ilk öneri, Endonezya'nın 1945 yılında bağımsızlığını elde etmesiyle teklif edilmiş, ancak gerçekleşmemiş, sadece fitır sadakası hakkında bir genelge yayınlanmıştır. 1967 yılında bir tasarı hazırlanarak meclise sunulmuş, ancak olumlu bir sonuç alınamamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı vesilesi ile Badan Amil Zekât kurulmuştur. Benzer oluşumlar diğer bölgelerde de kurulmaya başlamıştır. Oluşan bu kurumlar daha çok valiler tarafından yürürlüğe konulan genelgelerle işlev kazanmıştır. 1989 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı, ramazan ayında toplanacak infak hakkında açıklamalarda bulunarak, bir yönerge yayınlamıştır. 1989 yılında ise zekât, sadaka ve infakın yaygınlaşabilmesi için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. 1999 yılında, zekât idaresini düzenleyen kanun çıkarılmıştır. Günümüze kadar gelen süreçte, iyileştirmeler yapılmaya devam edilmiştir. 2011 yılında zekâtı düzenleyen bir kanun yayınlanmış, 2014 yılında BAZNAS kurumlarının düzenlenmesiyle ilgili bir kararname, 2015 yılında ise, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından zekât reformu hakkında bir düzenleme yapılmıştır (Juwaini, 2017:464).

Endonezya'da yardımlaşma faaliyetlerinin üç kurum tarafından idare edildiği görülmektedir. Badan Amil Zekât (BAZ) devlete bağlı bir kurumdur. Lempaga Amil Zekât (LAZ) özel bir zekât kurumudur. Unit Pengumpul Zekât (UPZ) ise, zekât memurlarından oluşan bir kurumdur. Devlete bağlı bir kurum olan BAZ, 33 bölgede faaliyet göstermektedir. Ayrıca 200 civarında LAZ kurumu bulunmaktadır (Yumna, 2017:126).

Endonezya'da zekât yapılanması merkez, şehir, bölge ve köy komiteleri şeklindedir. Bu komitelerin her birinde bulunan başkanlar, o bölgedeki zekât işlerinden sorumludur. Zekâtın toplanması ve dağıtılması her komite başkanının sorumluluk alanı içindedir (Cici, 2008:245).

Zekâtın amacını ve hikmetini ortaya koymak, yoksulluğu ortadan kaldırarak, zekât alan

insanların hayat standartlarını yükseltmek, şeffaf bir kurum oluşturmak için 2010 yılında, Endonezya’da Dünya Zekât Forumu kurulmuştur. Bu forumun kuruluşundaki başlıca amaçlar şunlardır;

- Zekât hizmetlerinin yaygınlığını artırmak,
- Zekâtın önemini anlatan eğitimler, konferanslar, çalıştaylar düzenlemek,
- Standart zekât prensiplerini oluşturmak,
- Tüm dünyada zekâtla ilgili karşılaşılan sorunları ortak bir akılla çözmeye çalışmak (Juwaini, 2017:471).

Endonezya’da zekâtın kurumsallaşması, halkın zekât bilincini artırdığı gibi, insanların daha paylaşımcı olmalarını sağlamıştır. Özellikle 2016 yılında toplanan zekâtın %61,6’sı hak sahiplerine dağıtılmıştır (Furgani, 2017:23).

Tablo 8: Endonezya’da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Değişimi (2002-2008).

Yıl	Toplana Zekât Miktarı (Milyar Rupı)	Büyüme Oranı (%)
2002	68.39 (7.20 Milyon Dolar).	-
2003	85.28 (8.98 Milyon Dolar).	24.70
2004	150.09 (15.80 Milyon Dolar).	76.00
2005	295.52 (31.11 Milyon Dolar).	96.90
2006	373.17 (39.28 Milyon Dolar).	26.28
2007	740.00 (77.89 Milyon Dolar).	98.30
2008	920.00 (96.84 Milyon Dolar).	24.32

Kaynak: Firdaus, Beik vd. (2012).

2002-2008 yılları arasında zekât büyüme oranlarına bakıldığında, zekâtteki büyüme hızının yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir. 2005 yılında %96’lık bir büyüme görülmektedir. Bunun sebebi Açe’de olan tsunami felaketidir. En önemli büyüme 2007 yılında olmuştur. Ancak 2008 yılında bir düşüş yaşanmıştır. Bu gelişmelere rağmen Endonezya’da yapılan bir çalışmada, toplanan zekât miktarı ile zekât potansiyeli arasında fark olduğu ortaya konmuştur. Toplanan miktar, potansiyelin %5 oranında altındadır (Firdaus, Beik vd, 2012:2).

Tablo 9: Endonezya’da Zekât, İnfak ve Sadakaların Yıllara Göre Değişimi

Yıl	Milyar Rupî	Milyon Dolar	Yıllık Büyüme (%)	GSYİH Büyümesi (%)
2002	68.39	4.98	-	3.7
2003	85.28	6.21	24.70	4.1
2004	150.09	10.92	76.00	5.1
2005	295.52	21.51	96.90	5.7
2006	373.17	27.16	26.28	5.5
2007	740	53.86	98.30	6.3
2008	920	66.96	24.32	6.2
2009	1200	87.34	30.43	4.9
2010	1500	109.17	25.00	6.1
2011	1729	125.84	15.30	6.5
2012	2200	160.12	27.24	6.23
2013	2700	196.51	22.73	5.78
2014	3300	240.17	22.22	5.02
2015	3700	269.29	21.21	4.79

Kaynak: Indonesia Zakat Outlook (2017).

Yukarıdaki tabloda 2002-2015 yılları arasında toplanan zekât, sadaka ve infakın yıllara göre dağılımı görülmektedir. 2005 ve 2007 yıllarında artışın sebebi tsunami ve Jakarta depremidir. 2002-2015 yılları arasındaki ortalama büyüme oranı %39,27’dir. Görülen büyümenin sebebi, halk nezdinde zekât ibadetine olan ilginin ve zekât kurumlarına olan güvenin artmasıdır. Endonezya’da 2008 krizi sonrasında, GSYİH büyümesi %1,3 oranında azalırken, zekâtın büyümesinde bir değişiklik görülmemesi, zekâtın küresel ekonomik krizlerden etkilenmediği şeklinde yorumlanabilir (Indonesia Zakat Outlook, 2017:2).

Endonezya’da toplanan zekâtların bir kısmı karz-ı hasen uygulamaları şeklindedir. Bu programla amaçlanan, ihtiyaç sahiplerinin mal varlıklarını artırarak, zaman içerisinde onların da zekât mükellefi olmalarını sağlamaktır. Toplanan yardımların bir kısmı da eğitim programlarında kullanılmaktadır. Hedeflenen şey uzun vadede getirisi olacak uygulamaları, çeşitli İslami yardımlardan istifade ederek hayata geçirmektir (Yumna, 2017:120).

2.5.7. Pakistan Zekât Uygulamaları

Zekât ve Öşür yasası, 1980 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak 1980 yılında çıkartılan Zekât ve Öşür yasası, bu konudaki ilk çaba değildir. Bu konudaki çabalar 1947’lere kadar götürülebilir. Ancak ülkedeki mevcut şartlar, bu konuda herhangi bir ilerleme

olmasına olanak vermemiştir. 1950’de kurulan Zekât Komisyonu tavsiyelerde kalmış, uygulamaya geçememiştir. Bir dizi iyileştirme ve değişiklik yapılmış olsa da,1980 yılında Zekât ve Öşür Yasası çıkana kadar, bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu yasanın amacı, zekâta müstahak olan ihtiyaç sahibi insanların, zekâtla finanse edilmesidir. Zekât yardımları daha çok engelli, yetim, öksüzler ve dul kalanlar için, oluşturulan komisyonlar tarafından dağıtılmaktadır. Bununla beraber toplanan zekâtlar; eğitim, meslek edindirme faaliyetleri, sağlık harcamaları, çeşitli felaketlere maruz kalan insanlar için kullanılmaktadır (Babar, Kahloon, 2017:475-476).

Pakistan’da zekât işlerini yürüten çeşitli komite ve konseyler vardır. Merkezi Zekât Fonunda toplanan bütün zekâtlar, çeşitli kurum veya komitelere aktarılmakta, oradan da ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Merkezi Zekât Fonunda meblağ olarak yüksek zekât gelirleri birikmektedir (Cici, 2008:247). Ancak biriken yüksek meblağlara rağmen, Pakistan’da zekât kurumunun işlevini tam olarak yerine getirdiğini söylemek zordur. Tahminlere göre hesaplanan zekât potansiyelinin, GSYİH’nın %7’sine ulaşması gerektiği, böylece ülkedeki yoksulluğu tamamen ortadan kaldıracacağı düşünülmektedir. Bu oran ülkedeki yoksulluğu ortadan kaldırmada yeterlidir. Bununla beraber zekâtın Pakistan’da dengeleyici bir rol üstlenmesi beklenmektedir (Shaikh, 2014:1011).

Tablo 10: Pakistan’da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Değişimi (2011-2016).

Mali Yıl	Toplanan Miktar (Milyon Rupî)
2011-2012	3.951,667
2012-2013	4.053,56
2013-2014	4.778,18
2014-2015	5.398,53
2015-2016	7.570,970

Kaynak: Babar, Kahloon (2017).

Tabloda görüleceği üzere, Pakistan’da toplanan zekât miktarı 2011-2016 yılları arasında sürekli bir artış göstermiştir. Pakistan tarım sektörünün oldukça geliştiği bir ülkedir. GSYİH’nın %20’lik kısmını tarım sektörü oluşturmaktadır. Ancak 1994 yılından beri tarım ürünlerinden zekât alınmamaktadır. Pakistan’da tarım ürünlerinin ve yeni mal kalemlerinin zekâta müstahak mallar arasına katılmasıyla, zekât potansiyelinde artış olacağı gibi, ülkedeki yoksulluk oranında ciddi bir düşüş sağlanacaktır. Sadece yoksulluk problemi çözülmekle kalmayacak, aynı zamanda sağlık hizmetlerinde, eğitimde ve gıdaya ulaşmada yaşanan sıkıntılar da ortadan kalkmış olacaktır (Babar, Kahloon, 2017:487).

Pakistan’da zekâtın toplanması sorumluluğu Federal Hükümete ait olmakla birlikte, on bir kalem maldan zekât alınmaktadır. Zekât ödemeleri Ramazan ayının ilk günü yapılmaktadır. Ancak insanların zekât ödememek için paralarını bankadan Ramazan ayı gelmeden önce çekiyor olmaları, toplanan zekât miktarını ciddi derecede düşürmektedir. Toplanan zekâtlar, Kamu Menfaatleri Konseyinin belirlemiş olduğu ilkelere göre dağıtılmaktadır. Dağıtılan zekâtlar, geçim ödeneği, dini eğitim alan öğrencilere burs verilmesi, hastanelere ayrılan fonlar, evlilik ve eğitim yardımları vb. şekillerde harcanmaktadır (Babar, Kahloon, 2017:478). Pakistan’da zekât mükellefi olan insanlar, tüm mallarının zekâtını ödemekle yükümlüdür. Bununla beraber çocukların ve delilerinde mallarına zekât tahakkuk etmektedir. Altının nisabı 87,48 gr. olarak belirlenmiş, para ve diğer malların zekâtında gümüş nisabı esas alınmıştır (Cici, 2008:248).

2.5.8. Yemen Zekât Uygulamaları

Yemen İslam ülkeleri arasındaki en fakir ülkelerden biridir. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporuna göre, 188 ülke arasında 160. sırada yer almaktadır. Ülkedeki yoksulluk oranı %54,5 iken, çocuklardaki yetersiz beslenme oranı %47’dir. Halkın büyük bir kısmı tarımla geçimini idame ettirmekle birlikte, su kaynaklarının yetersizliği, tarımda kullanılan ilkel yöntemler, ülkede tarımdan yeterince yararlanılmasında büyük bir engel teşkil etmektedir (Azaki, 2015:3).

İlk zekât kanunu 1980 yılında yayınlamakla beraber, kanun 3 Ocak 1999 tarihinde yenilenmiş ve yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren yeni kanunda, zekât için gerekli koşullar, zekâtı alınacak mallar ve paralar, zekâtın sarf edileceği yerler, zekât ödemekten kaçınanların çarptırılacağı cezalar ve genel hükümlerin yer aldığı görülmektedir (yemen-nick, 2012).

Yemen’de zekât, Maliye Bakanlığına bağlı olan, Zekât Komiteleri tarafından toplanmaktadır. Bütün mallar zekâta tabi olarak kabul edilmiştir. Zekât ödemelerinde, Yemen vatandaşı olsun ya da olmasın, zekât mükellefi olma şartlarını sağlayan her Müslüman, zekât yükümlüsü olarak kabul edilmektedir. Nisab miktarı kadar mala ya da paraya sahip olan kişi, Zekât Komitesine zekâtını vermekle mükelleftir. Ülkede zekât ayni ya da nakdi olarak ödenebilmektedir (Cici, 2008:250-251).

Yemen’de zekât ödemeleri zorunludur. Her Müslüman zekâtını kendisi hesaplayarak, ilan edilen ödeme zamanından bir ay sonra, komiteye teslim etmek zorundadır. Zekât

mükellefi, elde ettiği gelirin yarısını çeşitli masrafları için ayırarak, geriye kalan tutarın %10'unu zekât olarak ödeyecektir. Masraf yapılmadan elde edilen doğal maden ya da mineraller için %20'si, masraf yapılarak elde edilenlerin %2,5'i zekât olarak ödenmektedir (Cici, 2016:49-50).

Tablo 11: Yemen'de Varlıklara Göre Toplanan Zekât Geliri ('000\$) (2009-2012).

	2009	%	2010	%	2011	%	2012	%
Tahıllar	1.913	3,76	2.170	3,87	1.850	3,43	1.656	2,70
KatarZekat	5.930	11,67	6.624	11,81	3.894	7,22	5.274	8,59
Meyve/Sebze	1.597	3,14	1.715	3,06	1.089	2,02	1.348	2,20
Hayvanlar	250	0,49	250	0,45	158	0,29	183	0,30
Şirketler	10.549	20,76	10.326	18,40	9.942	18,45	11.759	19,15
Özel Sektör	13.509	26,58	15.666	27,92	22.719	42,15	23.080	37,58
Bireysel	8.228	16,19	9.354	16,67	6.531	12,12	8.740	14,23
Fıtır Sadakası	5.263	10,35	5.649	10,07	4.900	9,09	5.679	9,25
Diğer	3.587	7,06	4.352	7,76	2.815	5,22	3.688	6,01
Toplam	50.826	100	56.106	100	53.899	100	61.406	100

Kaynak: Adapted from Ministry of Finance, State Final Accounts 2009–2011. (Aktaran) Azaki (2015).

2009-2012 yılları arasında özel sektörden toplanan zekât, diğer varlıklardan toplanan zekâtla kıyaslandığında en büyük paya sahiptir. Özel sektörden sonra bireysel zekâtın ikinci en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Ancak Yemen'de yaşayan zekât mükelleflerinin hepsinin zekâtlarını verdiğini söylemek zordur (Azaki, 2015:43).

2.5.9. Bangladeş Zekât Uygulamaları

Bangladeş, nüfusun neredeyse yarısının geçimini tarımla sağladığı, sanayi ve hizmet sektörünün fazla gelişmediği bir ülkedir. Ülke nüfusu 160 milyondan fazladır. Yoksulluk oranı oldukça yüksektir. Geleneksel tarım ve arazilerin miras yoluyla parçalanması, ülke içerisinde yoksulluğu etkilemekte, gelişme ve kalkınmanın da önüne geçmektedir. Açlık sınırının altında yaşayan insan sayısı, nüfusun üçte birini oluşturmaktadır. Eğitim seviyesinin düşük olması, tarımda geleneksel metotların kullanılması, teknolojiye istifa edilememesi gibi sebepler, ülkede yoksulluğu kronik bir hale getirmektedir (Selçuk, Görmüş, 2019:85).

Bangladeş 1971 yılında bağımsızlığını kazanmış, 1982'de Zekât Kanunu çıkarmış bir ülkedir. Zekât kurulu oluşturulmuş, zekât işlerinin sorumluluğu bu kurula verilmiştir.

Bangladeş'te zekât ödemeleri gönüllülük esasına göre yapılmaktadır. Toplanan zekât ödemeleri, faizsiz bankalarda tutulmaktadır. Altının nisabı 87,45 gr. olarak belirlenmiştir. Zirai ürünlerdeki oran 948 kg'dır ve %2,5'i zekât olarak alınmaktadır. Toplanan zekât paraları, merkezi fona aktarılmaktadır. Hayır fonlarında toplanan bağışlar, hayır işleri için harcanmaktadır. Zekât ya da hayır fonuna ödeme yapanlar, ödedikleri miktar kadar gelir vergisinden muaf tutulmaktadır (Cici, 2008:252). Bangladeş'te zekât fonundan çeşitli hizmetlerde istifade edilmektedir. Çocuk hastanesi yapımı, ihtiyaç sahipleri için düzenlenen meslek edindirme kursları, eğitim göremeyen ihtiyaç sahibi çocuklar için medrese, dilenen insanların rehabilitasyonunu sağlamak için merkezler kurmak gibi birbirinden farklı alanlarda zekât fonundan istifade edildiği görülmektedir (Yavuz, 2008:324). Tüm bu yapılan uygulamalara rağmen Bangladeş'teki zekât uygulamalarında devlet desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet desteğinin yanında, zengin İslam ülkelerinin zekât fonundan istifade ettirilmesi, ülkedeki yoksulluk probleminin çözümünde etkili olacaktır (Cici, 2008:260).

Bangladeş'te 1999 yılında, kısa adı MACCA (Masjid Council for Community Advancement) olan inanç merkezli bir konsey kurulmuştur. Konseyin merkezi Dakka'da bulunmaktadır. Bir başkan ve 4 direktörden oluşmaktadır. Ayrıca teknik danışmanlık hizmeti veren bir ekipten de destek alınmaktadır. İki bölge ofisi ile hali hazırda 17 farklı bölgede faaliyet göstermektedir. Konseyin gerçekleştirdiği projeler Dünya Bankası gibi kurumlar tarafından desteklenmektedir. Konseyin kuruluşundaki amaç, ülkedeki sosyal refahı sağlamak, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında bir rol oynamak, eşitlik ve adaleti tesis etmektir. Cinsiyet eşitliğinin sağlanarak, kadınların güçlendirilmesi, su ve temizlik alanında çalışmalar yapılması, temiz içme suyunun sağlanması, çocuklar için yapılan gelişim programları, cuma günleri sunulan ücretsiz klinik hizmetleri MACCA tarafından ülkede yürütülen faaliyetlerdir. Ayrıca ülkede yürürlüğe konulan bir başka proje, Hasana Projesidir. Bu projenin de amacı, kırsal kesimde yaşayan insanların kalkınmasına destek olmaktır. Bu proje çerçevesinde, memurlar ya da din görevlileri eşliğinde, zekât mükellefleri ile ihtiyaç sahipleri bir araya getirilmektedir (Mahmud vd., 2015:25-26).

2.5.10.Kuveyt Zekât Uygulamaları

Beytü'z Zekât,16 Ocak 1982 yılında kurulmuştur. Bu kurum Kuveyt'te zekât işlerinden sorumludur. Dini İşler ve Evkaf Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedir

(zakathouse). İdare konseyinin on tane üyesi bulunmaktadır. Konseyin görevi, zekât mükelleflerinden, şirketlerden ve mali kurumlardan zekâtı toplamak ve dağıtım politikaları çerçevesinde dağıtmaktır. Ödemeler Kur'an'da belirtilen sekiz sınıf göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Kuveyt'te zekât ödemeleri gönüllü olarak fona ödenmektedir (Cici, 2008:254).

Kuweyt Zekât Evinin yönetim giderleri, devlet tarafından finanse edilmektedir. Kurumun gelirleri arasında zekât ve gönüllü yardımlar bulunmaktadır. İnsanların zekât hakkında bilinçlenmesi ve farkındalıklarının artması için çeşitli reklamlar yapılmaktadır. Yapılan reklamlar sayesinde kurumun gelirlerinde artış gözlenmiş, devletten aldığı destek de azalmıştır. Toplanan zekâtların farklı ülkelerde dağıtılmış olması, bize Kuveyt'in kendi içinde yoksulluk problemini ortadan kaldırdığını göstermektedir (Selçuk, 2016:118). Kuveyt Zekât Evi yurt dışı faaliyetlerini genellikle Afrika ve Asya ülkelerinde gerçekleştirmektedir. Çeşitli Müslüman ülkelerde kurban eti dağıtımını, ayni ve nakdi yardımlar, su kuyusu açtırma, tıbbi klinikler hizmete açma gibi faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetler daha çok Bangladeş, Filistin, Burkina Faso, Pakistan, Filipinler vb. ülkelerde yürütülmektedir (Kahf, 2007:13).

2.5.11.Lübnan Zekât Uygulamaları

Lübnan, zekâtı kurumsallaştırmaya çalışan ülkelerden biridir. Ülkede, 1984 yılında kurulmuş olan bir Zekât Fonu bulunmaktadır. Bu fonun amacı, Tevbe Suresindeki zekât emrinin yerine getirilmesidir. Fon tarafından gerçekleştirilen çeşitli proje ve aktiviteler bulunmaktadır. Filistin halkının kararlılığını desteklemek için bu fondan harcamalar yapılmaktadır. İslam Kalkınma Bankası bünyesinde bulunan İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü ile çeşitli protokoller imzalanmıştır. Farkındalığı artırmak amacıyla çeşitli seminerler ve konferanslar düzenlenmektedirler. Genel Müdür tarafından yönetilen fonda, bilim adamları ile iş adamları, doktor, mühendis, muhasebeci ve avukat bulunmaktadır. Fon, fakir öğrencilerin ders kitaplarının temin edilmesi, ihtiyaç sahiplerine tıbbi destek sağlanması, yetim sponsorluğu ve ayni yardımlar gibi pek çok konuda hizmet vermektedir. Ülkede zekât gönüllülük esasına göre toplanmaktadır (zakat.org, 2014).

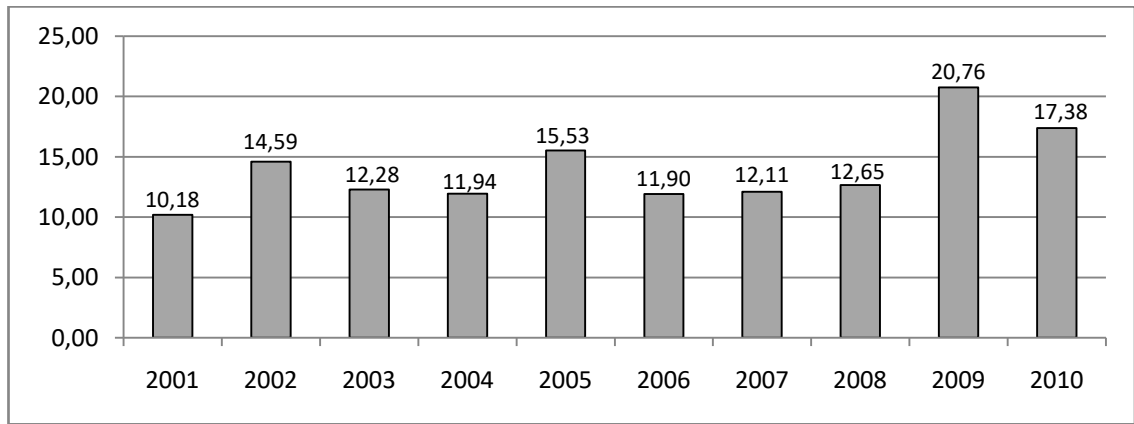
2.5.12.Brunei Darussalam Zekât Uygulamaları

Brunei'de zekât yönetimi, Brunei Darussalam'daki Diyanet İşleri Başkanlığına (MUIB)

bağlı olan İslam Dini Konseyi tarafından yürütülmektedir. Bu yetki MUIB'e Majesteleri tarafından verilmiştir. İslami usullere göre zekât toplamak ve dağıtmak bu konseyin hizmet alanı içindedir. Zekât fonunun yönetilmesi, MUIB'e bağlı bulunan Zekât Toplama bölümünün sorumluluğundadır. Bu bölümde çalışan 18 tane personel bulunmaktadır. Ayrıca bu bölümde, Yönetim Birimi, Tahsilat Birimi, Uygulama ve Ödeme Birimi ile Toplantı Sekreteryası bulunmaktadır. Uygulama ve Ödeme Birimi, zekât başvurularını kabul etme, başvuranların ihtiyaç durumlarını sorgulama ve araştırma, onay sürecindeki tavsiyenin üst kurula bildirilmesinde ve sonrasında zekâtın fona ödenmesi sürecini takip eden ve yöneten bir birimdir. Ancak 2009 yılında yapılan bir değişiklikle, başvuru süreci hızlandırılmaya çalışılmış, personelin üzerindeki iş yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen personelin ilgilendiği başvuru sayısında bir değişiklik gözlenmemiştir (Abdullah, 2010:380).

Brunei Darussalam'da zekât sarf yerlerinden iki tanesinin ülkede varlık göstermemesi sebebiyle, onlara tahsilat yapılamamaktadır. Tahsilat yapılamayan sınıflar, köleler ve Allah yolunda olanlardır. Ancak 2005 yılında, Brunei Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bu iki sınıfın pozisyonunu değerlendirmek üzere bir komite kurulmuştur. Ülkede zekât dağıtımı; insanların temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması, konaklama ve eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi, tıbbi destek sağlanması, üniversite öğrencilerinin eğitim masraflarının karşılanması, afet durumlarında ihtiyaçların zekât fonundan sağlanması gibi alanlarda yapılmaktadır (Abdullah, 2010:382).

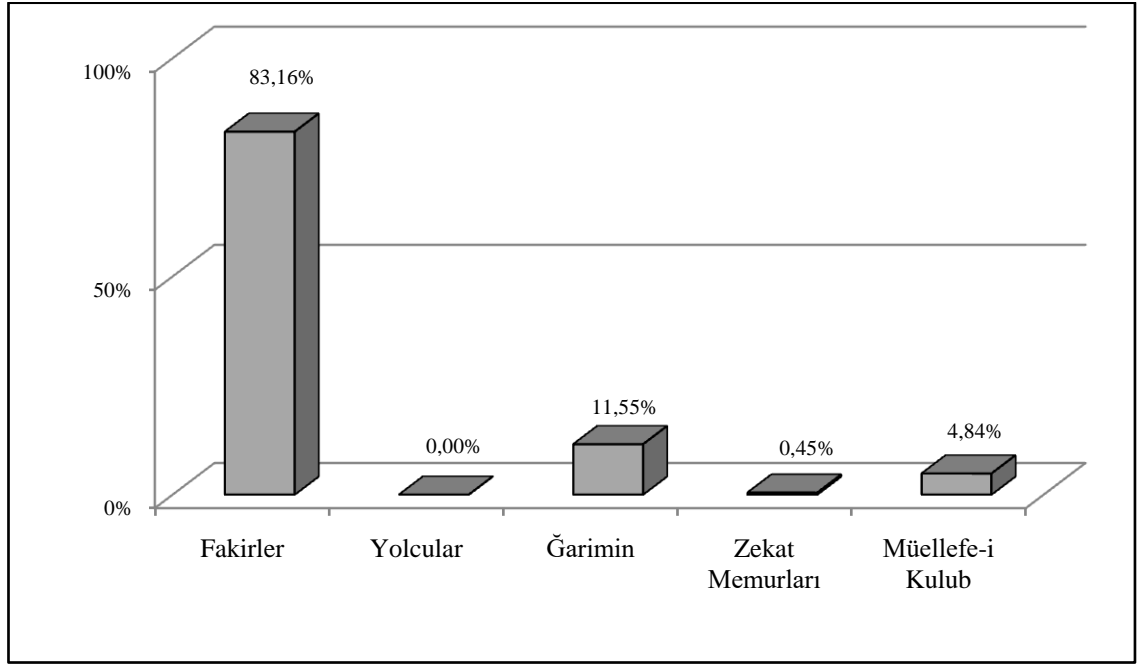
Grafik 1: Brunei Darussalam'da Toplanan Zekâtın Yıllara Göre Dağılımı (Brunei Doları BND\$)

Kaynak: Islamic Social Finance Report (2014:51).

Ülkede 2001-2010 yıllarında, zekâtın en çok istifade edilen yıl 2009 yılı olmuştur. 2009 yılında toplanan zekât tutarı; 20.761 Brunei Doları'dır.

Grafik 2: Brunei Darussalam'da Zekâtın Sınıflara Göre Dağılımı (2010)

Kaynak: Islamic Social Finance Report (2014:51).

Brunei Darussalam'da zekâtın en büyük payı fakirlerin aldığı görülmektedir. Onu borçlular takip etmektedir. Ülkede “köleler ve Allah yolunda olan sınıflar” olmadığı için, zekâta konu olmamaktadırlar. Müellefe-i kulub ve zekât memurlarının aldığı pay oldukça düşüktür. 2010 yılında “yolcular” sınıfına zekâtın pay verilmediği görülmektedir.

2.5.13.Nijerya Zekât Uygulamaları

Nijerya, Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim 2018 Raporuna göre, 188 ülke içerisinde 157. sırada yer almaktadır. Nijerya'da çalışanların %71,7'si günlük 3,1 doların altında gelir elde etmektedir. Nijerya'da 15 yaş ve üstü nüfusun yaklaşık yarısı işsizdir (UNDP, 2018).

Nijerya'da zekât, 19. yüzyıldan itibaren kurumsal bir yapı içerisinde toplanmaktadır. Nijerya'daki sistemde, -diğer ülkelerdeki gibi- sömürü sisteminden kurtulduktan sonra, zekât uygulamalarında çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Günümüzde zekât yönetimi, gönüllü kurumlar ile devlet kurumları tarafından yapılmaktadır. Siyasi ve tarihi faktörler, halkın zekât ibadeti hakkındaki bilinç düzeyi ya da İslami değerlere bakış açısı gibi sebeplerle zekât uygulamalarında farklılıklar görülmektedir. Nijerya'da zekât yönetiminde eyaletler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Ülkede 5 eyalette zekât gönüllü olarak, 9 eyalette ise zorunlu olarak toplanmaktadır (IRTI, 2015:52).

Tablo 12: 2009-2013 Yılları Arasında Nijerya’da Eyaletlere Göre Toplanan Zekâtın Dağılımı

2009-2013 yılları arasında eyaletlere göre zekât dağılımı (000' USD)					
Eyalet	2009	2010	2011	2012	2013
ZSF(Lagos)	121.4	197.8	178.3	240.9	687.7
Bauchi	-	-	43.4	123.5	96.3
Zamfara	121.4	197.8	221.8	364.4	784.0
Kazaure	138.9	148	116.7	123.2	155.2
Dutse	845.3	707.6	792.1	899.4	942.3
Kebbi	62	5.1	7	4.5	13
Kano	56.5	72.8	-	90.9	31.3
Sokoto	-	-	-	174.7	321.2
Niger	143.8	-	155.9	-	66.9
Toplam	1489.3	1329.1	1515.3	2021.6	3097.9

Kaynak: IRTI (2015)

Tablodan görüleceği üzere, zekât toplama oranlarının, özellikle Zamfara ve Dutse gibi zekât sisteminin daha eski olduğu eyaletler ile diğer eyaletlerde son beş senede bir artış gösterdiği görülmektedir. Nijerya’da toplanan zekât miktarının 3 milyon dolar seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu rakam potansiyelin altında seyretmektedir (IRTI, 2015:52).

Nijerya’da zekât potansiyelinden istenildiği gibi yararlanılamamasında çeşitli sebeplerin olduğu düşünülmektedir. Eyaletler arasında farklı uygulamaların olması, İslam Alimlerinin zekât konusunda fetva birliği edememiş olmaları, zekât hesaplamalarında bir birliğin sağlanamamış olması gibi sebepler, ülkedeki zekât potansiyeline ulaşmanın önündeki en önemli etkenler olarak görülmektedir. Bu sorunlar çözüldüğünde zekâtın ülkedeki yoksulluğu azaltmada etkin rol oynayacağı düşünülmektedir (Saad, Farouk, 2019:24). Ülkede zekât ödemeyi kabul etmeyenler için çeşitli cezai yaptırımlar da bulunmaktadır. Zekât vermektен kaçınanlara değnekle vurmak, hapis cezası vermek ya da ödemeleri gereken zekâtı ödetmek gibi çeşitli cezai yaptırımlar uygulanmaktadır (IRTI, 2015:68).

2.5.14. Malezya Zekât Uygulamaları

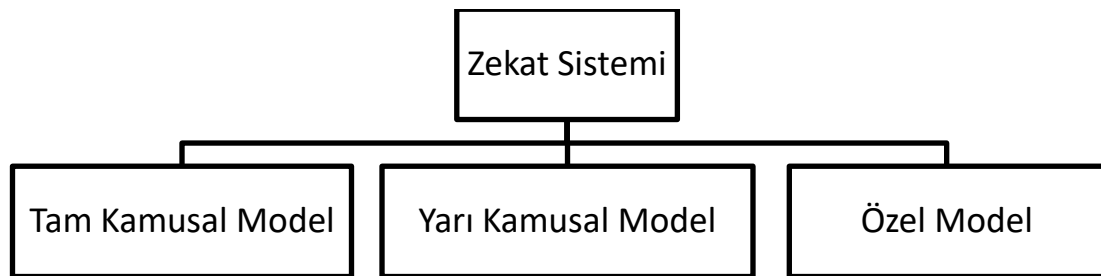
Malezya zekâtı kurumsallaştıran ülkelerden birisidir. 1915 yılında, bir zekât sistemi geliştirilmiş, Kelantan İslam Konseyi aracılığıyla sistematik bir şekilde toplanmaya başlanmıştır. Her ne kadar toplananın fitır sadakası mı, zekât mı olduğu tam netlik kazanamamış olsa da, o yıllardan zamanımıza kadar toplanmaya gelmiş olması dikkat çekicidir. 1957’de Malezya’nın bağımsızlık kazanması, ülkede yaşayan Müslüman

nüfusun artmasına vesile olmuş, Müslüman meslek sahiplerinin sayısında görülen artış, hükümeti Müslümanlar için çeşitli politikalar üretmeye zorlamıştır. Malezya’da kurumsallaşmaya gidilmeden önce, zekât; hakkında herhangi bir bilgilendirme yapılmayan, tamamen gönüllülük esasına dayanan, çok fazla kayıt altına alınmayan, herhangi bir izleme sisteminin olmadığı bir ibadetti. Bu durum zekâtın ifasında ve gerçek potansiyele ulaşmada, çeşitli sıkıntılar ortaya çıkarmaktaydı. Bu gibi problemlerin çözümü için, zekâtın kurumsallaşması çabaları ortaya çıkmıştır (Hazali, 2017:507-508).

Malezya’da sömürü dönemi öncesinde zekât uygulamaları devlet eliyle yapılmamıştır. Sömürge döneminde din ve dünya işleri arasında ciddi bir ayrım vardı. Ancak zekâtla ilgili problemler Devlet İslam Din Konseyi tarafından yürütüldü. 1990’lı yıllara gelindiğinde zekât işleri özelleştirilmeye başladı. Zekâtın özelleştirilmesiyle beraber, zekât memurları belirlendi. Zekâtın daha kolay toplanabilmesi için, teknolojiden yararlanıldı (Alias, 2017:448).

Malezya’daki pek çok eyalette, dini kurul bulunmaktadır. Zekât işleri de dini kurullar tarafından takip edilmektedir. Toplamda 14 adet dini kurul vardır. Bunların 13 tanesi eyalet, bir tanesi de Federal Bölgededir. Bunlar kendilerine has bir statüye sahiptir. Dini kurullar; iş adamları, hanedan üyeleri, hükümet üyeleri gibi farklı temsilcilerden oluşan, yaklaşık yirmi kişiyi bünyesinde barındırmaktadır. Bu kurul, zekât işlerinde söz sahibidir. Malezya’da zekât işleri her eyaletin yetkisine bırakılmıştır. Bu sebeple, eyaletlerde ve Federal Bölgede farklı yasalar bulunmaktadır. Her eyaletin bir Eyalet Dini Kurulu ve ona bağlı olarak çalışan, Eyalet Dini Dairesi bulunmaktadır. Bu dairelerde iki bölüm bulunmaktadır. Bunlardan biri Beytu’l Mal, diğeri Zekât Ofisidir. Zekât ofislerinin kurulması, zekât memurlarının atanması ve toplanan zekâtın dağıtım planlarının yapılması görevi, Eyalet Dini Kurullarına aittir (Şensoy, 2008:88).

Şekil 1: Malezya’da Zekât Sistemi

Kaynak: Aydın, Odabaş (2018)

Malezyya'da ki zekât sisteminin tam kamusal, yarı kamusal ve özel model olarak üç şekilde yürütüldüğü görülmektedir. Tam kamusal modelin uygulandığı yerler, Perlis, Kedah, Johore, Terengganu, Kelantan ve Perak'tır. Yarı kamusal modelin uygulandığı yerler, Melaka, Negeri Sembilan ve Pahang, Wilayah Persekutuan'dır. Özel modelin uygulandığı yerler ise, Selangor, Pualu Pinang, Sabah ve Sarawak'tır. Bu üç modelden zekâtın en az toplandığı model, tam kamusal model olurken, en çok toplandığı model ise, özel model olmaktadır. Yarı kamusal modelde ise, zekâta gözle görünür bir artış yaşanmaktadır. Özel modelde, zekât özel şirketler tarafından, devlet adına ve devlet denetiminde toplanmaktadır. Zekât ödemesi yapılanların naslarla uyumuna dikkat edilmektedir (Aydın, Odabaş, 2018:160-161).

Federal Bölge Zekât Toplama Merkezi (PPZ) ve Selangor Zekât Kurumu (LZS) zekât ödeme noktasında farklı alternatifler geliştirerek, zekâtın toplanmasında artış sağlamıştır. Böylece zekât, yaşanan çağın yöntemleriyle ve kolaylıkla ödenir olmuştur (Yalçın, 2016:251). Maaştan düşme, telefon ve internet bankacılığı, posta yoluyla ödeme gibi, zekât ödemede bazı kolaylıklar getirilmiştir. Getirilen bu yeni yöntemlerle toplanan zekât miktarında artış görülmüş, zekât toplamada istikrar sağlanmıştır. Günümüzde Malezyya'da zekât ödemedeki artışın bir diğer sebebi, bu konuda yapılan bilgilendirme toplantıları ve halk arasında artan farkındalıktır. Kurumsallaşma beraberinde, devletin de bazı adımlar atmasını sağlamıştır. Böylece zekât toplayan kurumlar, işe dört elle sarılmaya başlamış, bazı değişiklikler yürürlüğe konulmuştur. Zekât memurları daha profesyonel, ekip çalışmasına yatkın, mesleğini en iyi şekilde icra eden insanlar haline almıştır. Zekâtın ekonomi üzerindeki olumlu etkisinin ortaya çıkmasıyla, halkın zekâta bakış açısı değişmiş ve zekâtın ülkenin daha iyi yerlere gelebilmesi için üstlenebileceği rol daha iyi anlaşılmıştır (Alias, 2017:453).

Tablo 13: Malezyya'da Eyaletlere Göre Toplanan, Dağıtılan ve Atıl Kalan Zekâtın Yıllara Göre Değişimi (Milyon Ringit) (2010-2012)

	2010			2011			2012		
	Toplanan	Dağıtılan	Atıl Fon	Toplanan	Dağıtılan	Atıl Fon	Toplanan	Dağıtılan	Atıl Fon
W.Persekutuan	282,6	200,5	82,1	347,5	246,7	100,8	410,4	271,9	138,5
Selangor	336,9	330,4	6,5	393,5	371,7	21,8	451,3	401,7	49,6
Johor	122,3	115,1	7,2	137,5	151,4	-13,9	171,9	143,3	28,6
Terengganu	76,4	61,7	14,7	88,3	65	23,3	107,1	84,5	22,6
Perak	69,6	66,8	2,8	86,1	67,6	18,5	99,6	82,7	16,9
P.Pinang	53,2	54,4	-1,2	59,6	54,2	5,4	76,5	68,7	7,8
Pahang	80,9	58,6	22,3	88,8	59,6	29,2	102,9	68,4	34,5

	2010			2011			2012		
	Toplanan	Dağıtılan	Atıl Fon	Toplanan	Dağıtılan	Atıl Fon	Toplanan	Dağıtılan	Atıl Fon
Kelantan	70,4	64,8	5,6	94,1	79,9	14,2	113,2	100,8	12,4
Kedah	76,9	66	10,9	106,1	79,8	26,3	106,5	92,4	14,1
N.Sembilan	50,2	51,7	-1,5	57,9	59,3	-1,4	65,4	61,5	3,9
Melaka	34,0	30,2	3,8	37,9	34,3	3,6	43,9	49	-5,1
Sarawak	39,1	23,9	15,2	44,1	27,3	16,8	46,3	36,5	9,8
Sabah	32,8	26	6,8	33,8	32,4	1,4	48,9	36,7	12,2
Perlis	38,1	29,7	8,4	59,3	43,4	15,9	28,9		
Toplam	1363,8	1179,8	183,6	1634,5	1372,6	261,9	1922,8	1498,1	345,8

Kaynak: Zainal, Yusuf vd. (2016).

Malezya’da yıllara göre toplanan zekât miktarına bakıldığında, bir artış olduğu görülmektedir. Zekâtın en çok toplandığı eyalet Selangor ve W. Persekutuan, en az toplandığı eyalet ise, Sabah’tır. Tablo dikkatle incelendiğinde, zekât miktarında artış olduğu görülmekle birlikte, yıllara göre atıl fonda da bir artış görülmektedir. Aslında kurumsal tecrübe de yıllara göre artacağı için, atıl fonlarda da bir düşüş olması beklenirdi. Ancak öyle olmadığı görülmektedir.

Malezya’da zekât dağıtımlarında temlik; dar ve geniş kapsamlı olarak yorumlanmış, temlik içeren ve temlik içermeyen harcamalar yapılmıştır. Gıda yardımları, barınak yardımları temlik içeren zekât uygulamalarına örnekken, cami, yurt ve okul yaptırımı, bakımı, onarımı ile kitap basımı ve çeşitli tebliğ faaliyetleri, temlik içermeyen zekât uygulamalarına örnek gösterilmiştir (Yalçın, 2016:254).

Malezya zekât uygulamalarında, zekât stratejisini iyi uygulayan bir ülke olmuştur. Bu stratejiler, doğrudan davet ve dolaylı tebliğ olarak uygulanmıştır. Doğrudan davette yapılanlar şunlardır;

- İnsanların yıl boyunca eğitim ve brifinglere tabi tutulması,
- Zekât ödeme noktalarına gelemeyen insanlar için çeşitli yöntemlerin geliştirilmiş olması,
- Halkın bilinçlendirilmesi için broşürler dağıtılmış olması,
- Cami faaliyetlerinin hız kazanarak, özellikle Cuma namazlarında halka vaazlar verilmesi,
- Zekât ödemeyenlerin takibinin yapılmış olması ve sebebi belirlenerek sebebin ortadan kaldırılması,
- Zekât ödemede insandan kaynaklanan -unutmak gibi- kusurların ortadan kaldırabilmesi için, zekât hatırlatma sisteminin olması,

- Bayramlarda mükelleflere tebrik kartlarının atılması,
- Bireylere zekât danışmanlığının yapılması,
- Vakit darlığı çekenlere, zekât tahsilat grubu tarafından, zekât ödemeleri için gişeler açılmış olması,
- 1991 yılından itibaren zekât ödemelerinin maaştan kesinti yoluyla tahsil ediliyor olması,
- Zekât hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere randevu verilerek, bilgilendirmeler yapılmasıdır (Hazali, 2017:513). Bunlar Malezya'da başarıyı getiren temel faktörlerdir. Dolaylı tebliğ yoluyla yapılanlar ise şöyle sıralanabilir;
- Radyo ve televizyondan yapılan yayınlar,
- Vaazlar,
- Düzenlenen konferanslar,
- Vakti olmayan, araba park sıkıntısı çekenlere ofisler kurulması ve toplu tahsilat yapılması,
- El ilanları, kitapçıkların dağıtılması, mükelleflerin adreslerine gelen zarfa zekâtlarını koyarak posta yoluyla gönderebilmeleri,
- Zekât seminerleri ve bilgilendirme günlerinin yapılıyor olması (Hazali, 2017:513).

2.5.15. Birleşik Arap Emirlikleri Zekât Uygulamaları

Ülkede 2003 yılında kurulmuş bir zekât fonu bulunmaktadır. Fon, Bakanlar Kuruluna bağlı olarak çalışmaktadır. Gerekli yasal yetkiye sahip bağımsız bir kurul olarak kabul edilmelidir. Yaptığı faaliyetler ve hedefleri hakkında Bakanlar Kuruluna periyodik olarak raporlar sunmaktadır. Zekât hakkında uzmanlaşmış bir kurul görünümündedir. Ülkede zekât fonundan karşılanan bazı projeler geliştirilmiştir. Tedavi masraflarını karşılayamayanların tedavi masraflarını karşılayan projeler, aileleri maddi açıdan destekleyen sevgi projeleri, çeşitli yardım projeleri, borçlular için yürütülen projeler, yoksulların bayram sevincini yaşaması için geliştirilen projeler, yaşlılara ve dul kalmış olanlara yardım projeleri, ihtiyaç sahibi öğrencilerin okul masraflarını karşılayarak, eğitimine devam etmesini sağlayan projeler olmak üzere, hayatın pek çok alanına hitap eden çok sayıda proje geliştirilmiştir. Zekât ödemede kolaylıklar sağlanmıştır. Elektronik ödeme yapılabildiği gibi, zekâtını hesaplatmak isteyenlere de yardımcı olunmaktadır (zakatfund, 2018).

2.5.16.İran Zekât Uygulamaları

İran, Şii bir yönetime sahiptir. Zekât hakkında herhangi bir kanuni düzenleme yoktur. 1979 İran Devriminden sonra zekât mükelleflerinin inisiyatifine bırakılmış, zekâtın ifası ahlaki bir görev olarak kabul edilmiştir. Ancak ülkede devlet tarafından toplanan farklı vergiler bulunmaktadır (Powell, 2010:63).

2.5.17.Filistin Zekât Uygulamaları

Filistin, ülkede yaşanan çatışmalar sebebiyle, ekonominin büyük zararlar gördüğü bir ülkedir. Ülkede, tarım ve sanayi üretiminin yeterince gelişmediği, GSYİH'nın oldukça düşük, yoksulluk oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ülkede yaşayan insanların ¼'ü işsizdir. İsrail ile yaşanan çatışmalar, ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkilemekte, dışa bağımlılık gittikçe artmaktadır (Kartal, Öztürk, 2017:418).

2007 yılından itibaren politik olarak Filistin Bölgesi, Batı Şeria ve Gazze olarak ikiye ayrılmıştır. Hamas Gazze'nin; Fetih, Batı Şeria'nın yönetimini üstlenmiştir. Batı Şeria'da 2007 yılında, 92 adet zekât komitesi fesh edilerek, bunun yerine 11 merkezi zekât komitesi oluşturulmuştur. Aynı yıl, Din İşleri Bakanlığına bağlı olarak, merkezi zekât fonu kurulmuştur (Machado vd., 2018:7-8).

Batı Şeria'da bulunan zekât komiteleri, diğer sosyal organizasyonlara benzer şekilde, sosyal ve gıda yardımları konusunda oldukça önemli bir role sahiptir. Eğitim ve sağlık hizmetleri için zekâttan fon ayrıldığı görülmektedir. İsrail kuşatmaları altında yaşayan Batı Şeria halkı için bu yardımlar can suyu niteliğindedir. Zekât komiteleri, halk merkezli olan, halkın gözünde saygın ve iyi bir imaja sahip sosyal ve dini kurumlardır. Halihazırda, zekât kanunu meclisten geçmiş değildir. Zekât kanunu hakkında ilerleme kaydedilmesinin önünde, uzun bir yol olduğu görülmektedir. Filistin'deki tüm zekât komiteleri babasını kaybetmiş, anneleri tarafından bakılan korumasız çocuklara odaklanmakla beraber, annenin ihtiyaçlarının göz ardı edildiği görülmektedir. Fakir bir aileye yapılan desteğin, yetim bir çocuğa yapılan destekten daha az olduğu söylenebilir. Zekât komiteleri daha etkin hale getirilerek, oluşan problemlerin çözülmesi yoluna gidilmelidir (ESCWA, 2015:44-45).

2.5.18.Güney Afrika Zekât Uygulamaları

Güney Afrika'da zekât uygulamaları, Güney Afrika Ulusal Zekât Fonu (SANZAF)

tarafından yürütülmektedir. SANZAF'ın amacı öncelikle, insanlarda zekât bilinci oluşmasını ve zekâtlarını doğru hesaplamalarını sağlamaktır. Toplanan zekât paraları komisyon almayan bankalara yatırılmakta, böylece yatan paranın tamamı ihtiyaç sahiplerine ulaşmaktadır. SANZAF'a başvurular, öncelikle mülakata alınmakta, ihtiyaç dereceleri tespit edilmektedir. Mülakata girenler yanlarında kimlik, adres, evlilik cüzdanı vs. yanında bulundurmaları zorundadır. Mülakat sonrasında ev ziyaretleri de yapılarak, yardımın ihtiyaç sahibine ulaşması sağlanmaktadır (Amod, 2017:522).

Güney Afrika'da eğitime de oldukça önem verilmektedir. Zekât fonundan eğitim için de harcama yapılmaktadır. Bunu sağlayabilmek için, SANZAF Eğitim Güçlendirme ve Kalkınma Programı (SEED PROGRAMI) oluşturulmuştur. Bu programda çocukların ve gençlerin eğitimini destekleyen çalışmalar yürütülmektedir. İhtiyaç sahibi çocuklar, okul öncesi dönemden itibaren desteklenmektedir. Bu program evsizlere barınak sağlamak, insanların dilenmesini engellemekte, afet durumlarında insanların yanında olmaktadır (Amod, 2017:524).

2.5.19.Amerika Zekât Uygulamaları

Amerika'da ne kadar Müslüman olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, Müslüman sayısının on milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir. Müslüman sayısı giderek artmakta, her sene ciddi sayıda insan Müslüman olmaktadır. Amerika'da yardımlar daha çok cami üzerinden toplanmaktadır. Camilerin kapısında bulunan yardım kutuları genellikle zekât ve sadaka kutusudur. Yardım talepleri, camiye, yazılı ya da sözlü olarak bildirilir, zekât dağıtım komitesi başkanı tarafından değerlendirilerek yardımda bulunulur. Yapılan yardım genelde kira yardımıdır. Amerika'da zekât yardımlarının yapıldığı yerlerden biri de okullardır. Müslümanlar, çocuklarını genellikle özel okullara göndermektedir. Devletin okullara maddi destek sağlamaması, Müslüman ailelerinin çocuk sayısının fazla olması, okul taksitlerini ödeyememeleri sebebiyle, zekât fonundan ihtiyaç sahiplerinin bu masrafları karşılanmakta, okul taksitleri ödenmektedir (Köse, 2017:533).

Amerika'da 11 Eylül'den sonra Zekât Vakfı kurulmuştur. Bu vakfın çeşitli eyaletlerde şubeleri bulunmaktadır. Müslümanlar bu vakıf aracılığı ile zekâtlarını yurt içi ve yurt dışına dağıtmakta ve çeşitli zekât eğitimleri düzenlenmektedir. Ayrıca Pratik Zekât Rehberi hazırlanarak, zekât çalışmaları düzenlenmiş, zekât hesaplama cetveli geliştirilmiştir. İnsanların zekât hakkındaki soruları online ya da telefon aracılığı ile bütün mezheplere göre cevaplanmaktadır. Ziyet eşyaları ücretsiz tartılmakta ve zekâtı

hesaplanmaktadır. Amerika'da yılda 10 milyon dolar civarında bir yardım toplandığı düşünülmektedir. Bu yardımlar sabit, sezonluk ve acil programlarda kullanılmaktadır. Amerika'daki zekât vakfı son derece şeffaftır, düzenli bir şekilde rapor tutmaktadır, buna rağmen Müslümanlara ait kurumlar çok sıkı bir şekilde denetlenmektedir (Köse, 2017:538).

2.5.20. Türkiye Zekât Uygulamaları

Zekât, Allah'ın emrettiği, Hz. Peygamberin de İslam'ın, üzerine kurulduğunu ifade ettiği ibadetlerden biridir. Zekât, Hz. Peygamber ve Raşit Halifeler döneminde bireysel bir ibadetten öte, ifasında devlet aklının müdahil olduğu bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çeşitli sebeplerle zekât ibadeti zaman içerisinde, Müslümanların nezdinde görmesi gerektiği özeni ve önemi kaybetmiştir.

Günümüzde özellikle İslam toplumlarının zekâta olan bakış açılarının değişmesiyle, zekât kurumsallıktan öte, tamamen bireysel bir ibadet kılığına bürünmüştür. Her ne kadar bazı ülkelerde devlet aklı devreye girmiş olsa da, zekât ibadeti hala kendinden beklenen performansı gösterebilmiş değildir. Bunun altında elbette pek çok neden yatmaktadır. Özellikle halkın bu konuda bilinçsiz olması, insanların mal biriktirme ve servet elde etme hırslarından kendilerini kurtaramamış olmaları, devlet aklının bertaraf edilerek, Hz. Peygamber dönemi uygulamalarının ortadan kalkmış olması, zekâtın ifasında elde edilecek başarıyı ve faydayı da ortadan kaldırmış gibi görünmektedir.

Ülkemizde devletin müdahil olduğu bir zekât fonu bulunmamaktadır. Bunda Türkiye'nin laik bir ülke olması ve yönetiminde dini referansların söz sahibi olmaması etken olarak görülebilir. Türkiye'de zekât ibadetinin, tamamen zekât mükelleflerinin insafına bırakıldığı müşahede edilmektedir. Ancak devlet desteğinin olduğu, isteğe bağlı olarak ortaya konacak bir zekât fonunun oluşturulması, sosyal devletlerin ve özelde Türkiye'nin üzerine binen yükü elbette hafifletecektir. Zira hali hazırda toplanan vergilerin büyük bir kısmı, kamu giderleri ve sosyal yardımlar için harcanmaktadır. Zekât fonunun kurulmasıyla, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları bu fondan karşılanacak, finansal anlamda devletin yükü de hafifleyecektir (Özdemir, 2013:5).

Ülkemiz uygulamalarına baktığımız zaman; devlet bu konuya müdahil olmadığı için, zekât toplama işinin bazı vakıflar ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından yapıldığı görülmektedir. Biz burada zekât toplayan birkaç vakıf hakkında kısa bilgi vermekle yetineceğiz.

2.5.20.1. Türkiye Diyanet Vakfı

Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Dr. Lütfü Doğan, Dr. Tayyar Altıkulaç, Yakup Üstün ve Ahmet Uzunoğlu tarafından, 13 Mart 1975 tarihinde kurulmuş bir vakıftır. İlgili Bakanlar Kurulu kararı ile vakfa, vergi muafiyeti ve izin almadan yardım toplama hakkı verilmiştir. Ülkemizdeki yardımsever insanların desteği ile çalışmalarını devam ettiren vakıf, 145 ülkede faaliyet göstermektedir. Ayrıca ülkemizde 1000'den fazla şubesi bulunmaktadır (TDV, 2018a). TDV bünyesinde çeşitli faaliyetler ve projeler yürütülmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetleri, çeşitli hayır faaliyetleri, kültürel ve sosyal faaliyetler, DİB hizmetlerine destek vermek ile yurt dışında cami inşaatlarına yardımcı olmak başlıca faaliyet alanlarındandır. Ayrıca vakıf zekâta toplamaktadır. Özellikle Ramazan aylarında toplanan zekât, ihtiyaç sahiplerine dağıtılmakta, ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Vakfın, 2017 yılında topladığı zekât miktarı, 2016 yılına göre %80 oranında bir artış göstermiş, 12.594 kişi vakfa zekât bağışında bulunmuştur. Buna benzer bir artış vakfa gelen fitre miktarında da görülmektedir. 2017 verilerine göre, vakfın topladığı fitre miktarı %67,2 oranında artarak, 3.131.538 TL tutarında fitre toplanmıştır (TDV, 2018b). Vakfın 2015 yılında topladığı zekât miktarı; 14.603.120 TL'dir. Toplanan zekâtlar, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılana kadar, Katılım Bankalarında değerlendirilmektedir. Tenmiye işlemi sonucunda elde edilen gelirler, zekât olarak ihtiyaç sahiplerine verilmektedir (Dadaş, 2017:891). Vakıf topladığı zekât ya da bağışları, il ve ilçelerde görev yapan personel aracılığıyla dağıtmaktadır. İhtiyaç sahipleri belli kriterlere göre belirlendikten sonra yardım yapılmaktadır. Yardımlar gıda kolisi gibi ayni yardımlar olarak ya da nakdi yardımlar olarak yapılmaktadır (Tutkun, 2016:77). Vakfın 2017 verilerine bakıldığında, toplanan bağışların, 777.979.811.60 TL olduğu görülmektedir (TDV, 2019). Ancak toplanan zekât miktarı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

2.5.20.2. Türk Kızılayı

Türk Kızılayı, ülkemizdeki en eski sivil toplum kuruluşu olmakla birlikte, Cumhuriyet'ten önce kurulmuştur. Tüzüğünde bulunan, "Cumhurbaşkanlığı Himayesi" ifadesiyle diğer derneklerden ayrılmaktadır. Tüzel bir kişiliğe sahiptir. Kamu idaresinin onayı olmadan, herhangi bir tüzük değişikliğine gidememektedir. Örgütsel yapısı kanun ile düzenlenen Türk Kızılayı, Cumhurbaşkanlığı Himayesindedir (Aktaş, 2017:28).

Türk Kızılayı, kamu yararına çalışan kurumlardan biridir. İzin almadan yardım toplama

hakkına sahip bir kurumdur. Firmalar tarafından yapılan gıda, yiyecek, yakacak ve temizlik yardımları, gider olarak kaydedilerek firmaların ödeyeceği vergiden düşülmektedir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 27.06.2014 tarihli, 510 sayılı fetvası uyarınca, kurumun zekât hesabına yatırılan paralarla, Müslüman ülkelerde meydana gelen afet, savaş ya da iç karışıklıklar sebebiyle, oradaki Müslümanların barınma, giyim, temizlik vb. ihtiyaçlarının karşılanabileceği belirtilmiştir (Türk Kızılayı).

2.5.20.3. İnsani Yardım Vakfı İHH

İnsani Yardım Vakfı (İHH), çalışmalarına 1992 yılında başlamış, ancak 1995 yılında kurumsallaşmıştır. Günümüz itibarıyla 5 kıtada ve 135 ülkede faaliyet gösteren bir vakıftır. İHH'nın amacı, dünyanın neresinde olursa olsun, hangi dine, hangi dile, hangi ırka ya da mezhebe sahip olursa olsun, ihtiyaç sahiplerinin, evsiz-barksız kalmış insanların, yetimlerin, mazlumların, mültecilerin yardımına koşmak, onların da insan onuruna sahip bir hayat sürmelerine destek olmaktır. Bunları yaparken, öncelikli ihtiyaç sahiplerini de göz önünde bulundurmaktadır (İHH, 2019a). İHH'nın başlıca faaliyet alanları; acil yardımlar, sosyal, eğitim ve sağlık yardımları ile kültürel destek çalışmaları ve bilinçlendirme çalışmalarıdır. İHH'nın zekât çalışmaları da bulunmaktadır. Zekât dağıtımında fıkhi kuralları göz önünde bulundurmakta, zekâtı ayette geçen sarf yerlerine ulaştırmaya çalışmaktadır. Zekât mükellefleri tarafından vakfa yapılan şartlı zekât bağışları, mükellefin istediği sarf yerine harcanmakta, serbest zekât bağışları ise, ihtiyacın en acil olduğu yerlerde sarf edilmektedir. Yetimler, mülteciler, fakir ve yoksullar, cezaevinde bulunan tutuklu ya da hükümlüler ve bunların aileleri ile yolda kalmışlar, İHH'nın zekâtı en çok sarf ettiği sınıflardır (Bilgin, 2017:498).

Tablo 14: İHH'nın 2016 Yılı Sonu İtibarıyla Yaptığı Faaliyetler.

FAALİYETLER	ADET
Katarakt ameliyatları ile gözü açılan kişi sayısı	92.750
Su Kuyusu	5.465
Okul	47
Cami	181
Yetimhane	31
Yetim (Sponsorluk Sistemi İle Aylık Desteklenen Yetim)	86.582
Mülteci Kampları (Sürekli Desteklenen Kamplar)	12 (Bu kamplarda yaşayan insan sayısı 122.485 kişi)
Çadır Kentler	12 (Kamplarda yaşayan insan sayısı 15.597 kişi)

FAALİYETLER	ADET
Kurban (2014-2015-2016)	137.835 hisse
Sağlık Merkezi	13
Kültür Merkezi	6
Öğrenci Bursu	1.290
2014-2015-2016 yıllarında toplanan tüm bağışlar içerisinde, zekât fonunun oranı, %10 olmuştur.	

Kaynak: Bilgin (2017)

2017 yılında Ramazan ayında yapılan yardımlar, 104 ülkede dağıtılmış, 5 milyon insana ulaştırılmıştır. 2.258.844 kişiye yardım ulaştırılmış, zekât, fitre ve fidyelerden, 130.000 ihtiyaç sahibine yardımda bulunulmuştur (İHH, 2019b). 2017 verilerine göre İHH'nın bağışlardan elde ettiği gelir tutarı, 553.718.281,52 TL'dir. Bu yardımlar şartlı bağışlar, şartlı nakdi bağışlar ve aynı yardımlardan oluşmaktadır (İHH, 2019c). Ancak sadece zekât bilgilerinin olduğu herhangi bir veri bulunmamaktadır.

2.5.20.4. Deniz Feneri Derneği

Deniz Feneri Derneği, bir TV programı olarak başlayan hayatına, 1998 yılında derneğe dönüşerek devam etmiştir. 20.12.2004 yılında yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına faaliyet gösteren ve izin almadan yardım toplama hakkına sahip olan bir dernek halini almıştır. Derneğin sitesinde yayımladığı "Zekât Hesaplama Formu" bulunmakta, mükelleflerin zekâtlarını DİB tarafından belirlenen nisab miktarına göre hesaplamaktadır (Deniz Feneri, 2018). Derneğin topladığı zekât tutarı hakkında bir verisi bulunmamaktadır.

Ülkemizde bu vakıf, dernek ve kurumların dışında, çeşitli hayır işleri yürüten, ülke içinde ve ülke dışında faaliyet gösteren vakıf, dernek ve kurumlar da bulunmaktadır. Ancak hepsi hakkında bilgi vermek çalışmanın sınırlarını zorlayacağından, önemli gördüklerimize değinmekle yetindik.

3. BÖLÜM: ZEKÂTIN KURUMSALLAŞMASINA DİYANET PERSONELİNİN BAKIŞ AÇISI VE ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Diyanet İşleri Başkanlığının Tarihçesi

Diyanet İşleri Reisliği 3 Mart 1924 yılında kurulmuştur. İnanç ve ibadetlerle ilgili meseleler, cami ve mescit gibi ibadethanelerin yönetim ve idare işleri Diyanet İşleri Reisliğine bırakılmıştır. İlk teşkilat yasası 14 Haziran 1935 yılında yürürlüğe girmiş, 1950 yılında Diyanet İşleri Reisliği, “Diyanet İşleri Başkanlığı”na çevrilmiştir (Yücel, 1994:455-460).

Diyanet İşleri Başkanlığı, 1961 Anayasası ile birlikte, anayasal zeminde yerini bulmuştur. 22.06.1965 tarihli 633 sayılı Kanunla beraber, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın görev ve sorumluluk alanı şekillenmiş, bu konuda ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. 1982 Anayasası ise, Başkanlığı laik bir kurum olarak tanımlamış, 136. Madde ile birlikte, halk arasındaki bütünleşme ve dayanışmaya katkı sağlaması görevi verilmiştir (Çapçioğlu, 2014:71).

Süreç içerisinde zaman zaman çeşitli iyileştirmeler yapılmakla birlikte, Diyanet İşleri Başkanlığı bugünkü yapısına, 18 Temmuz 1984 yılı 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararname eki kadro cetveline, 3046 sayılı Kanunla kavuşmuştur. Başkanlığın bugünkü yapısı incelendiğinde; merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatından oluştuğu görülmektedir (Yücel, 1994:457). Başkanlık içerisindeki bu yapılanma, gün geçtikçe ciddi bir gelişme göstermiştir. Özellikle yurt dışı yapılanmasında ataşelik ve müşavirlik aracılığı ile yurt dışında işçi olarak bulunan Türk vatandaşlarının problemlerine derman olduğu görülmektedir (Günay, 2000:537).

Günümüz itibari ile büyümenin devam ettiği, hizmet ağının genişlediği gözlenmektedir. 2017 verilerine göre Türkiye genelinde cami sayısı 88.021’dir. İl ve İlçe merkezleri toplamında faal olan Kur’an Kursu sayısı 18.325’tir. Bu kurslara devam eden kursiyer sayısı 1.000.000 civarındadır (DİB, 2018). Bu rakamlar bize Diyanet Personelinin gerek camilerde, gerekse Kur’an Kurslarında halkla iç içe olduğunu, halkın da, din hizmetlerine oldukça talep gösterdiğini açıkça göstermektedir. Ayrıca Başkanlığın cezaevi ve sevgi evlerinde yürütülen dini eğitim hizmetleri, camilerde yürütülen cami dersleri, son dönemlerde hizmet alanına eklenen gençlik faaliyetleri bulunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın teşkilat şeması incelendiğinde, zekâta dair bir yapının

oluşturulmadığı görülmektedir. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, namaz, oruç ve kurban gibi ibadetlerle ilgilenirken, Hac ve Umre Genel Müdürlüğü; hac ve umre ibadetiyle ilgilenmektedir. Ancak DİB bünyesinde zekât ibadetiyle ilgilenen herhangi bir birim bulunmamaktadır (Yaran, 2016:7). Halbuki gerek DİB'in personel sayısı, (2017 verilerine göre Türkiye genelinde görev yapan personel sayısı 109.332'dir.) gerekse tüm yurttaki teşkilatlanmış olması, şeffaf bir yapının oluşturulmasında önemli katkılar sağlayacaktır. Bunun günümüze kadar göz ardı edilmiş olması, ülkemiz için büyük bir kayıptır.

Ülkemizde insanlar zaman zaman zekât verecek kişi bulmakta zorluk çekmekte, zaman zaman da verdiği zekâtın yerine ulaşip ulaşmadığını merak etmektedir. Özellikle 15 Temmuz sonrasında, insanların tereddütleri artmış, güvenilir ve şeffaf bir yapıya olan ihtiyaç iyice gün yüzüne çıkmıştır. Son zamanlarda Din İşleri Yüksek Kuruluna sorulan soruların büyük bir kısmını “Zekâtımı şu cemaate ya da şu kuruma verdim. Benim zekâtım kabul oldu mu?” şeklindeki sorular oluşturmaktadır. Bu durum ülkemizde zekât toplayıp dağıtan; güvenilir, denetime açık, şeffaf kurumlara olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir (Kayapınar, 2017:1076). Türkiye’de İslami Araştırmalar Vakfı tarafından 1987 yılında düzenlenen bir sempozyumda, sadece altın, pırlanta ve tasarruflar dikkate alındığında, zekât potansiyeli kesin olmayan ve en asgarisi hesaplanarak ortaya konan rakamlarla; 1 trilyon 55 milyar TL’dir. Zekâtın elbette buralara harcanması söz konusu olmamakla birlikte, Türkiye’de zekât potansiyelinin ne kadar büyük bir tutara tekabül ettiğini ortaya koyabilmek için şu örneği vermek mümkündür: eğer bu meblağ, o zamanın şartlarında memur maaşlarına ilave edilseydi, memurların maaşlarına %100 oranında zam yapılabilirdi. Ülke yatırımlarına yönlendirilebilseydi, büyüme hızında ciddi bir artış ortaya çıkardı (Hamitoğulları, 1987:51). Türkiye’de zekât potansiyelini ortaya koymaya çalışan güncel bir çalışmada ise, üç farklı yöntem kullanılarak, Türkiye’nin zekât potansiyeli ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 15: Türkiye’de Zekât Potansiyeli

Yöntem 1 GSYH Üzerinden Zekât Potansiyeli	58.3 Milyar TL
Yöntem 2 Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporuna Göre Zekât Potansiyeli	59.8 Milyar TL
Yöntem 3 Forbes Dergisi En Zengin 100 Kişinin Zekât Potansiyeli	6.8 Milyar TL
Toplam Zekât Potansiyeli Hesaplaması	80 Milyar TL

Kaynak: Turan (2018)

GSYH üzerinden yapılan hesaplamada, ulaşılan sonuç ile Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporu dikkate alınarak hesaplanan sonuç birbirine oldukça yakındır. Olası hesaplama hataları dikkate alınarak ülkemiz için ulaşılan zekât potansiyeli 80 milyar TL olarak hesaplanmıştır. Hz. Peygamberin ‘‘Zekâtın üçte birini ya da dörtte birini bırakın’’ tavsiyesinden yola çıkarak, en güçlü ihtimalin 80 milyar TL olduğu kabul edilmiştir (Turan, 2018:194).

Bu rakamlar bize göstermektedir ki, ülkemizde zekât potansiyelinden istenen oranda yarar elde edilememektedir. Sadece bu rakamlar bile, ülkemizde kurumsallaşmaya olan ihtiyaı gözler önüne sermektedir. Bu alanda İslam lkelerinin farklı düzenlemeler yaptığı görülmektedir. İslam ülkelerine bakıldığında, pek çoğunun zekât kanununa sahip olduğunu, pek çoğunda zekâtın kurumsallaştığını müşahede etmekteyiz. Ülkemizde zekâtı kurumsal bir yapıya kavuşturabilecek kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Ülkenin her yerinde teşkilatlanmış bir yapıya sahip olmakla birlikte, bünyesinde nitelikli personel de barındırmaktadır. DİB çatısı altında bir kurumsallaşmaya gidilmesi halinde yeni bir kurum oluşturma maliyeti ile mevcut personelden zekât memuru olarak istifade edileceği için, zekât memuru alıştırma maliyeti ortadan kalkmış olacak, kaynak israfı nlenmiş olacaktır.

3.2. Zekâtın Kurumsallaşmasına Diyanet Personelinin Bakış Açısına Yönelik Anket Bulguları ve Değerlendirilmesi (Kocaeli rneği)

Tez konusunun belirlendiği aşamada bu satırların yazarının Kocaeli’nde görev yapması sebebi ile alan araştırması için bu kent seçilmiştir. Bu tür alan araştırmalarında sağlıklı verilerin elde edilebilmesi ve kurumsal izinlerin alınmasının kolay olmadığı bilinmektedir. Bu güçlüklerin daha kolay aşılabilmesi için, araştırmanın örneklemini Kocaeli’nde görev yapan Diyanet personelinden oluşturulmuştur.

3.2.1. Araştırmanın Ana Kütlesi ve rnek Kitle

Diyanet Personeli için uygulanan anket çalışmasının ana kütlesini ülke genelinde görev yapan ve 106.973 kişiden oluşan Diyanet Personeli oluşturmaktadır. Bunun 921 tanesi Müftü, 206 tanesi Müftü Yardımcısı, 316 tanesi şube Müdürü, 2.677 tanesi Vaiz, 415 tanesi Murakıp, 19.416 tanesi Kur’an Kursu ğreticisi, 63.429 tanesi İmam-Hatip, 11.759 tanesi Müezzin-Kayyım, 7.834 tanesi diğer personel (Din Hizmetleri Uzmanı, Eğitim Hizmetleri Uzmanı, şef vb.) olarak görev yapmaktadır. Ancak kaynakların kısıtlı olması sebebiyle, ana kütlenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için, ana

kütleyi temsil edecek, Kocaeli’nde görev yapan Diyanet Personeli arasından olasılık hesabına dayanmayan örnekleme tekniklerinden olan “kolayda örnekleme” yöntemi ile örnek kitle oluşturulmuştur. Bu yöntem, ana kütleyle ulaşmanın zor ve maliyetin yüksek olduğu durumlarda, deneklerin araştırmacı tarafından seçildiği bir yöntemdir. Anket sonucu elde edilen veriler, SPSS 25 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Diyanet personeline uygulanan ankete 339 kişi katılmıştır. Bu bölümde Diyanet personeline uygulanan anketin veri analizi ve bulguları değerlendirilecektir.

Kocaeli’nde görev yapan Diyanet Personeli sayısı 2.170’tir. Bunun 13 tanesi Müftü, 4 tanesi Müftü Yardımcısı, 9 tanesi Şube Müdürü, 42 tanesi Vaiz, 9 tanesi Murakıp, 663 tanesi Kur’an Kursu Öğreticisi, 1.065 tanesi İmam-Hatip, 229 tanesi Müezzin-Kayyım, 136 tanesi diğer personel (Din Hizmetleri Uzmanı, Eğitim Hizmetleri Uzmanı, Şef vb.) olarak görev yapmaktadır. Bunlardan 131’i bayan ve 208’i erkek olmak üzere 339 Diyanet personeli ile alan araştırması yapılmıştır.

3.2.2. Demografik Göstergeler

Çalışmanın bu kısmında araştırmaya katılanların cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, mesleği, aylık gelir durumu, servet bilgisi, mesleki deneyimi hakkında bilgi verilecektir.

Araştırmaya katılanların yarısı 31-40 yaş aralığındadır. Bu da Diyanet personelinin genç olduğu izlenimini vermektedir. Katılımcıların %86,1’i evli, %13,9’u bekaardır. Bu araştırma çalışan kesim dikkate alınarak yapıldığı için, evli olanların oranı yüksek seviyededir.

Katılımcıların %8,8’i lise, %42,2’si ön lisans, %43,7’si lisans ve %5,3’ü yüksek lisans mezunudur. Araştırmaya katılanların öğrenim durumu oldukça iyi olarak kabul edilebilir. Bunun da araştırmaya olumlu bir şekilde yansımaları beklenmektedir.

Katılımcıların %1,2’si Müftü, %3,8’i Vaiz, %0,9’u Müdür, %38,9’u İmam-Hatip, %12,7’si Müezzin-Kayyım, %38,3’ü Kur’an Kursu Öğreticisi, %4,1’i Diğer Personeldir.

Araştırmaya katılan Diyanet Personelinin; mesleklerinin ilk 15 yılı içerisinde olanların, 3.501-5.500 TL aylık gelire sahip olanların, 0-15.000 TL servete sahip olanların ve bu sene zekât vermediğini söyleyenlerin oranının yüksek olduğu aşağıdaki tablolardan anlaşılmaktadır.

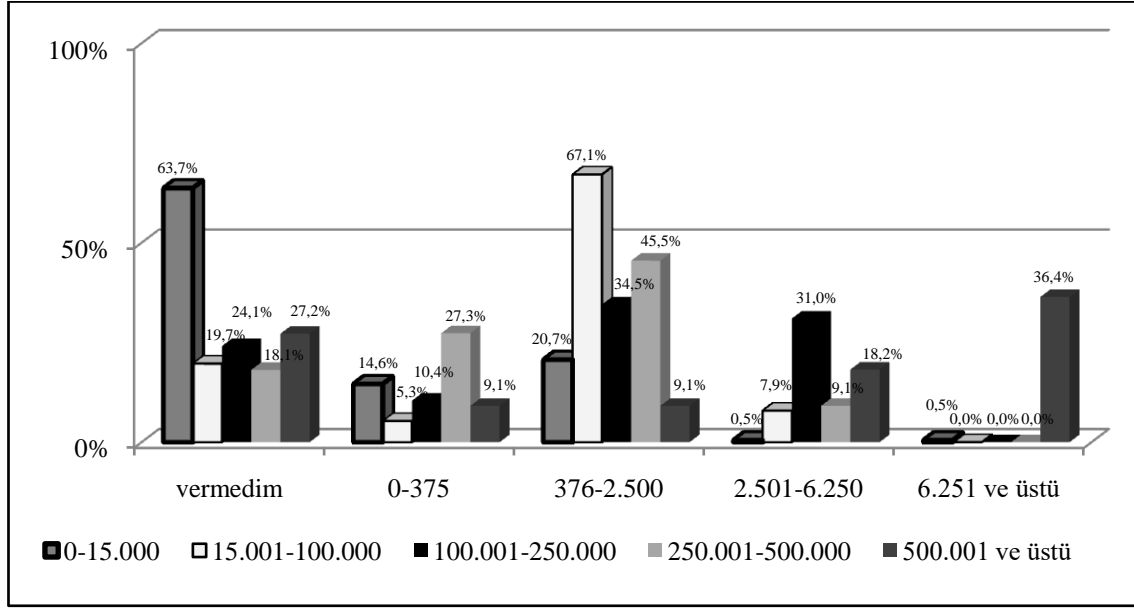
Tablo 16: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde(%)
Cinsiyet	Erkek	208	61,4
	Kadın	131	38,6
Yaş	20-30	37	10,9
	31-40	168	49,6
	41-50	97	28,6
	51-60	34	10,0
	61 ve üstü	3	0,9
Medeni Durum	Evli	292	86,1
	Bekar	47	13,9
Öğrenim	Lise	30	8,8
	Ön Lisans	143	42,2
	Lisans	148	43,7
	Lisansüstü	18	5,3
Meslek	Müftü	4	1,2
	Vaiz	13	3,8
	Müdür	3	0,9
	İmam-Hatip	132	39
	Müezzin-Kayyım	43	12,7
	Kur'an Kursu Öğr.	130	38,3
	Diğer	14	4,1
Mesleki Deneyim	0-5	48	14,2
	5-10	120	35,4
	10-15	85	25
	15 ve üstü	86	25,4

Tablo 17: Araştırmaya Katılanların Aylık Gelir, Ev ve Binek Dışında Servet Bilgisi, Verdikleri Zekât Miktarı

		Frekans	Yüzde(%)
Aylık Gelir	2.000-3.500	75	22,1
	3.501-5.500	195	57,5
	5.501-7.500	49	14,5
	7.501 ve üstü	20	5,9
Ev ve Binek Dışında Servet Bilgisi	0-15.000	212	62,6
	15.001-100.000	76	22,4
	100.001-250.000	29	8,6
	250.001-500.000	11	3,2
	500.001 ve üstü	11	3,2
Bu Sene Verilen Zekât Miktarı	Vermedim	162	47,8
	0-375	42	12,4
	376-2.500	111	32,7
	2.501-6.250	19	5,6
	6.251 ve üstü	5	1,5

Grafik 3: Ev ve Binek Dışında Servet Bilgisi İle Verilen Zekât Miktarı Arasındaki Çapraz İlişki

Ki Kare Katsayısı = 21,807 p = .000

Ev ve binek dışında servet miktarı ile verilen zekât miktarı arasında beklendiği üzere doğrusal bir ilişki görülmektedir. Servet miktarı arttıkça verilen zekât miktarı da artmaktadır. Ancak çapraz tablo incelendiğinde, Diyanet personelinin vermeleri gereken zekât miktarını, servetle doğru orantılı olarak vermedikleri görülmektedir. 0-15.000 TL arası servete sahip olanlar zekât mükellefi olmamalarına rağmen, %36,3'ü zekât ödemesi yapmıştır. Zekât mükellefi olmamalarına rağmen zekât ödemesinde bulunmalarının sebebi, Allah'ın rızasını kazanmak olabileceği gibi, kendilerini zekât verebilecek durumda görmelerinden de kaynaklanmış olabilir. Bunun altında pek çok sebep aranabilir. Yardım yapma isteğinin mal sevgisine baskın çıkması ya da zekât vermenin arınmaya sebep olması, malın temizlenmesi gibi faktörler katılımcıların zekât vermesinde bir etken olmuş olabilir. 15.001-100.000 TL servete sahip olanlar zekât mükellefi olmalarına rağmen %19,7'si zekât vermediğini söylemiştir. 100.001-250.000 TL servet sahibi olanlardan ise, %10,4'ü vermesi gereken zekât miktarının altında zekât verirken, %24,1'i zekât vermediğini söylemiştir. 250.001-500.000 TL servete sahip olanlardan, %72,8'i vermesi gereken zekât miktarının altında zekât verirken,%18,1'i zekât vermediğini söylemiştir. 500.001 TL ve üstü servete sahip olanlardan, %36,4'ü vermesi gereken zekât miktarının altında zekât verirken, %27,2'si zekât vermediğini söylemiştir. Bu araştırmaya katılan Diyanet personelinin zekât ibadetini hakkıyla yerine getirmedikleri ya da sahip oldukları servetin zekâta müstahak mallardan olmadığı düşünülebilir.

Zekât ibadetinde aranan şartlardan biri “nemalanma”dır. Maldaki nemalanma iki şekilde ortadan kalkar. Bunlardan biri kişinin elinde olmayan sebeplerdir ki; malın gasp edilmiş olması, malın nerede olduğunun bilinmemesi buna örnek olarak verilebilir. Bu mal ele geçince zekâtı verilir. Diğer ise, malın sahibi tarafından işletilmemesi, servetin atıl bırakılmasıdır. İslam dini servetin atıl bırakılmasını hoş görmez. Malını/servetini işletmeyerek piyasadan çekenini mazur saymaz. Burada Müslümanın yapması gereken, malını işletebilmek için çareler aramasıdır. Müslüman, malını yatırım ya da üretimden alıkoyduğu zaman, toplum ve iktisadi hayat bundan zarar görecektir. İslam’ın, zekâtı emretmedeki temel gayesi, malın/servetin, kişinin hem kendine, hem topluma, hem de iktisadi hayata faydalı olmasını sağlamaktır. Kişi bunu yapmadığı zaman, hem sorumlu olacak, hem de zekât işlevini yerine getiremeyen bir ibadet halini alacaktır (Özek vd., 1984:42-43).

Burada ortaya çıkan sonuç, Kocaeli’nde cami cemaatinin zekâta bakış açısını ortaya koyan bir çalışmayla da benzerlik göstermektedir. Yapılan araştırmaya göre, dini hassasiyetlere sahip, 346 kişiyle yapılan ankette, insanların zekâtı servetleriyle doğru orantılı olarak vermedikleri, vermeleri gereken zekât miktarının altında verdikleri, hatta bir kısmının hiç vermediği görülmüştür (Bilen, Terzi, 2019:451). Bunda zekâtın ülkemizde bireysel olarak ifa edilen bir ibadet olmasının yanı sıra, insanların mala olan düşkünlükleri ve mala olan sevgilerinin etkisi olduğu düşünülebilir. Ayrıca insanların zekât ibadetine bakış açısının da burada etkili olabileceği söylenebilir. Diğer ibadetlere verilen önem ve ihtimam, zekât ibadetine de gösterilirse, ifasında ortaya çıkabilecek sorunlar ortadan kaldırılmış olacaktır. Bu da ancak Diyanet personelinin zekât ibadeti hakkındaki farkındalığını artırmakla olacaktır. Zira Diyanet personeli ibadetler konusunda ne kadar hassas davranırsa, halkın hassasiyeti de o oranda artacaktır.

Tablo 18: Günlük Hayatta Zekât Hakkında Konuşma ve Bilgilendirme Yapma Sıklığı

		Frekans	Yüzde(%)
Günlük hayattaki konuşmalarınızda zekât hakkında hangi sıklıkla konuşma ortamı oluşur?	Her gün	12	3,5
	Haftada birkaç kere	61	18,0
	İki haftada bir	42	12,4
	Ayda bir kere	88	26,0
	Üç ayda bir	71	20,9
	Hatırlamıyorum	64	18,9
	Hiçbir zaman	1	0,3

		Frekans	Yüzde(%)
Vaaz, hutbe ya da sohbetlerinizde müstakil konu olarak zekât hakkında bilgilendirme yaptınız mı?	Evet, haftada bir kez	24	7,1
	Evet, ayda bir kez	64	18,8
	Evet, üç ayda bir kez	109	32,2
	Evet, yılda bir kez	110	32,4
	Hatırlamıyorum	25	7,4
	Hayır, hiçbir zaman	7	2,1

Buradaki tablodan anlaşılacağı üzere, Diyanet personelinin %26'sı konuşmalarında ayda bir kere, %20'si ise, üç ayda bir kere zekâtı gündeme getirdiğini dile getirmiştir. Zekât ibadetinin cami cemaatine anlatılma sıklığında ise, en yüksek oran senede bir ile %32,4 olmuştur. Bunun sebebi ülkemizde zekât ödemelerinin en çok yapıldığı ayın Ramazan ayı olması ve bu ayda camilerde hutbe konusu olmasında aranabilir. Bunu takip eden ikinci oran %32,2 ile üç ayda bir diyenler olmuştur. Buradan hareketle, Diyanet personelinin İslam'ın beş temel esasından biri olan zekât ibadetini, kendi gündemlerine daha çok getirmelerine rağmen, cami cemaatinin gündemine, zekâtı hak ettiği düzeyde getirmedikleri söylenebilir. Hak ettiği oranda gündeme taşınmayan bir ibadetin ifasında sorunlar çıkması muhtemeldir.

Tablo 19: Zekât Uygulamaları Hakkında Bilgi Sahibi Olma Düzeyi

		Frekans	Yüzde (%)
Hz. Peygamber ve Raşit halifeler dönemindeki zekât uygulamaları hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?	Oldukça bilgi sahibiyim	83	24,5
	Biraz bilgi sahibiyim	232	68,4
	Kararsızım	8	2,4
	Hiç bilgim yok	16	4,7
Günümüzde İslam ülkeleri ve diğer ülkelerdeki zekât uygulamaları hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?	Oldukça bilgi sahibiyim	16	4,7
	Biraz bilgi sahibiyim	147	43,4
	Kararsızım	25	7,4
	Hiç bilgim yok	151	44,5

Türkiye'de zekât ibadetinin kurumsal bir yapıya kavuşmaması nedeni ile din hizmetlerini yerine getiren çalışanların hem tarihi hem de günümüz zekât uygulamaları hakkındaki bilgi düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber ve Raşit Halifeler dönemindeki zekât uygulamaları hakkında biraz bilgi sahibi olduğunu ifade edenler çoğunlukta olmasına karşın, günümüzde İslam ülkelerindeki zekât uygulamaları hakkındaki bilgi düzeyinin görece daha da düşük olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Türkiye'de zekâtın kurumsallaşamamış olması, bu ibadetin gereğince ifa edilmemesinde en önemli etkidir. Zekâtın kurumsallaşması halinde bu ibadetin gereğince ifa edileceği düşünülmektedir.

Tablo 20: Yeni Mal Kalemlerinin Zekâta Tabi Olmasına Bakış Açısı

		Frekans	Yüzde (%)
Hz. Peygamber döneminde olmayan mal kalemlerinin zamanımızda zekâta tabii tutulmasını doğru buluyor musunuz?	Evet, doğru buluyorum	222	65,5
	Hayır, mal kalemleri Hz. Peygamber tarafından belirlendi, yeni mallar ilave edilmemelidir.	41	12,1
	Kararsızım	16	4,7
	Fikrim yok	60	17,7
Günümüz finansal ürünlerinin (hisse senedi, mevduat hesapları, sukuk, leasing) hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?	Oldukça biliyorum	25	7,4
	Biraz bilgi sahibiyim	168	49,6
	Kararsızım	13	3,8
	Hiç bilgim yok	133	39,2
Mezheplerin “Madenlerin Zekâtı” hakkındaki görüşleri dikkate alındığında, günümüz şartlarında hangi mezhebin görüşünü isabetli buluyorsunuz?	Hanefiler	216	63,7
	Şafililer	14	4,1
	Malikiler	1	0,3
	Hanbeliler	8	2,4
	Fikrim yok	100	29,5

Diyanet personeli Hz. Peygamber döneminde olmayan mal kalemlerinin zekâta tabii tutulmasını %65,5 oranında doğru bulduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber, zekâta tabii tutulacak mal kalemlerini tek tek ifade etmemiş olsa da, gelişen/gelişim gösteren her mal zekâta tabidir. Bu Kur'an ve sünnetin de ruhuna uygundur. Zekâta tabii malların kapsamını en geniş tutanlar Hanefiler olmuştur. Çocukların, delilerin mallarını ve kısmen madenlerin zekâtını hariç tutarsak, yerden bitenlerden, atlara ve kadınların ziyet eşyalarına kadar her şeyi zekâta tabii tutmuşlardır (Kardavi, 1984:153). Madenlerin zekâtında Hanefilerin görüşünün günümüzde en uygulanabilir görüş olduğunu dile getiren Diyanet personelinin neredeyse 1/3'lük bir kısmının, bu soruda Hanefilerin görüşünü dikkate almaması ya da çekimser kalması oldukça dikkat çekicidir.

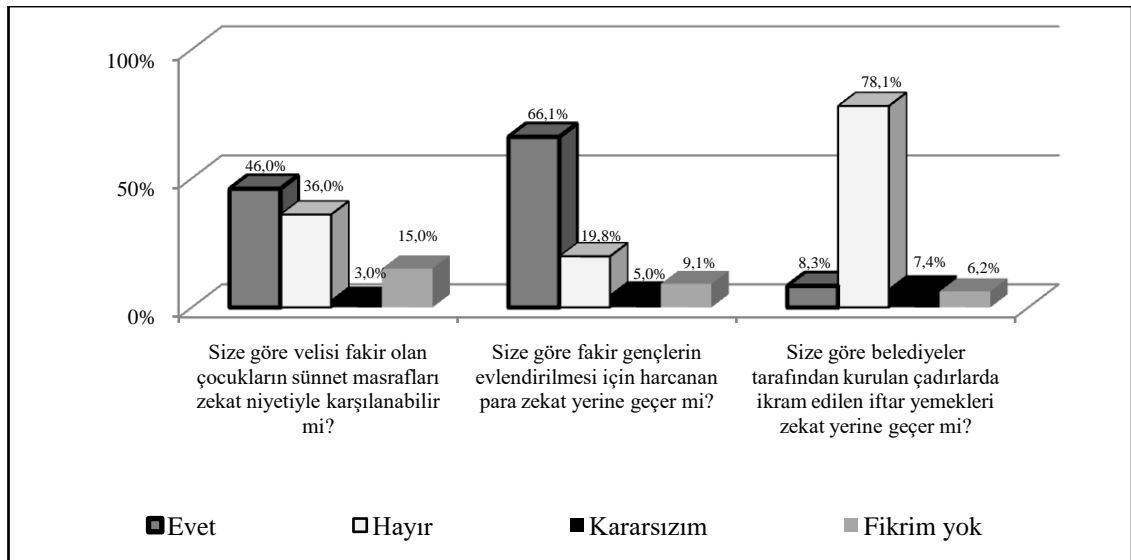
Hz. Peygamber döneminde olmayıp, zamanımızda ortaya çıkan pek çok mal kalemi bulunduğu ortadadır. Bu konuda çerçeveyi dar tutarak yeni mal kalemlerini zekâta dahil etmeyen İslam Alimleri olsa da, günümüz açısından meseleye bakıldığında bunun çok doğru bir yaklaşım olmayacağı gayet açıktır. Bu düşünce zengini zekâttan muaf tutarken, fakiri zekât mükellefi haline getirebilecektir.

Günümüzde bankacılığın kullandığı hisse senedi, mevduat hesapları gibi kavramlar ve bu işlemlerle zekât arasındaki ilişkiye ait bilgi düzeyini anlamaya yönelik olarak sorulan bu soru hakkında da, diyanet personelinin düşük düzeyde bilgi sahibi olduğu

görülmektedir. Bütün bu hususlar dikkate alındığında bu alanda DİB'in ciddi bir hizmet içi eğitim programı ile çalışanlarının bilgi açığının kapatılması için girişimde bulunması gerektiği tespit edilebilir.

Diyanet personeli, günümüz şartları dikkate alındığında, madenlerin zekâtında en isabetli görüşün Hanefilerin görüşü olduğunu dile getirmiştir. Mezheplerin madenlerin zekâtı hakkındaki görüşleri incelendiğinde, Hanefilerin, sadece altın, gümüş, katı olup eritilebilen ve döküm hale getirilebilen madenlere, Şafilerin sadece altın ve gümüşe, Hanbelilerin ise, maden statüsünde olan her şeye zekât yükledikleri görülecektir. Hanefilerin düşünceleri kabul edildiğinde, günümüzde kıymetli olan, insanlara kazanç kapıları açan petrol, doğalgaz vb. madenler zekâttan muaf tutulmuş olacaktır. 80,18 gr. altını olana zekât yüklerken, maden sektöründen zekât almamak adaletin sınırlarını zorlayacaktır. Diyanet personeli kendilerine yöneltilen “Hz. Peygamber döneminde olmayan mal kalemlerinin zamanımızda zekâta tabii tutulmasını doğru buluyor musunuz?” sorusuna çok yüksek bir oranla “evet” derken, bu soruya verilen cevapta bir tutarsızlık görüldüğü söylenebilir. Bu tutarsızlık mezhep taassubundan kaynaklanabileceği gibi mezheplerin görüşlerini tam olarak bilmemekten de kaynaklanabilir. Ancak günümüz şartlarında artık Hanefi mezhebinin görüşünün uygulanabilir olarak kabul edilmesinin imkanı olmadığı düşünülmektedir.

Grafik 4: Sünnet Masrafları, Gençlerin Evlendirilmesi ve İftar Yemeklerinin Zekâttan Karşılanmasına Bakış Açısı

Velisi fakir olan çocukların sünnet masraflarının zekât niyetiyle karşılanmasına; katılımcıların %46'sı evet, %36'sı hayır demişken, %3'ü kararsız olduğunu, %15'i fikrinin olmadığını söylemiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu bu soruya cevap verirken,

velisi fakir olan çocukların masraflarının zekât niyetiyle karşılanabileceğini söylemiştir. Ancak bu konuda aksi görüş beyan edenlerin oranı da oldukça yüksek görülmektedir. Diyanet personelinin bu konuda net bir bilgi sahibi olmadığı düşünülebilir.

Fakir gençlerin evlendirilebilmesi için harcanan paranın zekât yerine geçmesine; katılımcıların %66,1'i evet, %19,8'i hayır demişken, %5'i kararsız olduğunu, %9,1'i fikrinin olmadığını söylemiştir. Bu soruda Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından olumlu şekilde cevaplanmış, fakir gençlerin evlendirilmesinde zekâttan harcanabileceği hükmüne varılmıştır.

Belediyeler tarafından kurulan çadırlarda ikram edilen iftar yemeklerinin zekât yerine geçmesine; katılımcıların %8,3'ü evet, %78,1'i hayır demişken, %7,4'ü kararsız olduğunu, %6,2'si fikrinin olmadığını söylemiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu bu soruya cevap verirken, iftar yemeklerinden sadece fakirlerin yemediğini, yemekten yiyenler arasında zekâta müstahak olmayan insanların olabileceğini ve en önemlisi “temlik şartının” gerçekleşmediğini söyleyerek bu soruya cevaz vermemiştir. Diyanet personelinin %78,1'inin verdiği cevapta bu fetva ile uyum arz etmektedir. Ancak bu üç soruyu beraber değerlendirdiğimizde, Diyanet personelinin güncel meseleler hakkında net bir bilgi sahibi olmadığı görülmektedir.

Tablo 21: Günümüzde Nisab Miktarlarının Güncellenmesi Tartışmalarına Bakış

Günümüzde “Zekât Nisabının Yeniden Güncellenmesi” tartışmalarını doğru buluyor musunuz?	Frekans	Yüzde (%)
Evet, doğru buluyorum	122	36,0
Hayır, doğru bulmuyorum	167	49,3
Kararsızım	14	4,1
Fikrim yok	36	10,6
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %36'sı evet doğru buluyorum, %49,3'ü hayır doğru bulmuyorum demişken, %4,1'i kararsız olduğunu, %10,6'sı fikrinin olmadığını söylemiştir. Araştırmaya katılanların neredeyse yarısı nisabın güncelleşmesi tartışmalarını doğru bulmamaktadır. Bu kadar yüksek bir oranda doğru bulunmamasının sebebi, Diyanet personelinin nisab miktarının taabbudi olduğuna inanıyor olmalarında aranabilir. Ölçüleri taabbudi olarak kabul etmek, çok doğru bir anlayış biçimi olmayacaktır.

Hz. Peygamber döneminde, ortaya konan nisab miktarlarına bakıldığında, bir eşitlik olduğu görülmektedir. 200 dirhem gümüş ile 20 dinar altın arasında bir eşitlikten

bahsetmek mümkündür. Aynı eşitliğin 40 koyun ile 5 deve ya da 30 sığır arasında olduğu da görülmektedir. Günümüz şartlarına bakıldığında, gümüşün yaygınlaşan arzı, onun değerini kaybettirmiştir. Çağımız şartları dikkate alınır, altın ve gümüş arasında bir denklik kalmadığı ortadadır. Bununla beraber, gelir dağılımının kapitalizm tarafından bozulmuş olması, tüketimin farklılaşmış olması nisabta güncel değerlerin belirlenmesini elzem hale getirmektedir (Tabakoğlu, 2008:145-146).

Aslında nisabta güncel değerlerin oluşturulması meselesi, uzun zamandır gündemde olan, İslam Alimlerini uzun süre meşgul eden, hala da devam etmekte olan tartışmalardır. Bu konu ülkemizde de tartışmaya açılmış, 2004 yılında “Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri” adıyla bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu konuda ortaya konan birkaç düşüncüyü dile getirmek isteriz. Nisab, insanın ihtiyaçlarını yaşadığı döneme göre temin ederek, ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, 3 kişilik ailesinin bir senelik ihtiyacını karşılayacak kadar elde kalan fazlalıktır. Ülkemizde asgari ücreti esas alırsak, asgari ücret kişinin ihtiyaçlarını içerisine alan bir tanım olarak değerlendirilebilir. Hesaplama şöyle yapılabilir, 12 X Brüt Asgari ücret – Havaici Asliyye = Nisab miktarı. Bu miktara denk gelen para, ticaret malı vb. şeyler zekâta tabidir (Paçacı, 2004:123).

Başka bir düşünceye göre, zekâtta nisab miktarı hesaplanırken, fitre miktarından yola çıkmak mümkündür. Fitre miktarından yola çıkarsak, fitre miktarı kişinin bir günlük gıda ihtiyacı olarak belirtilir. Nisabı bir ailenin ortalama yıllık ihtiyacını giderecek miktar olarak kabul edersek, fitre miktarı X 365 = Nisab miktarı. Hatta kameri ay takvimini esas alırsak, fitre miktarı X 355 = Nisab miktarı olur. Bu miktar kişinin zekât mükellefi olarak sayılmasının alt sınırı olarak kabul edilebilir (Beşer, 2004:126).

Zekâta nisab miktarının güncellenmesi konusunda İslam Alimlerinin bakış açılarının dışında yorumlar bulmakta mümkündür. Bu yorumlardan dikkat çekici olanlardan biri şudur: Kur’an’daki zekât mükellefiyeti incelendiğinde, zekâtı zenginlerin vereceğine dair bir kayıt yoktur. Zekât, devlet başkanı tarafından gerekirse zorla alınabilecek bir vergidir. Kur’an-ı Kerim, “Zekâtı kim verecek?” sorusuna; “ihtiyacından fazlası olanlar” cevabını vermiştir. Zekâta bir nisab miktarı belirlemek, bugünün ekonomik şartlarında mümkün değildir. Artanın ne kadarının verileceği hususu ise, devlete bırakılabilir. Devlet gerektiği zaman miktarlarda değişikliğe gidebilir (Yazıcı, 2004:165-166).

Hz. Peygamber uygulamalarına bakıldığında, nisabın bir ailenin -o dönemin şartlarında-

bir sene kendini idame ettirebilecek bir miktar olduğu görülmektedir. Mallara göre belirlenen nisab miktarlarında da hemen hemen bir eşitlik olduğu söylenebilir. Günümüz koşulları dikkate alınarak bir değerlendirme yapmak gerekirse, zenginliğin göreceli bir kavram olduğu görülecektir. O halde zamanımızda ekonomik gelişmişlik düzeylerini de göz ardı etmeden bir hesaplama yoluna gitmek gerekir. Kişi başına düşen gelir baz alınarak bir hesaplama yapılabilir. Bu konuda aylık endekslerden yararlanmak mümkündür. Yoksulluk sınırı ile açlık sınırı dikkate alındığında, bu ikisi arasında kalanlar zekât mükellefi olmayan ancak zekât alması da caiz olmayanlar olarak kabul edilebilir. Zekât dışındaki mali mükellefiyetleri yapmakla yükümlüdürler. Açlık sınırının altında kalanlar, ihtiyaç sahibi olarak kabul edilir, zekâta müstahak olurlar (Erdoğan, 2004:153).

İnsanların temel ihtiyaçları, barınma, gıda, sağlık, iletişim, ulaşım ve giyimden oluşmaktadır. Bu sayılan ihtiyaç kalemleri günümüzde yoksulluk sınırı olarak nitelendirilmektedir. Yani havaic-i asliyye olarak ele alınabilir. Yoksulluk sınırı dikkate alınarak bir hesaplama yapılması mümkündür. Kişinin asli ihtiyaçları dışarıda bırakılacak şekilde, yeni bir nisab miktarı belirlemek mümkün görünmektedir. Bir koyunun ederini dikkate alarak şu hesaplama yapılabilir, koyunda nisabın asgari sınırı 40'tır. O halde, $40 \times \text{Bir koyun tutarı} = \text{Nisab Miktarı}$ denilebilir. İhtiyaçlar karşılandıktan sonra, elinde yukarıdaki tutar kadar malı/parası olan zekât mükellefi olarak görülebilir (Tabakoğlu, 2008:136). Günümüzde bir koyunun ortalama fiyatı 750 TL olarak kabul edilirse, $40 \times 750 = 30.000$ TL olur. Bu görüşü savunanlara göre, temel ihtiyaçları dışarıda bırakıldıktan sonra, elinde 30.000 TL bulunan kişi zekât mükellefi olacaktır.

Bir başka görüşe göre, altın nisabını almak isabetli görülmektedir. Ticaret malları ve paraların zekâtında, altın nisabı esas alınmalıdır. Ayrıca günümüz şartları dikkate alınarak, asli ihtiyaçların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Güman, 2017:708).

02.06.1959/273 numaralı Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı'na göre; 20 miskal altın 80,18 gr altına, 200 dirhem gümüş ise 561 gr gümüşe denk gelmektedir. 03.03.1960/72 numaralı Karara göre; mükellefin altın ya da gümüşün herhangi birinin nisabını dikkate alarak zekât ödemesi yapabileceği ifade edilmiştir. Ancak fakirin menfaati açısından gümüşün nisabının dikkate alınmasını önermiştir. 10.10.2002/178 numaralı Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı'na bakıldığında; nakit ve ticaret mallarının zekâtında esas alınacak nisab miktarı 80,18 gr altın olarak kabul edilmiştir. Ancak kurul kararlarına

düşülen muhalefet şerhlerinde; 3-4 kişilik bir ailenin, bir yıllık asgari geçimini esas alan görüşler öne sürenler de olmuştur (Yücel, 2017:646-647).

Bütün bu tartışmalar bir yana daha önce yaptığımız hesaplamayı tekrar yapmamız gerekirse, Altının gramı 225,00 TL, gümüşün gramı ise 2,71 TL'dir. Altında nisab miktarı olarak 80,18 gr kabul edenler için: $80,18 \times 225,00 = 18.040,50$ TL'ye sahip olanlar, zekât mükellefi olarak kabul edilecektir. Altının nisabını 85 gram kabul edenler için ise: $85,00 \times 225,00 = 19.125,00$ TL'ye sahip olanlar zekât mükellefi olarak kabul edilecektir. Gümüş için nisab miktarı 595 gramdır. Gümüş için bir hesaplama yapacak olursak: $595 \times 2,71 = 1.612$ TL'ye sahip olan kişi zekât mükellefi olacaktır. Altın ile gümüş nisabı arasında 11-12 kat fark vardır. Hz. Peygamber dönemindeki eşitlik ortadan kalkmıştır. Nisab miktarının, yaşadığımız çağın gerekleri göz önüne alınarak tekrar değerlendirilmesi gerektiği ortadadır. Diyanet personelinin bu konudaki düşüncelerinin çok isabetli olmadığı söylenebilir.

Tablo 22: Hz. Ömer'in Müellefe-i Kulüb Sınıfını Kaldırmasına Bakış

Size göre, Hz. Ömer'in müellefe-i kulüb sınıfını, zekât ödemelerinden çıkarmış olmasının günümüze herhangi bir etkisi var mıdır?	Frekans	Yüzde (%)
Evet, Hz. Ömer bu sınıfı kaldırmıştır, zamanımızda da müellefe-i kulüb sınıfı yoktur.	91	26,9
Hayır, Hz. Ömer'in bu uygulaması kendi zamanının şartlarına göre değerlendirilmelidir.	156	46,0
Kararsızım	31	9,1
Fikrim yok	61	18,0
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %27'si zamanımızda müellefe-i kulüb sınıfı olmadığını, %46'sı bu kararın kendi zamanının şartlarına göre değerlendirilmelidir demişken, %9'u kararsız olduğunu, %18'i fikrinin olmadığını söylemiştir. Hz. Ebu Bekir döneminde, Hz. Ömer tarafından müellefe-i kulüb sınıfına zekâtan verilen payın uygulamadan kaldırılmış olması, günümüzde de bu sınıfın durumuna dair çeşitli tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Bazı İslam Alimleri bu sınıfın nesh edildiğini dile getirmiş, bazıları ise bu uygulamanın dönemin şartlarına göre değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Hanefi alimlerde bu sınıfın nesh edildiğini düşünmüş olsa gerek ki, Hanefi kaynaklarda (El-İhtiyar gibi) zekâta müstahak olanlar bahsinde bu sınıfın hiç ele alınmadığı görülmektedir.

Hz. Ömer'i bu şekilde davranmaya iten şey, belki de o döneme kadar bu şahıslara verilen müellefe-i kulüb payının, beklenen faydayı, bu kişilerde gerçekleştirilmemiş

olmasıdır. Bir diğer ifadeyle artık bu kişiler, müellefe-i kulüb sınıfına dahil edilebilecek kişiler değildi. Hz. Ömer'in bu uygulamasıyla, bazı insanların bu payı sömürü haline getirmelerinin önüne geçilmiş olmaktadır (Köse, 2006:24). Günümüzde kan ağlayan, yoksulluğun, zulmün ve acının kol gezdiği coğrafyaların hep İslam coğrafyaları olduğu görülmektedir. Bu sınıf ortadan kaldırılmamakla birlikte, dünya Müslümanlarının bu kadar ihtiyaç halinde bulunmaları bu sınıfın geri planda tutulmasını sağlamalıdır.

Tablo 23: Gelir Düzeyi ve Verilen Zekâta Bakış

Sizce dindar kesimin gelir düzeyi arttıkça verdikleri zekât miktarı da artıyor mu?	Frekans	Yüzde (%)
Evet, artıyor	126	37,2
Hayır, artmıyor	147	43,4
Kararsızım	14	4,1
Fikrim yok	52	15,3
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %37,2'si evet artıyor, %43,4'ü hayır artmıyor demişken, %4,1'i kararsız olduğunu, %15,3'ü fikrinin olmadığını söylemiştir. Diyanet personelinin ev ve binek dışındaki servet miktarı ile verdikleri zekât miktarı kıyaslandığında, servetle verilen zekât arasında doğrusal bir ilişki olduğu ortaya çıkmış olmasına rağmen, Diyanet personelinin bu doğrusal ilişki kapsamında zekât vermediğini görmüştük. Dindar kesimin gelir düzeyi arttıkça verdiği zekât miktarının da arttığını söylemek bu çalışma için, zor görünmektedir. Nitekim katılımcıların büyük bir kısmı dindar kesimin gelir düzeyi arttıkça verdikleri zekât miktarının artmadığını söylemektedir. Zekât ibadetinin toplumda yükümlülerince gereğince ifa edilmediği düşünülmektedir.

Tablo 24: Zekât İbadeti Hakkında Karşılaşılan Sorular ve Cevap Verebilme Düzeyi

		Frekans	Yüzde (%)
Zekât ibadeti hakkında size en çok hangi konuda soru yöneltiliyor?	Zekâtın ne zaman ve kimlere verileceği	55	16,2
	Hangi malların zekâtının verileceği	55	16,2
	Zekâtın nasıl hesaplanacağı	93	27,4
	Verilecek zekât miktarının ne olacağı	27	8,0
	Yakınlara, akrabalara zekât verilip verilemeyeceği	102	30,1
	Bu konu hakkında bana herhangi bir soru sorulmadı	7	2,1
Halk tarafından size yöneltilen sorularda en çok hangi konuda soruların cevaplanmakta zorluk çekiyorsunuz?	Zekâtın ne zaman verileceği	1	0,3
	Hangi malların zekâtının verileceği	59	17,4
	Zekâtın nasıl hesaplanacağı	72	21,2
	Verilecek zekât miktarının ne olacağı	26	7,7
	Zekâtın kimlere verilebileceği	9	2,7
	Herhangi bir zorluk çekmiyorum	172	50,7

Katılımcıların %16,2'si zekâtın ne zaman ve kimlere verileceği, %16,2'si hangi malların zekâtının verileceği, %27,4'ü zekâtın nasıl hesaplanacağı, %8'i verilecek zekât miktarının ne olacağı, %30,1'i yakınlarla, akrabalara zekât verilir verilemeyeceği sorularına muhatap olurken, %2,1'i bu konu hakkında herhangi bir soru sorulmadığını söylemiştir.

Cami cemaati tarafından hemen her konuda Diyanet personeline soru sorulduğu görülmektedir. Sorulan sorulara doğru cevaplar verilmesi, bu ibadetin ifasında önemli bir rol oynamaktadır. Bunun için Diyanet personelinin mesleki ehliyete sahip olmaları gerekmektedir.

Diyanet personelinin %0,3'ü zekâtın ne zaman verileceği, %17,4'ü hangi malların zekâtının verileceği, %21,2'si zekâtın nasıl hesaplanacağı, %7,7'si verilecek zekât miktarının ne olacağı, %2,7'si zekâtın kimlere verilebileceği sorularını cevaplamakta zorluk çektiklerini söylerken, %50,7'si herhangi bir zorluk çekmediğini söylemiştir. Ancak katılımcıların zekât ibadeti hakkında bilgi sorunlarının olduğu yukarıda görülmüştü. Sorulan sorularda zorluk çekmediğini söyleyenlere, cami cemaati tarafından sorulan sorular, zekât ibadetinin temel prensiplerini içeren sorular olabileceği varsayımından yola çıkarak, Diyanet personelinin zorluk çekmediği düşünülebilir. Geriye kalan personel çeşitli konularda zorluk çektiğini söylemektedir. En çok zorluk çekilen konu, zekâtın nasıl hesaplanacağıdır. Bu konu gerçekten oldukça çetrefilli ve uzmanlık isteyen bir konudur. Çünkü zekâtın ödenecek miktardan daha az hesaplanması ihtiyaç sahiplerini mağdur edebileceği gibi, fazla hesaplanması da zekât mükellefini mağdur edecektir. Hakkaniyet prensibinin işlemesi için, hesaplamayı yapan kişinin, hesaplama konusunda tecrübeli ve ehil olması önem arz etmektedir. En çok zorlanılan ikinci konu ise, hangi malların zekâtının verileceği konusudur. Diyanet personelinin zorluk çektiği noktalar Başkanlığın vereceği hizmet içi eğitimlerle telafi edilebilir.

Tablo 25: Yerine Ulaştırılmak Üzere Diyanet Personeline Zekât Verilmesi

İhtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere size zekât verildiği oldu mu?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	232	68,4
Hayır	107	31,6
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %68,4'ü ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere kendisine zekât verildiğini söylemiştir. Bu oran oldukça önemlidir. Buradan Diyanet personeline olan güvenin yüksek olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bu çerçevede bu tezin bir argümanı olarak, zekât

kurumunun DİB bünyesinde oluşturulmasının gerekliliği için politika yapıcılara önemli bir referans sağlayacaktır.

Tablo 26: Zekâtın Amacına Hizmet Etme Durumu

Hz. Peygamber dönemi zekât uygulamalarıyla günümüz uygulamaları kıyas edildiğinde zekâtın amacına hizmet ettiğini düşünüyor musunuz?	Frekans	Yüzde (%)
Evet, zekât ibadeti kendisinden beklenen amaca hizmet etmektedir	124	36,6
Hayır, zekât tamamen bireysel bir ibadet halini almıştır	190	56,0
Fikrim yok	25	7,4
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %36,6'sı zekât ibadetinin kendisinden beklenen amaca hizmet ettiğini, %56'sı zekâtın tamamen bireysel bir ibadet halini aldığını söylemişken, %7,4'ü fikri olmadığını söylemiştir. Zekât kurumu bireysel amacına hizmet etmekle beraber, yoksulluğu ortadan kaldırarak, adil gelir dağılımını sağlamada amacına hizmet etmemektedir. Bunun için etkin mekanizmaların oluşturulmasının gerekliliği ortadadır. Bu da ancak zekâtın kurumsallaşmasıyla tamamlanabilecek bir süreçtir.

Tablo 27: Zekâtın Kurumsallaşmasına Bakış Açısı

		Frekans	Yüzde (%)
Zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasını ister misiniz?	Evet, isterim	201	59,3
	Hayır, istemem	89	26,3
	Kararsızım	34	10,0
	Fikrim yok	15	4,4
Zekât devlet eliyle toplansaydı hangi devlet kurumunun toplamasını isterdiniz?	Diyanet İşleri Başkanlığı	267	78,8
	Maliye Bakanlığı	28	8,3
	Yerel Mülki İdareler, Kaymakamlık vs.	7	2,1
	Belediyeler	3	0,9
	Devlet denetiminde STK'lar	13	3,8
	Diğer	21	6,2

Katılımcıların %59,3'ü zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasını evet isterim, %26,3'ü hayır istemem demişken, %10'u kararsız olduğunu, %4,4'ü fikrinin olmadığını söylemiştir. Diyanet personelinin yarısından fazlasının kurumsallaşmaya sıcak baktığı görülmektedir. Hz. Peygamber dönemi zekât uygulamaları hakkında bilgi sahibi olanların, zekâtın kurumsallaşmasına sıcak bakacağı düşünülmektedir. Hz. Peygamber döneminde bu ibadet, müessese olarak faaliyet göstermiş, devlet eliyle, devletin zekât memuru tarafından toplanmış, Kur'an'da belirtilen sınıflara harcanmıştır. Zekât ibadeti insanın takdirine bırakılmamıştır.

Günümüz İslam ülkeleri uygulamaları dikkate alındığında, pek çok İslam ülkesinde zekâta kurumsal bir nitelik kazandırıldığı görülmektedir. Zekâtın devlet eliyle toplandığı ülkelerdeki getirisiyle, gönüllü olarak toplandığı ülkelerdeki getirisinin aynı olmadığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur.

Ülkemizdeki mevcut zekât potansiyelinden hakkıyla istifade edebilmek için, kurumsallaşmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir. Zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasını istemeyen ve bu konuda kararsız ya da fikri olmayan Diyanet personelinin kurumsallaşmaya sıcak bakmamasının sebebi; devletin zekât fonunu başka alanlara transfer ederek harcayabilecek olmasından kaynaklanan güvensizlikler, oluşturulacak kurumun şeffaf olmayacağını düşünmeleri ya da zekât taksiminde yapılması muhtemel olan adam kayırmaların bunda etkisi olduğu düşünülebilir.

Zekât devlet eliyle toplansaydı, hangi kurumun toplamasını isterdiniz sorusuna; katılımcıların %78,8'i Diyanet İşleri Başkanlığı, %8,3'ü Maliye Bakanlığı, %2,1'i Yerel Mülki İdareler, Kaymakamlık vs., %0,9'u Belediyeler, %3,8'i Devlet denetiminde STK'lar, %6,2'si diğer kurum ve kuruluşların zekâtı toplamasını istediğini söylemiştir. Diyanet personelinin zekâta kurumsal bir nitelik kazandırıldığı takdirde tercih edeceği kurum, Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.

2019 yılında Kocaeli'nde cami cemaatine yapılan bir anketten çıkan sonuca göre, araştırmaya katılanların %52,6'sı bir kurumsallaşma olacaksa, bu kurumsallaşmanın Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yapılmasını istemektedir (Bilen, Terzi, 2019:454).

Topluma dini konularda rehberlik eden, ibadetlerin yapılmasında oluşan problemleri ortadan kaldıran ve topluma yaygın dini eğitim hizmeti sunan kurumdan bu beklentinin olması gayet doğaldır.

3.2.3. Demografik Göstergeler ile Zekâtın Kurumsallaşması

Tablo 28: Öğrenim ve Meslek İle Zekâtın Kurumsallaşması Arasındaki Çapraz İlişki

		Zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasını ister misiniz?				Ki Kare/ P değeri
		Evet, isterim	Fikrim yok	Hayır, istemem	Kararsızım	
Öğrenim	Lise	70,0%	0%	20,0%	10,0%	5,858/ 0,754
	Önlisans	58,0%	6,3%	25,9%	9,8%	
	Lisans	60,1%	3,4%	27,0%	9,5%	18,648/ 0,414
	Lisans üstü	44,4%	5,6%	33,3%	16,7%	
Meslek	Müftü	100,0%	0%	0%	0%	18,648/ 0,414
	Vaiz	69,2%	0%	23,1%	7,7%	
	Müdür	66,7%	0%	0%	33,3%	
	İmam Hatip	62,1%	6,1%	25,0%	6,8%	
	Müezzin	69,8%	4,7%	20,8%	4,7%	
	Kur'an Kursu Öğr.	51,6%	3,1%	31,5%	13,8%	
	Diğer	50,0%	7,2%	21,4%	21,4%	
Toplam		59,3%	4,4%	26,3%	10,0%	100,0%

Çapraz tablolardan anlaşılacağı üzere ki-kare testi $p>0,05$ olduğu için araştırmaya katılan Diyanet personelinin öğrenim düzeyleri/meslek ile zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanması arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Diyanet personeli; öğrenim durumu ve mesleği ne olursa olsun zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasına olumlu yaklaşmaktadır.

Tablo 29: Aylık Gelir ve Servet İle Zekâtın Kurumsallaşması Arasındaki Çapraz İlişki

		Zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasını ister misiniz?				Ki Kare/ P değeri
		Evet, isterim	Fikrim yok	Hayır, istemem	Kararsızım	
Aylık Gelir	2.000-3.500	62,7%	4,0%	21,3%	12,0%	7,665/ 0,568
	3.501-5.500	60,5%	5,6%	25,7%	8,2%	
	5.501-7.500	51,0%	0%	34,7%	14,3%	16,389/ 0,174
	7.501 ve üstü	55,0%	5,0%	30,0%	10,0%	
Servet Bilgisi	0-15.000	59,0%	5,2%	26,4%	9,4%	16,389/ 0,174
	15.001-100.000	47,4%	3,9%	34,2%	14,5%	
	100.001-250.000	86,3%	0%	10,3%	3,4%	
	250.001-500.000	63,6%	9,1%	18,2%	9,1%	
	500.001 ve üstü	72,7%	0%	18,2%	9,1%	
Toplam		59,3%	4,4%	26,3%	10,0%	100,0%

Çapraz tablolardan anlaşılacağı üzere ki-kare testi $p>0,05$ olduğu için araştırmaya

katılan Diyanet personelinin aylık geliri/serveti ile zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanması arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Diyanet personeli; aylık geliri ve servet bilgisi ne olursa olsun zekâta kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasına olumlu yaklaşmaktadır.

Tablo 30: Zekât Ödemede ve Hesaplanmasında Kolaylık Sağlanmasına Bakış

		Frekans	Yüzde (%)
Size göre Türkiye’de kurumsal bazda zekât hesaplama programı oluşturularak mükelleflere bu hizmetin verilmesi zekât ödemelerinin artmasında fayda sağlar mı?	Evet, fayda sağlar	261	77,0
	Hayır, fayda sağlamaz	26	7,7
	Kararsızım	20	5,9
	Fikrim yok	32	9,4
Size göre Türkiye’de internet ve telefon bankacılığı, maaştan düşme, evden tahsilat gibi yöntemlerle zekât ödemede kolaylık sağlanması zekât ödemelerini arttırır mı?	Evet, arttırır	168	49,6
	Hayır, arttırmaz	97	28,6
	Kararsızım	34	10,0
	Fikrim yok	40	11,8

Türkiye’de kurumsal bazda zekât hesaplama programı oluşturularak, mükelleflere bu hizmetin verilmesi zekât ödemelerinin artmasında fayda sağlar mı sorusuna; katılımcıların %77’si evet fayda sağlar, %7,7’si hayır fayda sağlamaz demişken, %5,9’u kararsız olduğunu, %9,4’ü fikrinin olmadığını söylemiştir. Mükelleflerin zekâtın ifasında en çok zorlanacaklarını düşündüğümüz kısım, zekâtın hesaplanmasıdır. Özellikle farklı mal kalemlerine sahip mükelleflerin hesaplama konusunda zorluk yaşayabilecekleri düşünüldüğünde, ülkemizde bir hesaplama programının oluşturulması, zekât ödemelerinde bir artış sağlayabilecektir. Böyle bir programın oluşturulması, Diyanet personelinin de işini kolaylaştırmış olacaktır. Zaten bu uygulama ülkemizde kısmen de olsa bazı vakıflar/dernekler tarafından yapılmaktadır. Merkezi bir programın oluşturularak, profesyonelleşme yoluna gidilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Zekât ödemelerinde çeşitli kolaylıklar sağlanmasının zekât ödemelerini artırıp artırmayacağına dair sorulan soruya; katılımcıların %49,6’sı evet artırır, %28,6’sı hayır arttırmaz demişken, %10’u kararsız olduğunu, %11,8’i fikrinin olmadığını söylemiştir. İslam ülkelerinin mevcut uygulamalarında, zekât ödemelerinde çeşitli kolaylıkların sağlanmasının, zekât ödemelerini artırdığı görülmüştür. Özellikle yoğun çalışıp zekât ödemeye vakti olmayan, hasta, yaşlı ya da engelli olan bireyler için, farklı

uygulamaların sisteme dahil edilmesinin zekât ödemelerini artıracacağı düşünülmektedir.

Tablo 31: Zekât Ödemelerinde Tercih

Zekâtınızı nereye verirsiniz?	Frekans	Yüzde (%)
Bireyler (akraba, komşu, öğrenciler, vs.)	312	92,0
Vakıflar/STK'lar	20	5,9
Dini grup ve cemaatler	0	0
Kampanyalar	4	1,2
Diğer	3	0,9
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %92'si bireylere, %5,9'u Vakıflar/STK'lar, %1,2'si kampanyalar, %0,9'u diğer cevabını vermiştir. Diyanet personelinin zekâtlarını çok yüksek bir oranda bireylere vermeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bu tutum, İslam'ın "yardıma yakınından başla" tavsiyesiyle uyum arz etmektedir. Bunda hem İslam'ın tavsiyesinin etkisi olduğu, hem de toplumumuzda vakıf ya da STK'ların yeterince şeffaf olmayarak, zaman zaman olumsuz uygulamalara adlarının karışmış olmasının etkisinin olduğu söylenebilir. TÜSEV tarafından 2004 ve 2015 yılında yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, insanlar STK ya da kurumlar aracılığıyla yardım yapmayı tercih etmemektedir. Avrupa ülkeleri ve Amerika'daki yardım yapma eğilimleriyle kıyaslandığında, ülkemizde de yardım ve bağış yapıldığı, ancak bu yardımlar yapılırken vakıf, STK ya da kurumların tercih edilmediği görülmektedir. Araştırmaya göre, yapılan yardımların %88'ini doğrudan bağışlar oluştururken, %10'unu kurumlar aracılığı ile yapılan yardımlar oluşturmaktadır. İnsanların STK, kurum, dernek ya da vakıflar yoluyla yardım yapmamalarının en önemli sebepleri, yapılan yardımların miktarının az oluşu, düzenli yardım olmaması ve kurumlara olan güvensizliktir (TÜSEV, 2015). Diyanet personelinin bu soruda, Dini gruplar/Cemaatler seçeneğini hiç işaretlememiş olmaları oldukça dikkat çekicidir. Bu tercihte 15 Temmuz etkisinin olup olmadığı ayrıca araştırılması gereken bir konudur.

Tablo 32: Vergi ve Zekât Arasındaki İlişki

		Frekans	Yüzde (%)
Size göre ülkemizde vergi oranlarının yüksek olması zekât ödemelerini olumsuz yönde etkiler mi?	Evet, olumsuz yönde etkiler	195	57,5
	Hayır, olumsuz yönde etkilemez	102	30,1
	Kararsızım	18	5,3
	Fikrim yok	24	7,1
Size göre zekât verenlerden vergi indirimi yapılıyorsa verilen zekât miktarı artarmıydı?	Evet, zekât miktarı artardı	211	62,3
	Hayır, artmazdı	77	22,7
	Kararsızım	21	6,2
	Fikrim yok	30	8,8

Katılımcıların %57,5'i ülkemizde vergi oranlarının yüksek olmasının zekât ödemelerini olumsuz yönde etkilediğini söylemişken, %30,1'i olumsuz yönde etkilemediğini söylemiştir. Türkiye'de vergilerin önemli bir kısmı dolaylı toplanmaktadır. Bu sebeple tüm gelir düzeyindeki insanlar üzerindeki vergi yükü daha yüksektir. Bu durum zekât ödemelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımcıların yarısından fazlası bunu önemli bir sorun olarak gördüğünü söylemektedir. Zekâtın vergiden mahsup edilmesi, zekât kurumunun etkinliğini artıracaktır.

Katılımcıların %62,3'ü zekât verenlerden vergi indirim yapılsa verilen zekât miktarının artacağını söylemişken, %22,7'si artmayacağını söylemiştir. Ülkemizde zekât verenlerden vergi indirim yapılmasının, zekâtını veren insanların çifte vergilendirilmesinin önüne geçebileceği, bunun da insanların zekât konusunda daha hassas davranmalarını sağlayacağı düşünülebilir. Aslında verilen zekât miktarı kadar gelir vergisinden düşme, bugün pek çok İslam ülkesinde uygulanan bir yöntemdir. Örnek vermek gerekirse, Ürdün, Sudan, Malezya ve Bangladeş'te verilen zekât tutarı kadar vergi indirimine gidilmektedir. Suudi Arabistan'da ise, Müslümanlar sadece zekât öder, vergi ödemezler. Ülkemizde de zekât verenden, verdiği zekât miktarınca vergi indiriminin yapılması, zekât ödemelerinde bir artış sağlayabilecektir.

Tablo 33: İnsanların Zekât Vermeme Sebepleri

Size göre insanlar neden zekât vermez?	Frekans	Yüzde (%)
Bilgi eksikliğinden	74	21,9
Nasıl vereceklerini bilmediklerinden	13	3,8
Yerine ulaşacağına inanmadıklarından	13	3,8
Mal sevgisi ve mal biriktirme isteğinden	170	50,1
Kendisini zekât mükellefi olarak görmediğinden	60	17,7
Diğer	9	2,7
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %50,1'i insanların mal sevgisi ve mal biriktirme isteğinden zekât vermediğini söylemişken, %17,7'si kendisini zekât mükellefi olarak görmediğinden, %21,9'u bilgi eksikliğinden insanların zekât vermediğini söylemiştir. İnsanların zekât vermemesinde çeşitli faktörlerin rol oynadığını söyleyebiliriz. Bunların başında ise, mal sevgisi ve mal biriktirme isteğinin geldiği görülmektedir. Ancak halkın bilinçlendirilmesi sayesinde bunların üstesinden gelmek mümkün olacaktır. Diyanet personeli, cami cemaatine İslam'ın zekât vermeye, infak etmeye, servetle kurulması gereken ilişkinin niteliğine olan bakış açısını hakkıyla anlatabilirlerse, insanların zekâttan kaçmalarının önüne geçilmiş olacaktır.

Tablo 34: Adaletli Gelir Dağılımına Zekâtın Etkisi

Daha adaletli bir gelir dağılımı için zekâtın ne kadar etkisi olabileceğini düşünüyorsunuz?	Frekans	Yüzde (%)
Çok etkisi olabilir	218	64,3
Etkisi olabilir	106	31,2
Fikrim yok	6	1,8
Etkisi olmaz	9	2,7
Hiçbir etkisi olmaz	0	0
TOPLAM	339	100,0

Katılımcıların %95,5 gibi büyük bir oranı, adaletli bir gelir dağılımı için zekâtın etkisi olabileceğini söylemiştir. Bu düşünceye olumsuz yaklaşanların oranı oldukça düşüktür. Zekâta var olan potansiyelin ülkemizde doğru kullanılması, adaletsiz gelir dağılımı için rahatlama sağlayacaktır.

Sosyal devletlerin temel görevlerinden biri, gelirin ve servetin adil dağılımını sağlamaktır. Hükümetler bunu sağlamak için çeşitli politikalar ve çözüm önerileri geliştirirler. Zekât ibadetinin de üstlendiği temel görevlerden biri, gelirin yeniden dağıtımında bir rol üstlenmesidir (Aykaç, Koç, Gümüş, 2017:552). İslam ülkelerinin mevcut uygulamalarına bakıldığında, zekâtın iktisadi problemlerin çözümünde aktif bir rol aldığı görülmektedir. Yoksulluğu tamamen ortadan kaldırması mümkün olmasa da, ihtiyaç sahiplerinin yaşam standartlarını yükselttiği, çeşitli çalışmalarla ortaya konmuş bir gerçekliktir. Diyanet personelinin zekâtın bu potansiyelinin farkında oldukları görülmektedir. Ülkemizde politika yapıcılarının, zekâtın ekonomiye olabilecek katkılarını dikkate alarak, yeni iktisadi politikalar üretmelerinde fayda olduğu düşünülmektedir.

3.2.4. Zekâtın DİB Bünyesinde Kurumsallaşması

Zekât mali bir ibadettir. Kuran'ı Kerim'deki emirden, devlet eliyle ve kurumsal bir yapı tarafından ifa edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ülkemizde kurumsal bir yapının oluşturulmamış olması bu ibadetin ifasında çeşitli sıkıntıların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bir ibadet olan zekâtın hakkıyla ifa edilebilmesi ve kendinden beklenen amaca hizmet edebilmesi için, kurumsallaşma yoluna gidilmesi elzemdir.

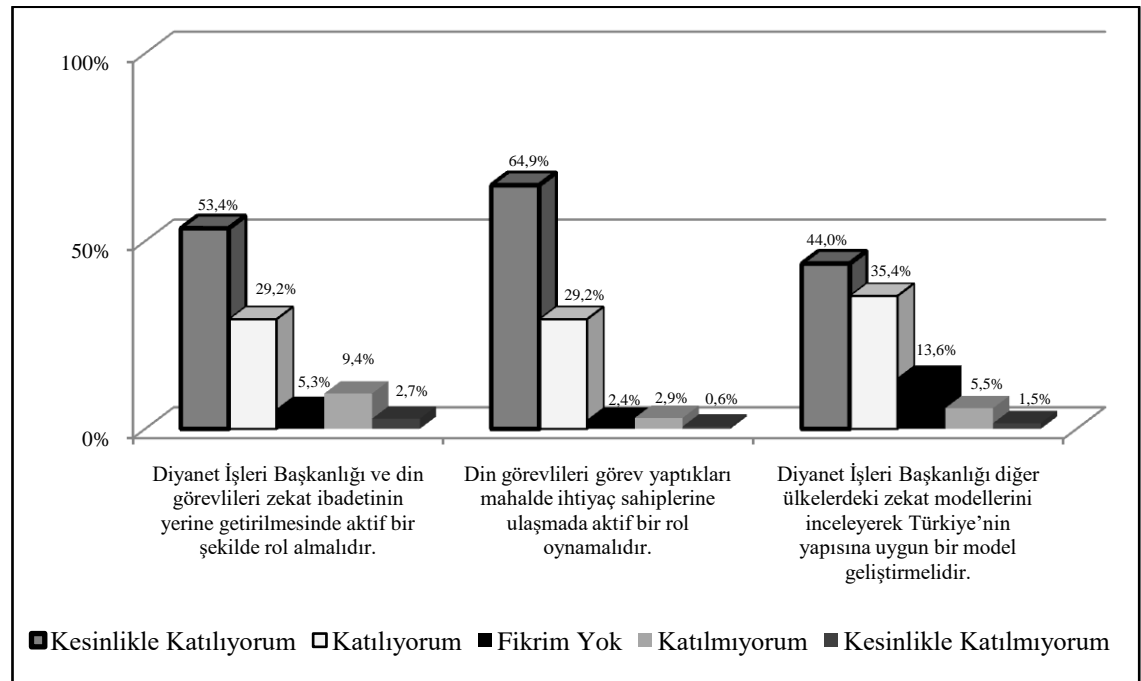
Tablo 35: Günümüz Zekât Uygulamaları Bilgi Düzeyi İle Zekâtın DİB Bünyesinde Kurumsallaşması Arasındaki Çapraz İlişki

		Diyanet İşleri Başkanlığında Zekât İşleri Genel Müdürlüğü kurulmalıdır					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Günümüzde İslam ülkeleri ve diğer ülkelerdeki zekât uygulamaları hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?	Biraz bilgi sahibiyim	56,5%	26,5%	8,2%	6,8%	2,0%	100,0%
	Hiç bilgim yok	55,0%	28,5%	7,3%	7,9%	1,3%	100,0%
	Kararsızım	36,0%	40,0%	4,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Oldukça bilgi sahibiyim	68,7%	18,7%	6,3%	6,3%	0,0%	100,0%
Toplam		54,8%	28,0%	7,4%	8,3%	1,5%	100,0%

Ki-kare Katsayısı: 10,283 p: 0,591

Çapraz tablodan anlaşılacağı üzere ki-kare testi $p > 0,05$ olduğu için günümüzdeki zekât uygulamaları hakkında bilgi düzeyi ile DİB bünyesinde Zekât İşleri Genel Müdürlüğü kurulması arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Diyanet personeli; günümüzdeki zekât uygulamaları hakkında bilgi düzeyi ne olursa olsun DİB bünyesinde Zekât İşleri Genel Müdürlüğü kurulmasına olumlu yaklaşmaktadır.

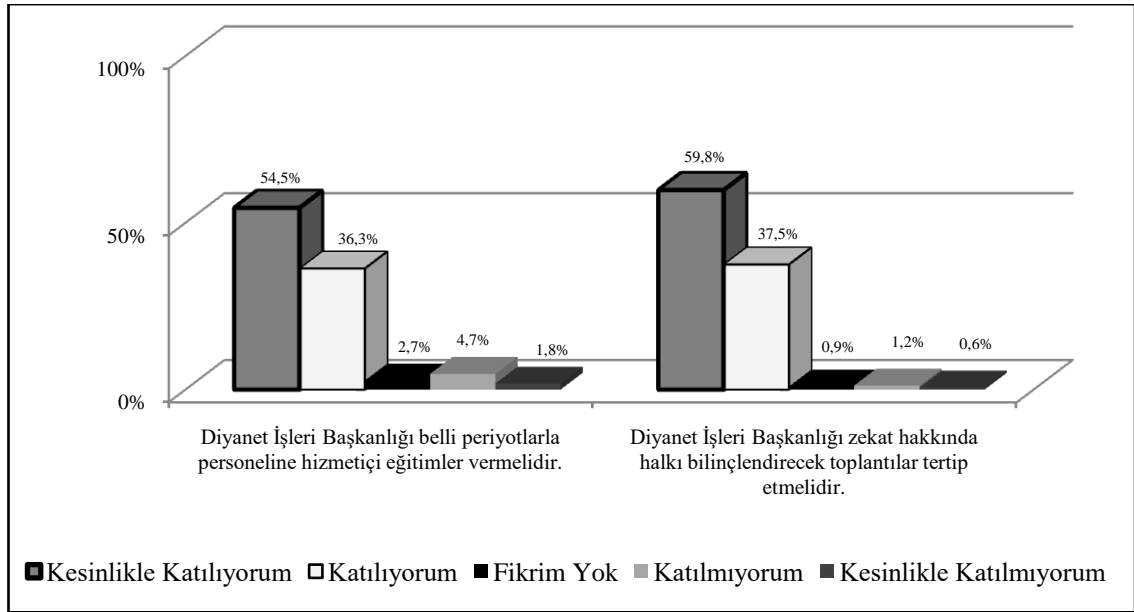
Grafik 5: Diyanet İşleri Başkanlığının Zekât Hakkında Üstlenmesi Gereken Göreve Bakış

Diyanet personeli arasında yapılan bu araştırmada, katılımcıların büyük bir kısmının, Diyanet personelinin zekâtın kurumsal süreçlerine katkı sağlamaya olumlu yaklaşımları görülmektedir. Özellikle Din hizmetleri sınıfında görev yapan imam hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticileri, görev yaptıkları mahalde ihtiyaç sahiplerine ulaşmada aktif bir rol alabilir. DİB ise, günümüz İslam ülkelerinin kurumsallaşma modellerini inceleyerek, ülkemizin şartlarını ve yapısını dikkate alarak bir model geliştirmelidir. Bu sayede zekâtın bireysel olarak ifasında ortaya çıkan problemler, kurumsallaşma sayesinde en aza indirgenmiş olacaktır.

Grafik 6: Zekât Eğitime Bakış

Grafik dikkatle incelendiğinde, Diyanet personelinin DİB tarafından belli zaman aralıklarıyla kendilerine verilecek hizmet içi eğitime sıcak baktıkları görülmektedir. Kendilerine sorulan bazı sorularda zorluk çekmeleri, hizmet içi eğitimle telafi yoluna gidilebilir. Böylece halk tarafından kendilerine sorulan soruları cevaplamakta çektikleri zorluk ortadan kaldırılmış olacaktır. Diyanet personeli, halkın da zekât ibadeti hakkında bilinçlendirilmesi gerektiğine inanmaktadır. İslam ülkelerinde halkı bilinçlendirmek için uygulanan politikalar sayesinde, zekâtın ifasında olumlu sonuçlar elde edilmiştir.

3.2.5. Zekâtın Ekonomik Yönüne Bakış

Zekâtın ekonomik hayata önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu ibadet hakkıyla ifa edildiği, zekât müessesesi etkin politikalarla yürütüldüğü takdirde, yoksul kesimin alım gücünü ve yaşam standardını etkileyecek, onların ekonomik hayatlarında bir iyileşme meydana getirecektir.

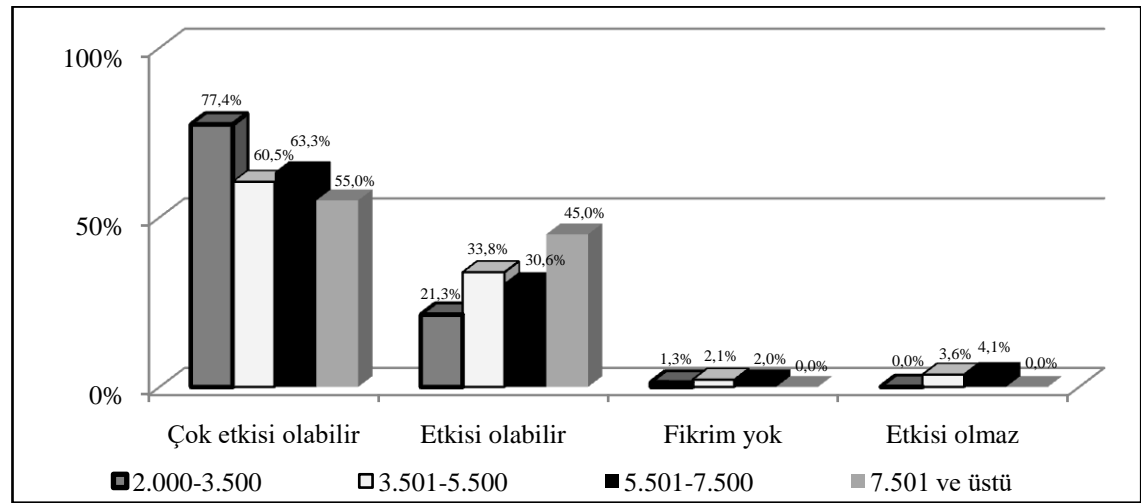
Tablo 36: Servet Bilgisi İle Dindar Kesimin Verdiği Zekât Arasındaki Çapraz İlişki

		Sizce dindar kesimin gelir düzeyi arttıkça verdikleri zekât miktarı da artıyor mu?				Toplam
		Evet, artıyor	Fikrim yok	Hayır, artmıyor	Kararsızım	
Servet Bilgisi	0-15.000	37,7%	17,5%	40,1%	4,7%	100,0%
	15.001-100.000	44,7%	13,2%	36,8%	5,3%	100,0%
	100.001-250.000	27,6%	10,3%	62,1%	0,0%	100,0%
	250.001-500.000	18,2%	18,2%	63,6%	0,0%	100,0%
	500.001 ve üstü	18,2%	0,0%	81,8%	0,0%	100,0%
Toplam		37,2%	15,3%	43,4%	4,1%	100,0%

Ki-kare Katsayısı: 18,031 p: 0,115

Çapraz tablodan anlaşılacağı üzere ki-kare testi $p > 0,05$ olduğu için servet miktarı ile dindar kesimin verdikleri zekât miktarı arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Diyanet personeli; servet miktarı ne olursa olsun dindar kesimin gelir düzeyi arttıkça verdikleri zekât miktarının artmadığını düşünmektedir. Bunun sebebi insanların mala olan sevgisinde aranabilir. Pek çok insanın bu ibadeti ihmal etmesindeki temel sebebin mala olan bağlılık ve sevgi olduğu düşünülebilir. Bu neden, insanların zekâtı ifa etmemesindeki en önemli etkenlerden biridir. Tablodan çıkan sonuç bu çalışmadan çıkan sonuçla da benzerlik arz etmektedir. Diyanet personelinin servet miktarı arttıkça verdikleri zekât miktarında bir düşüş olduğu ya da zekâtlarını hiç vermedikleri görülmektedir. Servet miktarı arttıkça, verilen zekât miktarında bir artış görülmemektedir.

Grafik 7: Aylık Gelir İle Zekâtın Adil Gelir Dağılımına Etkisi Arasındaki Çapraz İlişki

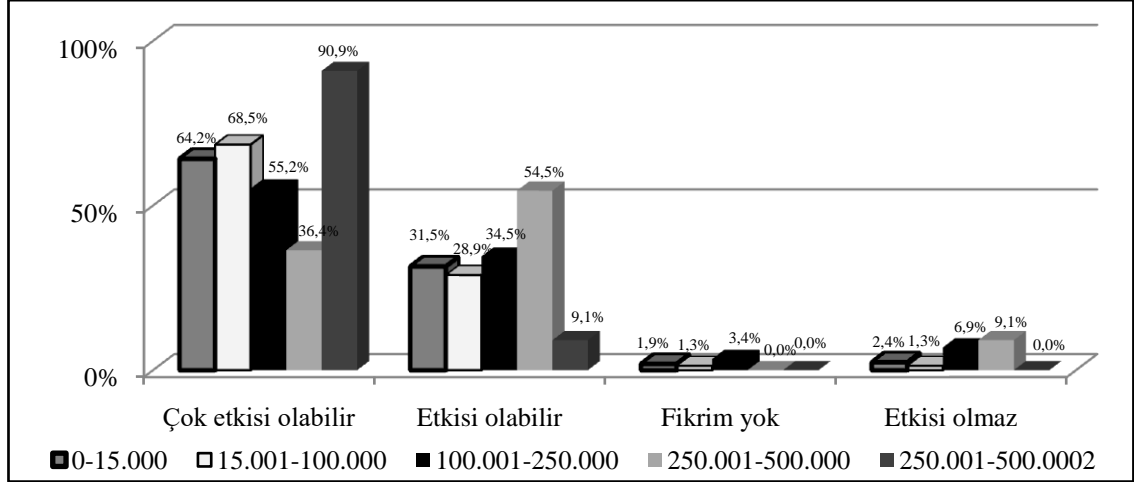

Ki Kare Katsayısı = 10,770 p = 0,292

Grafik 7 incelendiğinde, katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile zekâtın adil gelir dağılımına etkisi arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Bütün

katılımcıların zekâtın gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisi olacağını düşündükleri güçlü bir şekilde ortaya konulmuştur.

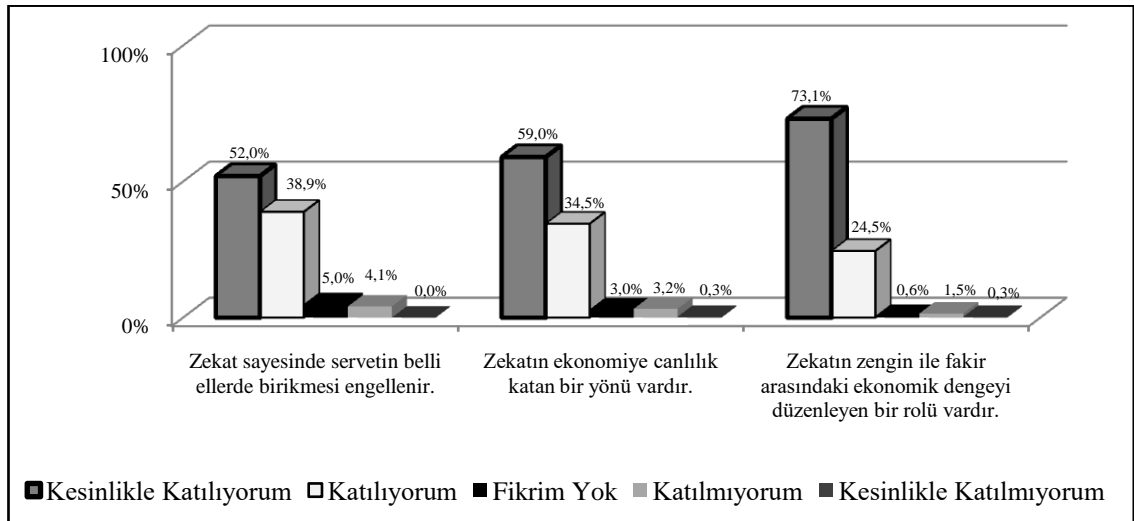
Grafik 8: Servet Bilgisi İle Zekâtın Adil Gelir Dağılımına Etkisi Arasındaki Çapraz İlişki

Ki Kare Katsayısı = 12,507 p = 0.406

Grafik 8 incelendiğinde, servet bilgisi ve adil gelir dağılımında zekâtın rolü arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Ankete katılan Diyanet personelinin servet bilgisi hangi tutarda olursa olsun, adil gelir dağılımında zekâtın etkin bir rol oynayabileceğini düşündükleri görülmektedir. Ancak Diyanet personelinin teoride böyle düşündükleri, pratikte verdikleri zekât ile servet miktarları arasında olması gereken doğrusal ilişkinin olmadığını söylemek mümkündür.

Grafik 9: Zekâtın Ekonomik Yönüne Bakış

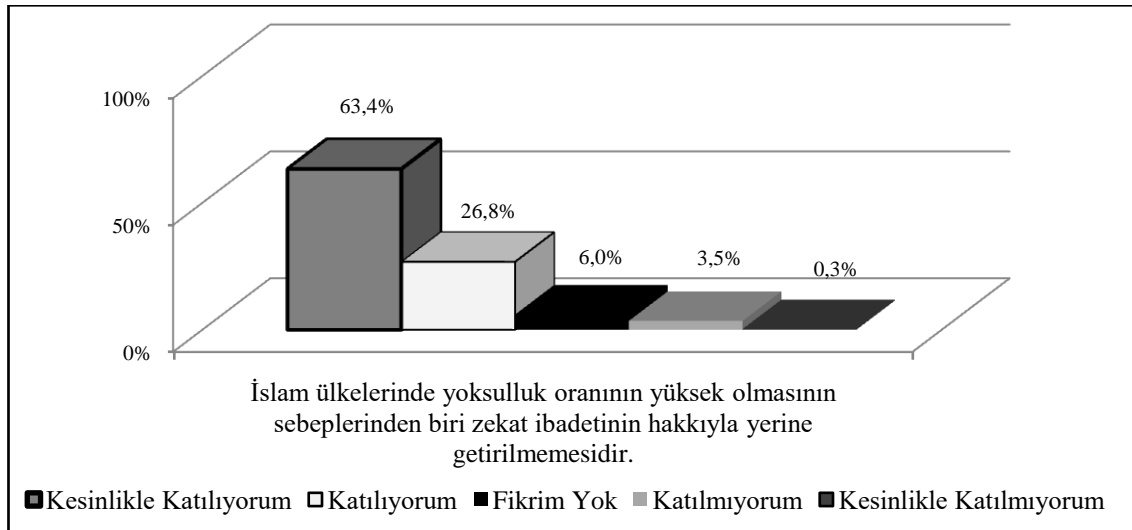

Diyanet personeli, zekâtın ekonomik yönünün farkındadır. Servetin belli ellerde birikmesinin önüne geçmesi, ekonomiye canlılık katması, zekât alan düşük gelirliilerin

artan mal ve hizmet talebi sonucu ekonomide hem tüketim hem de üretimin artmasına yol açacak bir süreci tetikleyecek olması, zengin ile ihtiyaç sahibi arasında köprü kurarak, kardeşlik bağlarını geliştirmesi, zekât ibadetinin temel gayeleri arasında bulunmaktadır. Diyanet personelinin zekâtın bu hedeflerinin farkında olduğu görülmektedir.

İslam ülkelerinde zekâtın yoksulluğu azaltmada etkin bir rol oynayacağı çeşitli çalışmalarda ortaya konulmuştur. Örneğin Pakistan'da yoksulluğu ortadan kaldırmak için, potansiyel zekâtın yeterli olacağı öngörülmüştür. Çalışmaya göre, ülkedeki zekât potansiyeli GSYİH'nın %5,5'ini oluşturmaktadır. Bu oranın yoksulluğu ortadan kaldırmada yeterli olacağı düşünülmektedir (Shirazi, 2014:96). Endonezya verilerine bakıldığında ise, oluşan finansal krizlerden zekâtın etkilenmediği, GSYİH büyümesi kriz zamanlarında azalırken, zekâttaki büyümenin devam ettiği görülmektedir (Indonesia Zakat Outlook, 2017:2). Akkas tarafından yapılan bir çalışmada 1997 verilerine göre; zekâtın Bangladeş'te kırsal kesimdeki yoksulluğun %14,8'ini kapatma potansiyeline sahip olduğu, 2005 verilerine göre ise; bu oranın %24,7'ye yükseldiği görülmektedir (Aşkın, Aşkın, 2017:135). Buradan hareketle, zekâtın yoksulluğu önlemede etkin bir rol oynayabileceği, ekonomiye olumlu bir yansımalarının olacağı düşünülmektedir.

Grafik 10: İslam Ülkelerinde Yoksulluk ve Zekât İlişkisine Bakış

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporlarına göre, en fakir ülkeler sıralamasında başı çeken ülkeleri, İslam ülkeleri oluşturmaktadır. Bazıları kendi içinde zekâtı kurumsallaştırmış olsa da, etkin ve birbirleriyle koordineli çalışmayan zekât kurumları, yoksulluğu azaltma şansları olmasına rağmen, kendilerinden beklenen etkiyi

göstermemişlerdir. İslam ülkelerinin kendi içlerindeki zekât potansiyelinden hakkıyla istifade etmeleri halinde, yoksul kesimin hayat standardında bir artış gözlenecektir.

Tablo 37: Zekâtın DİB Bünyesinde Kurumsallaşması ve Zekâtın Ekonomik Yönü Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
0,851	14

14 maddelik 5'li Likert tipli ölçeğe Cronbach's Alpha analizi yapılmıştır. Cronbach's Alpha analizine göre, anketin güvenilirliği %85,1 olarak hesaplanmıştır. Anketin güvenilirlik düzeyinin oldukça iyi olduğu görülmektedir.

Tablo 38: Madde Toplam İstatistikleri

	Madde silinirse ölçüm (ort.)	Madde silinirse ölçüm (varyans)	Madde toplam (kor)	Madde silinir ise (Cronbach alfa)
Diyanet İşleri Başkanlığı ve din görevlileri zekât ibadetinin yerine getirilmesinde aktif bir şekilde rol almalıdır.	56,0649	41,883	,662	,830
Diyanet İşleri Başkanlığında Zekât İşleri Genel Müdürlüğü kurulmalıdır.	56,0118	42,296	,683	,829
Diyanet İşleri Başkanlığı pilot olarak belirlediği camilerde zekât bürosu açmalıdır.	56,2537	41,722	,630	,832
Din görevlileri görev yaptıkları mahalde ihtiyaç sahiplerine ulaşmada aktif bir rol oynamalıdır.	55,7286	46,186	,554	,839
Diyanet İşleri Başkanlığı diğer ülkelerdeki zekât modellerini inceleyerek Türkiye'nin yapısına uygun bir model geliştirmelidir.	56,1298	45,220	,479	,843
Diyanet İşleri Başkanlığı belli periyotlarla personeline hizmet içi eğitimler vermelidir.	55,9056	45,092	,539	,839
Diyanet İşleri Başkanlığı zekât hakkında halkı bilinçlendirecek toplantılar tertip etmelidir.	55,7286	47,577	,488	,843
Zekâtın Diyanet personeli tarafından toplanıp dağıtılması, bu ibadetin aslına uygun bir şekilde yerine getirilmesini sağlar.	56,6431	42,159	,595	,835
Zekât Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından toplanmazsa usulsüzlükler ve yanlış kullanımlar ortaya çıkabilir.	56,6844	44,033	,463	,845
Zekât sayesinde servetin belli ellerde birikmesi engellenir.	55,8909	47,470	,400	,846
Zekâtın ekonomiye canlılık katan bir yönü vardır.	55,7906	47,403	,429	,845
İslam ülkelerinde yoksulluk oranının yüksek olmasının sebeplerinden biri zekât ibadetinin hakkıyla yerine getirilmemesidir.	55,7817	48,000	,337	,850
Zekâtın zengin ile fakir arasındaki ekonomik dengeyi düzenleyen bir rolü vardır.	55,5900	48,769	,382	,848
Zekât zorunlu mali bir ibadettir.	55,4012	50,560	,279	,852

Yukarıdaki tabloya bakıldığında ise; anketten bir soru çıkarıldığında Cronbach's Alpha değerinde oluşan değişim görülmektedir. Değerlere bakıldığında hangi madde çıkarılırsa çıkarılsın, güvenilirlik düzeyinde çok büyük bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zekât, İslam'ın emrettiği en önemli zorunlu mali ibadettir. Bu sebeple hem Hz. Peygambere, hem de ondan önceki peygamberlere emredildiği Kur'an-ı Kerim'de açıkça görülmektedir. İslam'ın zekâta bu kadar önem vermesindeki hikmet, hem bireyin manevi dünyasında gerçekleştireceği tekamülde, hem de toplumsal ve iktisadi hayata dair içerisinde barındırdığı ilkelerde aranabilir. Tarihi tecrübeler, zekâtın zenginden fakire uzanan bir şefkat eli olduğunu ortaya koymakla beraber, yoksulluğu azalttığını, gelirin yeniden taksiminde önemli bir fonksiyon sahibi olduğunu da ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber, “onların mallarından al” emri gereğince, bu ibadeti en güzel şekilde ifa etmeye çalışmış, ayette geçen sekiz sınıfa zekâtı taksim etmiş, zekât ahkâmını ortaya koymuş ve zekâtın devlet eliyle ifa edileceğini uygulamalarıyla göstermiştir. Bu ibadet, Hz. Peygamberin vefatından sonra da onun örnekliği çerçevesinde uygulanmaya devam edilmiştir. Ancak gerek İslam coğrafyasının sınırlarının genişlemesi, gerekse malların takibinin zorlaşması, zekâtın toplanmasında güçlükler meydana getirmiş, bunun sonucunda Hz. Osman zamanında mallar zahiri ve batini olarak ikiye ayrılmıştır. Bu taksim, zekâtla devletin arasındaki bağı koparmıştır. Zaman içerisinde kurumsal yapı ortadan kalkarak, zekât batini mallarda vicdanlara emanet edilen, sosyal, psikolojik ve iktisadi yönü göz ardı edilen, ferdi bir ibadet halini almıştır. Öyle ki, durum ortaya konan eserlere dahi yansımıştır. Zekâtın toplanmasında devletin üstleneceği rol ilk dönem eserlerde konu edilirken, Hz. Peygamber döneminden uzaklaştıkça bu konu eserlerde dahi işlenmemeye ya da küçük atıflarla geçiştirilmeye başlamıştır.

Günümüze gelindiğinde İslam ülkeleri arasında Hz. Peygamber dönemi uygulamalara hayat verme çabaları olduğu görülmektedir. Özellikle Malezya, Sudan, Endonezya, Pakistan gibi pek çok İslam ülkesinde çeşitli zekât uygulamaları bulunmaktadır. Ülke uygulamalarında her ülkenin kendi sosyo-kültürel ve iktisadi yapısına göre farklı uygulamalar benimsediği görülmektedir. Güncel zekât verilerine ulaşılabilen ülkelerde, değişen ekonomik gelişmelere rağmen, toplanan zekâtın her sene bir öncekine göre arttığı ve zekâtın küresel krizlerden etkilenmediği görülmektedir. Ancak İslam ülkelerindeki yoksulluk ve gelir adaletsizliğine bakıldığında, hala alınacak çok mesafe olduğu düşünülmektedir. 1980 sonrası dönemde, gelişmiş ülkelerde refah devleti krizinin baş göstermesiyle, sosyal refah transferleri azaltılmıştır. Kamu kaynaklarının dışında önemli bir sosyolojik tabanı olan zekâtın, İslam ülkelerinde uygulama alanının

sınırlı olması, yeterli oranda uygulama alanı bulmaması büyük bir eksikliklerdir. Ülkemiz açısından meseleye bakılırsa, son 50 yılda sürekli olarak kamu açığının ortaya çıkmış olması ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Gerek dünyada, gerekse ülkemizde, zekâtın yoksulluğun azaltılmasında ve toplumda gelir adaletinin sağlanmasında daha fonksiyoner olabilmesi için, etkin ve şeffaf kurumlara, kurumlar arası koordinasyona, ihtiyaç fazlası zekâtın ihtiyaç olunan yerlere transferine ve bu işte çalışacak ehil personele de ihtiyaç bulunmaktadır. Aslına bakılırsa bazı dokunuşlarla İslam ülkelerinin hepsinde yoksulluğu kaldırmak mümkün olmasa da, zekâtın en azından bir çok insanın hayat standardını bir üst seviyeye çıkarma potansiyelini içerisinde barındırdığı aşıkardır.

Ülkemizde devletin müdahil olduğu bir zekât uygulaması bulunmamakla birlikte, bu görev daha çok çeşitli vakıf, dernek ya da STK'lar eliyle yürütülmektedir. Ancak halkın bu kurumlara da çok fazla teveccüh etmediği, zekâtını kendisi vermeyi tercih ettiği ya da hiç vermediği çeşitli çalışmalarla ortaya konmuştur. Ülkemizdeki zekât potansiyelini ortaya koyan çalışmalara bakıldığında, yoksulluğu ortadan kaldırmaya yetecek bir potansiyelden bahsedildiği görülmektedir. Bu potansiyelin ihtiyaç sahiplerinin lehine değerlendirilmesi, hem onların hakkının teslim edilmesi, hem de sosyal güvenlik harcamalarının devletin kasasına getirdiği yükün bir nebze de olsa ortadan kaldırılması için gereklidir. Buradan hareketle ülkemizde bu görevi üstlenebilecek kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı olması gerektiği düşünülmektedir. Bunun için Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin zekâta ve zekâtın kurumsallaşmasına bakış açısı önem arz etmektedir. Araştırmanın bulgularına göre, DİB personeline zekât ibadeti hakkında sık sık sorular sorulmaktadır. Sorulan bu sorular zekât ibadetinin tüm kısımlarını kapsayan cinsten sorulardır. Ancak Diyanet personelinin bu konudaki mesleki ehliyetinin en azından bazı konular için yeterli olmadığı görülmektedir. Başkanlık tarafından verilecek hizmet içi eğitimlerle bu eksikliklerin giderilmesi, yeni mal kalemlerinin zekâtı, nisabın güncel değerlerinin hesaplanması, finansal ürünler ya da madenlerin zekâtı gibi güncel problemler hakkında bilgilendirme yoluna gidilmesi elzemdir. Bu araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri; Diyanet personelinin, zekâtı gereğince yerine getirme açısından eksikleri olduğu dikkat çekerken, bunun zekâtın hakkıyla toplumdaki etkisinin görece sınırlı kalmasına neden olacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmanın diğer bir sonucuna göre, Diyanet personeli, Hz. Peygamber ve halifeler dönemi uygulamaları hakkında sınırlı düzeyde bilgi sahibi olmasına rağmen, günümüz İslam ülkeleri uygulamaları hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Ancak onların İslam ülkelerinin uygulamaları hakkında bilgi sahibi olması, ülkemizde ki kurumsallaşma

sürecine katkı sağlayacaktır. Zira Diyanet personelinin ülkemizdeki kurumsallaşmaya sıcak baktığı ve bu kurumsallaşmanın da Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde olmasını istedikleri görülmektedir. Diyanet personeli; servetin belli ellerde birikmesine engel olmak, ekonomiye canlılık katmak, gelirin yeniden taksiminde pay sahibi olmak gibi zekâtın temel amaçları hakkında bilgi sahibidir. Özellikle gelirin daha adil dağılımında, zekâtın büyük bir etkisi olacağını düşünmektedir.

Diyanet Personelinin, zekâtın hakkıyla ifa edilmesinde kendisine büyük bir rol düştüğünün farkında olduğu görülmektedir. DİB bünyesinde, zekât işlerini yürüten bir genel müdürlük kurulmasına sıcak baktıkları gibi, merkezi camilerde zekât bürosu açılmasına da sıcak bakmaktadır. Çalıştıkları mahalde ihtiyaç sahiplerine ulaşmada sıkıntı çekmeyecekleri için, bu konuda onlardan istifade edilmesi, zekâtın amacına ulaşmasında büyük bir rol oynayabilecektir.

DİB, günümüz İslam ülkelerindeki çeşitli kurumsallaşma modellerini inceleyerek, ülkemizin yapısına uygun bir model üzerinde çalışmalıdır. Malezya örneğinde olduğu gibi, zekât hesaplama programlarının oluşturulması, hem Diyanet personelinin işini kolaylaştıracak, bu ibadet hem zekât alan, hem de veren açısından hakkaniyet prensibine uygun bir zemine kavuşmuş olacaktır. Ülkemizde vakit darlığı ve unutma, hastalık ya da engelli olma gibi çeşitli sebeplerle zekât ödemesinde bulunamayan mükellefler için, farklı ve kolay ödeme yöntemlerinin geliştirilmesinin, zekât ödemelerinde bir artış sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ödenen zekâtın vergiden mahsup edilmesine ilişkin süreçlerde kat edilecek her bir gelişmenin, zekâtın potansiyelini artıracığı bu çalışmada tespit edilen sonuçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda, vatandaşa hizmet edecek projeler geliştirilmesi gerektiği bu araştırma sonucunda elde edilen bulgulardandır.

Diyanet personeli özelinde meseleye bakıldığında, zekât ödemelerinin daha çok yakın akraba ve komşu gibi bireylere yapıldığı görülmektedir. DİB bünyesinde oluşturulacak yapının bunu dikkate alması sağlanmalıdır. Zekât mükelleflerinin zekâta müstahak olduğunu düşündüğü akraba, yakın komşu vs. belli kriterler göz önünde bulundurularak değerlendirmeye alınmalı, kurum tarafından yapılacak zekât ödemelerinin bir kısmı için, yakın akrabalara ödeme yapabilmesinin önü açılmalıdır. Böylece zekât hem kuruma ödenmiş, hem de akraba ve yakınlar gözetilmiş olacaktır.

Toplumumuzda gerek Diyanet İşleri Başkanlığı gerekse Diyanet personeli halkın ibadetleri doğru olarak ifa etmesinde ve doğru bir dini bilgi elde etmesinde etkin bir rol

oyunmaktadır. Özellikle Din Hizmetleri sınıfında görev yapan imam hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticileri, halkla iç içe bir şekilde görev ifa etmektedir. Buldukları mahalde halka rehberlik ederek büyük bir sorumluluk üstlenmektedir. Onların zekât ibadeti hakkında hem bilinçlerinin, hem farkındalıklarının hem de mesleki ehliyetlerinin yüksek seviyede olması gerekmektedir. Bununla beraber, halkın zekât ibadetini ifasındaki engellerin ortadan kaldırılabilmesi için de, halk nezdinde çeşitli çalışmalar organize edilmeli ve DİB tarafından kamu spotları hazırlanmalıdır.

İslam ülkelerinin kurumsallaşma tecrübelerine bakıldığında, zekâtın yoksulluğu azaltmada önemli bir potansiyeli olduğu tespit edilmiştir. Ekonomiye canlılık getiren, fakir ile zengin arasında kardeşlik köprüsü kuran bu ibadetin işlevini tekrar yerine getirebilmesi için, ülkemizde de çeşitli adımların atılması gerektiği ortadadır. Ancak bu çalışmanın sadece Kocaeli'nde görev yapan personele yapılmış olması bir sınırlılıktır. Bu alanda yapılacak daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Diyanet personelinin yapılmasını istediği kurumsal modelin niteliğini ortaya koyacak çalışmalar yapılması, ülkemiz için ufuk açıcı olacaktır.

Sonuç olarak bu tezin amacı, bir zekât kurumunun oluşturulmasında ilk muhtemel kesimi oluşturan Diyanet personelinin zekâtın kurumsallaşmasına bakışını analiz etmektir. Diyanet personelinin bu konuya yüksek düzeyde olumlu yaklaştığı bu araştırmada tespit edilmiştir. Politika yapımcılarının zekât kurumunun en doğru bir şekilde kurulması için, ilk aşamada DİB bünyesinde kurumun oluşturulmasını ve zekâtın gönüllü olarak verilmesini esas alacak bir süreç ile işlerlik kazanmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Yıllar içinde kat edilen olumlu gelişmeler ile bunun zorunlu ya da gönüllü toplanması tekrar tartışılabilir. Bu kurumun işleme sürecinin tam bir kurumsal kontrolden ziyade; yarı kurumsal şekilde toplumun manevi önderleri, akademisyenleri ve Diyanet personelinin öncülüğünde toplanan kaynakların nerelere tahsis edilmesi gerektiğinin karara bağlanması faydalı olacaktır. Yereldeki bir örgütlenme; asimetrik bilgi sorunundan kaynaklanan sorunların azaltılmasını sağlayacaktır. Tam kamusal alanda bir örgütlenmenin ortaya konmaması ise; politik yozlaşmanın önüne geçeceği gibi, kurumun itibarının zedelenmesini de ortadan kaldıracaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKSU, A. (2017), Abbasiler Döneminde Zekât Uygulaması, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 179-199), İstanbul: Ensar Neşriyat.

AKYÜZ, V. (2006), *Zekât*, İstanbul: İz Yayıncılık.

ALIAS, H.M.R.H. (2017), Malezya'da Zekâtın Kurumsallaşması, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 447-462), İstanbul: Ensar Neşriyat.

AMOD, I. (2017), Güney Afrika'da Zekât Çalışmaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 521-528), İstanbul: Ensar Neşriyat.

APAK, A. (2017), Emeviler Döneminde Zekât Uygulamaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 163-177), İstanbul: Ensar Neşriyat.

AŞKIN, E.Ö., AŞKIN, U. (2017), Yoksullukla Mücadele ve Zekât Kurumu, İ. EROĞLU içinde, *İslami Perspektifte İktisadi Yaklaşımlar* (s. 117-142), Ankara: Ekin Yayınları.

BABAR, M.S., KAHLOON, A.H. (2017), Pakistan'da Zekâtın Kurumsallaşması, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 475-487), İstanbul: Ensar Neşriyat.

BAYRAKDAR, M. (1987), Türkiye'nin Tarım ve Hayvancılıkta Zekât Potansiyeli, *Türkiye'de Zekât Potansiyeli içinde* (s. 95-104), İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.

BEŞER., F. (2004), Müzakereler, Y.V. YAVUZ içinde, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 125-27), Bursa: Kuran Yayınları.

BİLGİN, Y. (2017), Türkiye'de Zekât Çalışmaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 489-506), İstanbul: Ensar Neşriyat.

BİLMEN, Ö.N. (t.y.), *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayın Evi.

BOYNUKALIN, M. (2017), Toprakların ve Gelirlerin Genişlemesi ve Gelir Kalemlerinin Artmasına Bağlı Olarak Zekâtın Toplanması ve Dağıtımı/İlk Kurumsal Tecrübeler, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 91-113), İstanbul: Ensar Neşriyat.

- CİCİ, R. (2008), Günümüzde İslam Ülkelerinde Zekâtın Kurumsallaştırılması Çabaları, B. Çetiner içinde, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnette Zekât* (s. 225-262), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- DADAŞ, M.B. (2017), Zekâtın Tenmiyesinin Fıkhi İmkanları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 839-898), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- DEMİRCAN, A. (2017), Hulefa-i Raşidin Döneminde Zekât Uygulamaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 115-162), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- DUMLU, E. (2017), Zekâtın Yeni Sarf Yerleriyle İlgili Modern Tartışmalar ve Yeni Yorumlar, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 765-805), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- DURMUŞ, A. (2017), Finansal Ürünlerin Zekâtı, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 611-634), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- EBU UBEYD, K.B.S. (1981), *Kitab-ül Emval*, (C. Saylık, Çev.), İstanbul: Düşünce Yayınları.
- EBU YUSUF, (1973), *Kitabü'l-Haraç*, (A. ÖZEK, Çev.), İstanbul: Hisar Yayınevi.
- EBU ZEHRA, M., ŞEKERCİ, O. (1978), *Uygulamalı Zekât Hukuku*, Çanakkale Seramik Fabrikası A.Ş.
- EL-İSFEHANİ, R. (2007), *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (Y. Türker, Çev.), İstanbul: Pınar Yayınları.
- EL-KARDAVİ, Y. (1984), *İslam Hukukunda Zekât*, (İ. Sarmış, Çev.), İstanbul: Kayıhan Yayınevi.
- EL-KARDAVİ, Y. (2017), *Ekonomik Sorunların Çözümünde Zekâtın Rolü*, (Y. Araz, Çev.), İstanbul: Nida Yayıncılık.
- ERDOĞAN., M. (2004), Müzakereler, Y.V. YAVUZ içinde, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 147-156), Bursa: Kuran Yayınları.
- ERKAL, M. (2000), *İlmihal*, İstanbul: DİVANTAŞ.
- ERKAL, M. (2006), Zekât, İ.K. DÖNMEZ içinde, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (C-4).(s. 2202-2257), İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları.
- ERKAL, M. (2008), *Zekât Bilgi ve Uygulama*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi

Yayınları.

GAZALİ, İ. (2017), *Zekâtın Sırları*, (D. Selvi, Çev.), İstanbul: Semerkand Yayınları.

GENÇ, M. (2017), İktisadi Açıdan Osmanlıda Zekât Uygulamaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 255-261), İstanbul: Ensar Neşriyat.

GÜMAN., O. (2017), Zekât Nisab Değerlerinin Güncellenmesi, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 687-710), İstanbul: Ensar Neşriyat.

GÜNAY, H.M. (2007), *Zekât Kitabı*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

GÜNAY, H.M. (2017), Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 571-609), İstanbul: Ensar Neşriyat.

GÜNAY, Ü. (2000), *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.

HAMİDULLAH, M. (2016), *İslama Giriş*, İstanbul: Beyan Yayınları.

HAMİTOĞULLARI, B. (1987), Altın ve Gümüşte Zekât Potansiyeli, *Türkiye’de Zekât Potansiyeli içinde* (s. 27-51), İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.

HAZALİ, A. (2017), Malezya’da Zekât Çalışmaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 507-520), İstanbul: Ensar Neşriyat.

JUWAİNİ, A. (2017), Endonezya’da Zekâtın Kurumsallaşması ve Dünya Zekât Forumunun Çalışmaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* s. 463-474), İstanbul: Ensar Neşriyat.

KARADAĞI, A.M. (2017), Kapsamlı Kalkınmada Etkin Rolü Olacak Zekât Kurumu Oluşturma Önerisi -Uygulama Temelli Bir Çalışma-, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 970-1039), (A. Kahraman, S. Şahin, Çev.), İstanbul: Ensar Neşriyat.

KARAKOÇ, S. (2009), *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, İstanbul: Diriliş Yayınları.

KASAPOĞLU, A. (2016), *Zekât Psikolojisi*, İstanbul: Çıra Akademi.

KAYA, S. (2017), Osmanlı Döneminde Zekât, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 323-339), İstanbul: Ensar Neşriyat.

KAYAPINAR, H. (2017), Günümüzde İdeal Bir Zekât Teşkilatı Nasıl Olmalı?, *Tarihte*

- ve *Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 1076-1078), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- KILIÇ, Ü. (2017), Hz. Peygamber Döneminde Zekât Uygulaması, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 45-64), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- KÖSE, M. (2017), Amerika’da Zekât Çalışmaları, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 531-539), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- KUR’AN-I KERİM, (2013), Ankara: DİB Yayınları.
- MAVSİLİ, M. (2005), *El İhtiyar*, (M. Keskin, Çev.), İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- ÖZEK, A., KARAMAN, H., AYDIN, M.A., ERKAL, M. (1984), *İbadet ve Müessese Olarak Zekât*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- ÖZEK, A. (1987), Asr-ı Saadette Zekâtın Tatbikatı, *Türkiye’de Zekât Potansiyeli içinde* (s. 1-20), İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- PAÇACI, İ. (2004), Müzakereler, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri içinde* (s. 121-123), Bursa: Kuran Yayınları.
- SELÇUK, M., GÖRMÜŞ, Ş. (2019), *Zekâtın Kurumsallaşması Dünya Uygulamaları ve Türkiye için Model Önerisi*, İstanbul: İktisat Yayınları.
- SHAIKH, S.A., AHMAD, Q.M. (2017), Yoksulluk Açığını Finanse Etmek İçin İİT Ülkelerinde Toplanan Ekonomik Zekât Potansiyelinin Tahmini, L. SUNAR içinde, *İslam İktisadında Sosyal Adalet* (s. 225-251), İstanbul: İktisat Yayınları.
- SİDDİKİ, S.A. (1972), *İslam Devletinde Mali Yapı*, (R. Özdenören, Çev.), İstanbul: Fikir Yayınları.
- SÜLÜN, M. (2008), Kur’an’da Zekâtın Kavramsal Çerçevesi, B. ÇETİNER içinde, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur’an ve Sünnette Zekât* (s. 46-75), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- ŞENSOY, N. (2008), Çağdaş Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Zekât: Malezya Zekât Sandığı Örneği, B. ÇETİNER içinde, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur’an ve Sünnette Zekât* (s. 85-106), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- TABAKOĞLU., A. (2008), Zekât ve Gelir Dağılımı, B. ÇETİNER içinde, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur’an ve Sünnette Zekât* (s.125-146), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- TABAKOĞLU, A. (2016), *İslam İktisadına Giriş*, İstanbul: Dergah Yayınları.

- TURAN, M. (2018), *Zekât Politikası Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım*, İstanbul: Mevsimler Kitap.
- YAVUZ, Y.V. (1977), *İslam'da Zekât Müessesesi*, İstanbul: Çığır Yayınları.
- YAVUZ, Y.V. (2008), Zekâtın Sarf Yerlerinin Yeniden Yorumlanması, B. ÇETİNER içinde, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnette Zekât* (s. 301-330), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- YAZICI, M. (2004), Müzakereler, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri içinde* (s. 165-168), Bursa: Kuran Yayınları.
- YENİÇERİ, C. (2007), Asr-ı Saadette Devlet Bütçesi, V. AKYÜZ içinde, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam (C-2)* (s. 333-434), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- YİĞİT, Y., KARAGÖZ, İ., KESKİN, M. (2013), *Zekât İlmihali*, Ankara: D.İ.B. Yayınları.
- YUMNA, A. (2017), Sosyal Bir Mekanizma Olarak Üretici Zekâtın Sunduğu Fırsat ve Tehditler: Endonezya'da Bir Vaka İncelemesi, L. SUNAR içinde, *İslam İktisadında Sosyal Adalet* (s. 117-145), İstanbul: İktisat Yayınları.
- YÜCEL, F. (2017), Türkiye'de Güncel Zekât Problemleri, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları içinde* (s. 643-684), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- YÜCEL, T. (1994), Diyanet İşleri Başkanlığı, *TDV İslam Ansiklopedisi içinde* (s. 455-460), TDV İslam Araştırmaları Merkezi.

Sürelî Yayınlar

- ABDULLAH, R. (2010), Zakat Management In Brunei Darussalam: A Case Study, *Proceedings of Seventh International Conference The Tawhîdî Epistemology: Zakat And Waqf Economy*, 375-407.
- AHMAD, R.A.R., OTHMAN, A.M.A. ve SALLEH, M.S. (2015), Assesing The Satisfaction Level of Zakat Recipients Towards Zakat Management, *International Accounting and Bussines Conference*, 140-151.
- AĞIR, H., ÖZCAN, C.C., ÖNDER, F. (2017), İslam Ülkelerinin Makroekonomik Göstergelerinin Değerlendirilmesi, *International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics*, 424-454.
- ARMAĞAN, S. (2009), İslam Dininde Sosyal Güvenliğin Temel Müesseseleri, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 14, 67-84.
- AYDIN, M. (2016), Gelir Dağılımındaki Adaleti Sağlamada Zekât Müessesesi ve Gini Katsayısı, *Akademik Bakış Dergisi*, 57, 55-72.
- AYDIN, M., ODABAŞ, H. (2018), Zekâtın Devlet Eliyle Yönetilmesi ve Malezya Zekât Sistemi Örneği, *Dini Araştırmalar*, 21(54), 145-173.
- AYKAÇ, M., KOÇ, M., GÜMÜŞ, İ. (2017), Gelir ve Servet Dağılımında Zekâtın Rolü, *International Congress of Islamic Economy*, 552-566.
- AYUNİYYAH, Q., PRAMANİK, A.H., SAAD, N.M., ARİFFİN, M. I. (2019), Zakat And Education For Poverty Alleviation And Income Inequality Reduction: A Case Study Of West Java, Indonesia, *Journal of Islamic Economics, Business and finance*, 9(1), 1-22.
- BADUR, M.M. (2016), Zekât-Yoksulluk İlişisine Dair Modern Tartışmalar, *İlke Dergisi*, 5, 1-15.
- BİLEN, M. (2016), Küresel Servet Eşitsizliği: Piyasa veya Devlet Eksenli Çözümde İslam Ekonomisinin Konumu, *Türkiye İslam İktisadı Dergisi*, 3(1), 17-35.
- BİLEN, M., TERZİ, G. (2019), Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ile Mücadelede Zekât Kurumunun Rolü ve Önemi Hakkında Bir Araştırma: Kocaeli Örneği, *XI.Ibaness Kongreler Serisi*, 443-456.
- CİCİ, R. (2016), Günümüz İslam Ülkelerinde Zekât Kanunları ve Uygulamalarına

- Genel Bir Bakış, *Din ve Hayat*, 29, 47-54.
- ÇAPÇIOĞLU, İ. (2014), İslam’da Kurumsallaşma, Diyanet Algısı ve Temsil Tartışmaları, *Diyanet Aylık Dergi*, 279, 68-72.
- DALGIN, N. (2004), Zekât Hükümleri, *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (16), 43-72.
- DUMLU, E. (2010), İslam’ın İlk Dönemlerindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekât, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 91-114.
- ERDOĞAN, S. (2016), Zekâtın Devlet Tarafından Toplanması Fıkhihiği, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 28, 417-434.
- ERKAL, M. (1985), İslam’ın İlk Devirlerinde Para ve Zekât Nisabının Hesaplanması, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 79-101.
- ESCWA, (2015), Social Protection In The Occupied Palestinian Territory: The Role Of Zakat, *United Nations Beirut*, 1-52
- ET-TANCI, M.B.T. (2011), Zekâtın Ödenmesine Dair Bazı Mülahazalar Nisap Teorisi İle İlgili Bir Tahlil, (İ.H. İnal, Çev.), *e-makalat Mezhep Araştırmaları*, IV(1), 409-415.
- GÜNEL, M (2016), Verene Ahlak Gerek, *Din ve Hayat*, 29, 90-93.
- KARTAL, G., ÖZTÜRK, S. (2017), Filistin’in Ekonomik Yapısı ve Filistin’de Politik İstikrarsızlıkların Ekonomik Büyümeye Etkisi, *Filistin Meselesi ve Türkiye Uluslar arası Kongresi*, 409-441.
- KÖSE, S. (2006), Hz. Ömer’in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7, 13-50.
- MACHADO, A.C., BİLO, C., HELMY, I. (2018), The Role Of Zakat In The Provision Of Social Protection: A Comparison Between Jordan, Palestine And Sudan, *International Policy Centre for Inclusive Growth*, 1-19.
- MAHMUD, K.T., HASSAN, M.K., SOHAG, M.K. ve ALAM, F. (2015), Impact of zakat in alleviating rural poverty: A case study of Masjid Council for Community Advancement (MACCA) in Bangladesh, *Access to Finance and Human Development - Essays on Zakah, Awqaf and Microfinance*, 23-31.
- MUDO, M., MARZUKİ, A., SHAHARUDDİN, A. (2006), Factors Influencing Individual Participation in Zakat Contribution: Exploratory Investigation, *The Seminar*

for *Islamic Banking and Finance 2006 (iBAF2006)*, 1-10.

ÖZDEMİR, A. (2013), Zekât ve Vergi Mükellefiyetinde Fırsat Eşitliği ve Adaletin Sağlanması, *EKEV Akademi Dergisi*, 56, 1-10.

ÖZDEMİR, S. (2004), Zekâtın Eğitici ve Ahlaki Özellikleri, *Dini Araştırmalar*, 6(18), 231-238.

SAAD, R.A.J, FAROUK, A.U. (2019), A Comprehensive Review of Barriers to a Functional Zakat System in Nigeria: What Needs to be Done, *International Journal of Ethics and Systems*, 35(1), 24-42.

SAMED, A., GLENN, L.M. (2013), Zekâtın Gelişimi ve Monoteist Dinlerde Zekâtın Kapsamı, (F. Özdemir, Çev.), *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 251-272.

SHAİKH, S.A. (2014), Welfare Potential of Zakat: An Attempt to Estimate Economy wide Zakat Collection in Pakistan, *The Pakistan Development Review*, 54(4), 1011-1027.

SHİRAZİ, N.S. (2014), Integrating Zakât and Waqf into the Poverty Reduction Strategy of the IDB Member Countries, *Islamic Economic Studies*, 22(1), 79-108.

TUTKUN, M. (2016), Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürü Mustafa Tutkun'la Söyleşi, *Din ve Hayat*, 29, 74-77.

WAHID, H., KADER, R.A., AHMAD, S. (2011), Localization Of Zakat Distribution and The Role Of Mosque: Perceptions of Amil and Zakat Recipients in Malaysia, *International Zakat Forum*, 1-25.

YALÇIN, İ. (2016), Malezya Kamusal Zekât Uygulaması Üzerine, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 20(2), 235-270.

YARAN, R. (2016), Toplumsal Huzurun Anahtarı: İnfak, Sadaka, Zekât, *Din ve Hayat*, 29, 4-7.

ZAINAL, H., BASARUD-DIN, S. K., YUSUF, R. M. ve OMAR, S. N. Z. (2016), Managing Zakat Fund in Malaysia, *Journal of Global Business and Social Entrepreneurship*, 1(2), 46-53.

Diğer Yayınlar

AKTAŞ, F.Z. (2017), *Türkiye'nin Uluslararası Sosyal Hizmetleri: Türk Kızılayı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

AZAKİ, A. (2015), *Social Protection and Safety Nets in Yemen*, 18 Şubat 2019 tarihinde <https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/SocialprotectionandsafetynetsinYemen.pdf> adresinden erişildi.

AZHAR.EG, (2018), 15 Ekim 2018 tarihinde <http://azhar.eg/baitzakat/about> adresinden erişildi.

DEMİRHAN, Y. (2006), *Hz. Peygamber Döneminde Zekâtın Toplanmasında İzlenen Yol*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi.

DENİZ FENERİ, (2018), *Deniz Feneri*, 26 Kasım 2018 tarihinde <https://www.denizfeneri.org.tr/kurumsal/> adresinden erişildi.

DİB, (2018), *Diyanet İşleri Başkanlığı*, 26 Kasım 2018 tarihinde <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/sayfa/57/istatistikler> adresinden erişildi.

FİRDAUS, M., BEIK, I.S., IRAWAN, T., JUANDA, B. (2012), *Economic Estimation and Determinations of Zakat Potential in Indonesia*, 13 Şubat 2019 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/281206978_Economic_Estimation_and_Determinations_of_Zakat_Potential_in_Indonesia adresinden erişildi.

FURGANİ, H. (2017), *Endonezya'da İslam İktisadının Günümüzdeki Durumu*, 15 Mart 2018 tarihinde <https://ikam.org.tr/endonezyada-islam-iktisadinin-gunumuz-durumu> adresinden erişildi.

GAZT.GOV, 14 Kasım 2018 tarihinde <https://www.gazt.gov.sa/sites/default/files/2018-12/رقم%20المالكي%20للمرسوم%2012.pdf> adresinden erişildi.

HUSSEİN, M.Y. (2016), *Zekâtın Ekonomik Hayata ve Devlet Bütçesine Etkisi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep Üniversitesi.

INDONESIA ZAKAT OUTLOOK, (2017), 10 Şubat 2019 tarihinde https://www.puskasbaznas.com/images/outlook/Indonesia%20Zakat%20Outlook2017E_N_PUSKASBAZNAS.pdf adresinden erişildi.

IRTI, (2014), *Islamic Social Finance Report*, 11 Şubat 2019 tarihinde

<http://www.irti.org/English/Research/Documents/Report-2.pdf> adresinden erişildi.

IRTI, (2015), *Islamic Social Finance Report*, 11 Şubat 2019 tarihinde <http://www.irti.org/English/News/Documents/ISLAMIC%20SOCIAL%20FINANCE%20REPORT%202015.pdf> adresinden erişildi.

ITANİ, F., *Can Charitable Donations From Muslims Compensate for an Uncertain Giving Environment*, 20 Şubat 2019 tarihinde https://www.huffingtonpost.co.uk/fadi-itani/can-charitable-donations-_b_1686963.html adresinden erişildi.

İHH, (2019a), *Hakkımızda*, 28 Şubat 2019 tarihinde <https://www.ihh.org.tr/hakkimizda> adresinden erişildi.

İHH, (2019b), *Ramazan*, 28 Şubat 2019 tarihinde <https://www.ihh.org.tr/ramazan> adresinden erişildi.

İHH, (2019c), *Gelir-gider tablosu*, 15 Mart 2019 tarihinde <https://www.ihh.org.tr/gelir-gider-tablosu> adresinden erişildi.

KAHF, M. (2007), *Zakah*, 15 Şubat 2019 tarihinde <http://monzer.kahf.com/papers/english/Zakah.pdf> adresinden erişildi.

LİBYAAKHBAR, (2016), 24 Mart 2019 tarihinde <https://www.libyaakhbar.com/entertainment/866751.html> adresinden erişildi.

ORTAKAYA, Ü.İ. (2017), *İslâmda Sosyal Politika Uygulamaları: İslâm Ülkeleri ve Türkiye*, Yıldırım Bayezit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

PAÇACI, İ. (2015), *Günümüz Ekonomik Şartlarına Göre Zekâta Tabi Mallar*, 26.01.2019 tarihinde [http://www.ibrahimpacaci.com.tr/images/stories/Kitap\(Zekât\).pdf](http://www.ibrahimpacaci.com.tr/images/stories/Kitap(Zekât).pdf) adresinden erişildi.

POWELL, R. (2010), *Zakat: Drawing Insights for Legal Theory and Economic Policy from Islamic Jurisprudence*, 11 Şubat 2019 tarihinde <https://digitalcommons.law.seattleu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1089&context=faculty> adresinden erişildi.

SELÇUK, M. (2016), *Zekâtın Modern Anlamda Kurumsallaşması ve Türkiye İçin Uygulanabilir Bir Model Önerisi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi.

T.C KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI, (2019), 11 Şubat 2019 tarihinde <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-132162/islam-isbirligi-teskilati-ijt.html>

adresinden erişildi.

TDV, (2018a), *Kurumsal*, 26 Kasım 2018 tarihinde <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/> adresinden erişildi.

TDV, (2018b), *Faaliyet Raporu*, 26 Kasım 2018 tarihinde https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/files/Media/Files/raporlar/TDV_2017_FaaliyetRaporu.pdf adresinden erişildi.

TDV, (2019), *Mali Bilgiler*, 15 Mart 2019 tarihinde <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/mali-bilgiler/> adresinden erişildi.

TÜRK KIZILAYI, 29 Ocak 2019 tarihinde <https://www.kizilay.org.tr/Bagis/BagisYap/9/zekât> adresinden erişildi.

TÜSEV, (2016), *Türkiye’de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik Araştırması*, 16 Eylül 2018 tarihinde https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/turkiyede_bireysel_bagiscilik_ve_hayirseverlik.pdf adresinden erişildi.

UNDP, (2018), *Country Profiles*, 17 Şubat 2019 tarihinde <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/NGA> adresinden erişildi.

WORLD BANK, (2019), *Country Data*, 08 Nisan 2019 tarihinde <https://data.worldbank.org/country> adresinden erişildi.

YAVUZ, A. (2011), *Hz. Peygamberin Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabeler*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi.

YEMEN-NİCK, (2012), 01 Ekim 2018 tarihinde https://www.yemen-nic.info/db/laws_ye/detail.php?ID=11600 adresinden erişildi.

YESUF, A.J. (2017), *Sudanda İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu*, 05 Kasım 2018 tarihinde <https://ikam.org.tr/sudanda-islam-iktisadi-ve-finansinin-guncel-durumu> adresinden erişildi.

ZAKATFUND, 22 Kasım 2018 tarihinde <http://zakatfund.org/Default.aspx?Lng=1&P=PD&T=1&S=1&Q=1&ID=1> adresinden erişildi.

ZAKATFUND, (2018), 08 Kasım 2018 tarihinde <https://www.zakatfund.gov.ae/zfp/web/projects/projectlist.aspx> adresinden erişildi.

ZAKATHOUSE, (2008), 07 Kasım 2018 tarihinde https://www.zakathouse.org.kw/zakat_page.aspx?id=11 adresinden erişildi.

ZAKAT.ORG, (2014), 14 Kasım 2018 tarihinde <https://www.zakat.org.Ib/pages/ar/about-us#tab-Zakat-Fund-in-Brief-1> adresinden erişildi.

ZUREİGAT, G., SHAMA, H.A. (2015), *Social Protection and Safety Nets in Jordan*, 20 Kasım 2018 tarihinde <https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/SocialprotectionandsafetynetsinJordan.pdf> adresinden erişildi.

ZUTİÇ, M. (2015), *Kur'an'da Zekât Kavramı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

ZEKAT VE İFASINDA DİN GÖREVLİLERİNİN ROLÜ: KOCAELİ ÖRNEĞİ

Sayın Katılımcı;

Aşağıdaki anket, “Zekat ve İfasında Din Görevlilerinin Rolü: Kocaeli Örneği” adlı yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak amacıyla hazırlanmıştır. Doğru tespitlerin yapılabilmesi için soruları, düşüncelerinizi en iyi yansıtacak şekilde cevaplamanız önem arz etmektedir. Söz konusu bilgiler bilimsel çalışma dışında herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Danışman: Prof. Dr. Mahmut BİLEN
Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Günay TERZİ
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyet ☐ Erkek ☐ Kadın	2. Yaşınız ☐ 20-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51-60 ☐ 61 yaş ve üstü	3. Medeni Durum ☐ Evli ☐ Bekar
4. Öğrenim Durumu ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Lisansüstü	5. Mesleği ☐ Müftü ☐ Vaiz ☐ Müdür ☐ İmam-Hatip ☐ Müezzin-Kayyım ☐ Kur'an Kursu Öğreticisi ☐ Diğer	6. Ailenin Aylık Gelir Durumu (TL) ☐ 2.000-3.500 ☐ 3.501-5.500 ☐ 5.501-7.500 ☐ 7.501-10.000 ☐ 10.001-20.000 ☐ 20.001 ve üstü
7. Ev ve Binek Dışında Servet Bilgisi (TL) ☐ 0-15.000 ☐ 15.001-100.000 ☐ 100.001-250.000 ☐ 250.001-500.000 ☐ 500.001-750.000 ☐ 750.001-1.000.000 ☐ 1.000.001 ve üstü	8. Bu sene verdiğiniz zekat miktarı (TL) ☐ Vermedim ☐ 0-375 ☐ 376-2.500 ☐ 2.501-6.250 ☐ 6.251-12.500 ☐ 12.501-18.750 ☐ 18.751-25.000 ☐ 25.001 ve üstü	9. Mesleki Deneyim (Yıl) ☐ 0-5 ☐ 5-10 ☐ 10-15 ☐ 15 ve üstü

- Günlük hayattaki konuşmalarınızda zekat hakkında hangi sıklıkla konuşma ortamı oluşur?**
 Haftada birkaç kere   Ayda bir kere   Her gün   Hatırlamıyorum
 İki haftada bir   Üç ayda bir   Hiçbir zaman
- Vaaz, hutbe ya da sohbetlerinizde müstakil konu olarak zekat hakkında bilgilendirme yaptınız mı?**
 Evet, yılda bir kez   Evet, ayda bir kez   Evet, üç ayda bir kez
 Evet, haftada bir kez   Hatırlamıyorum   Hayır, hiçbir zaman
- Hz. Peygamber ve Raşit halifeler dönemindeki zekat uygulamaları hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?**
 Hiç bilgim yok   Biraz bilgi sahibiyim
 Oldukça bilgi sahibiyim   Kararsızım
- Günümüzde İslam ülkeleri ve diğer ülkelerdeki zekat uygulamaları hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?**
 Hiç bilgim yok   Biraz bilgi sahibiyim
 Oldukça bilgi sahibiyim   Kararsızım
- Hz. Peygamber döneminde olmayan mal kalemlerinin zamanımızda zekata tabii tutulmasını doğru buluyor musunuz?**
 Evet doğru buluyorum
 Hayır, mal kalemleri Hz. Peygamber tarafından belirlendi, yeni mallar ilave edilmemelidir
 Fikrim yok   Kararsızım

6. **Günümüz finansal ürünlerinin (hisse senedi, mevduat hesapları, sukuk, leasing) hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?**
 Hiç bilgim yok Biraz bilgi sahibiyim
 Oldukça bilgiliyim Kararsızım
7. **Mezheplerin “Madenlerin Zekatı” hakkındaki görüşleri dikkate alındığında, günümüz şartlarında hangi mezhebin görüşünü isabetli buluyorsunuz?**
 Hanefiler Şafiler Malikiler
 Hanbeliler Fikrim yok
8. **Size göre velisi fakir olan çocukların sünnet masrafları zekat niyetiyle karşılanabilir mi?**
 Evet Hayır Fikrim yok Kararsızım
9. **Size göre fakir gençlerin evlendirilmesi için harcanan para zekat yerine geçer mi?**
 Evet Hayır Fikrim yok Kararsızım
10. **Size göre belediyeler tarafından kurulan çadırlarda ikram edilen iftar yemekleri zekat yerine geçer mi?**
 Evet Hayır Fikrim yok Kararsızım
11. **Günümüzde “Zekat Nisabının Yeniden Güncellenmesi” tartışmalarını doğru buluyor musunuz?**
 Evet doğru buluyorum Hayır doğru bulmuyorum
 Fikrim yok Kararsızım
12. **Size göre dindar kesimin gelir düzeyi arttıkça verdikleri zekat miktarı da artıyor mu?**
 Evet, artıyor Hayır, artmıyor
 Fikrim yok Kararsızım
13. **Zekat ibadeti hakkında size en çok hangi konuda soru yöneltiliyor?**
 Zekatın ne zaman ve kimlere verileceği
 Hangi malların zekatının verileceği
 Zekatın nasıl hesaplanacağı
 Verilecek zekat miktarının ne olacağı
 Yakınlara, akrabalara zekat verilip verilemeyeceği
 Bu konu hakkında bana herhangi bir soru sorulmadı
14. **Halk tarafından size yöneltilen sorularda en çok hangi konuda sorulan soruları cevaplamakta zorluk çekiyorsunuz?**
 Zekatın ne zaman verileceği Hangi malların zekatının verileceği
 Zekatın nasıl hesaplanacağı Zekatın kimlere verilebileceği
 Verilecek zekat miktarının ne olacağı Herhangi bir zorluk çekmiyorum
15. **İhtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere size zekat verildiği oldu mu?**
 Evet Hayır
16. **Hız Peygamber dönemi zekat uygulamalarıyla günümüz uygulamaları kıyas edildiğinde zekatın amacına hizmet ettiğini düşünüyor musunuz?**
 Evet, zekat ibadeti kendisinden beklenen amaca hizmet etmektedir
 Hayır, zekat tamamen bireysel bir ibadet halini almıştır
 Fikrim yok
17. **Zekata kurumsal bir nitelik kazandırılarak devlet eliyle toplanmasını ister misiniz?**
 Evet, isterim Hayır, istemem Fikrim yok Kararsızım
18. **Zekat devlet eliyle toplansaydı hangi devlet kurumunun toplanmasını isterdiniz?**
 Diyanet İşleri Başkanlığı Maliye Bakanlığı
 Yerel Mülki İdareler, Kaymakamlık vs. Belediyeler
 Devlet denetiminde STK'lar Diğer
19. **Size göre Türkiye’de kurumsal bazda zekat hesaplama programı oluşturularak mükelleflere bu hizmetin verilmesi zekat ödemelerinin artmasında fayda sağlar mı?**
 Evet, fayda sağlar Hayır, fayda sağlamaz Fikrim yok Kararsızım
20. **Size göre Türkiye’de internet ve telefon bankacılığı, maaştan düşme, evden tahsilat gibi yöntemlerle zekat ödemede kolaylık sağlanması zekat ödemelerini artırır mı?**
 Evet, artırır Hayır, arttırmaz
 Fikrim yok Kararsızım

21. Zekatınızı nereye verirsiniz?

- ( ) Bireyler (akraba, komşu, öğrenciler, vs.) ( ) Vakıflar/STK'lar
( ) Dini grup ve cemaatler ( ) Kampanyalar ( ) Diğer

22. Size göre ülkemizde vergi oranlarının yüksek olması zekat ödemelerini olumsuz yönde etkiler mi?

- ( ) Evet, olumsuz yönde etkiler ( ) Hayır, olumsuz yönde etkilemez
( ) Fikrim yok ( ) Kararsızım

23. Size göre zekat verenlerden vergi indirimi yapılıyorsa verilen zekat miktarı artar mıydı?

- ( ) Evet, zekat miktarı artardı ( ) Hayır, artmazdı
( ) Fikrim yok ( ) Kararsızım

24. Size göre insanlar neden zekat vermez?

- ( ) Bilgi eksikliğinden ( ) Verilecek kişi bulamadıklarından
( ) Nasıl vereceklerini bilmediklerinden ( ) Yerine ulaşacağına inanmadıklarından
( ) Mal sevgisi ve mal biriktirme isteğinden ( ) Kendisini zekat mükellefi olarak görmediğinden
( ) Diğer

25. Size göre, Hz. Ömer'in müellefe-i kulüb sınıfını, zekat ödemelerinden çıkarmış olmasının günümüze herhangi bir etkisi var mıdır?

- ( ) Evet, Hz. Ömer bu sınıfı kaldırmıştır, zamanımızda da müellefe-i kulüb sınıfı yoktur.
( ) Hayır, Hz. Ömer'in bu uygulaması kendi zamanının şartlarına göre değerlendirilmelidir.
( ) Fikrim yok ( ) Kararsızım

26. Daha adaletli bir gelir dağılımı için zekatın ne kadar etkisi olabileceğini düşünüyorsunuz?

- ( ) Çok etkisi olabilir ( ) Etkisi olabilir ( ) Fikrim yok
( ) Etkisi olmaz ( ) Hiçbir etkisi olmaz

		5- Kesinlikle Katılıyorum	4- Katılıyorum	3- Fikrim Yok	2- Katılmıyorum	1- Kesinlikle Katılmıyorum
	Zekatın Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurumsallaşması ve zekatın ekonomik yönü hakkında aşağıdaki görüşlere katılma derecenizi lütfen işaretleyiniz.					
1	Diyanet İşleri Başkanlığı ve din görevlileri zekat ibadetinin yerine getirilmesinde aktif bir şekilde rol almalıdır.					
2	Diyanet İşleri Başkanlığında Zekat İşleri Genel Müdürlüğü kurulmalıdır.					
3	Diyanet İşleri Başkanlığı pilot olarak belirlediği camilerde zekat bürosu açmalıdır.					
4	Din görevlileri görev yaptıkları mahalde ihtiyaç sahiplerine ulaşmada aktif bir rol oynamalıdır.					
5	Diyanet İşleri Başkanlığı diğer ülkelerdeki zekat modellerini inceleyerek Türkiye'nin yapısına uygun bir model geliştirmelidir.					
6	Diyanet İşleri Başkanlığı belli periyotlarla personeline hizmet içi eğitimler vermelidir.					
7	Diyanet İşleri Başkanlığı zekat hakkında halkı bilinçlendirecek toplantılar tertip etmelidir.					
8	Zekatın Diyanet personeli tarafından toplanıp dağıtılması, bu ibadetin aslına uygun bir şekilde yerine getirilmesini sağlar.					
9	Zekatın Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından toplanmazsa usulsüzlükler ve yanlış kullanımlar ortaya çıkabilir.					
10	Zekat sayesinde servetin belli ellerde birikmesi engellenir.					
11	Zekatın ekonomiye canlılık katan bir yönü vardır.					
12	İslam ülkelerinde yoksulluk oranının yüksek olmasının sebeplerinden biri zekat ibadetinin hakkıyla yerine getirilmemesidir.					
13	Zekatın zengin ile fakir arasındaki ekonomik dengeyi düzenleyen bir rolü vardır.					
14	Zekat zorunlu mali bir ibadettir.					

Ek 2: Etik Kurulu Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 13/12/2018-E.15886

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : 61923333/050.99/
Konu : 07/29 Günay TERZİ

Sayın Günay TERZİ

İlgi : Günay TERZİ 29/11/2018 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığının 12.12.2018 tarihli ve 07 sayılı toplantısında alınan "29" nolu karar örneği ekte sunulmuştur.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof.Dr. Arif BİLGİN
Etik Kurulu Başkanı

29. Günay TERZİ'nin "Zekât İfasında Din Görevlilerinin Rolü: Kocaeli Örneği" başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda; Günay TERZİ'nin "Zekât İfasında Din Görevlilerinin Rolü: Kocaeli Örneği" başlıklı çalışmasının Etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Evrakı Doğrulamak İçin : <http://193.140.253.232/envision.Sorgula/BelgeDogrulama.aspx?V=BENU4MMRL>

Etik Kurulu Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Tel:0264 295 50 00 Faks:0264 295 50 31
E-Posta :ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ :www.sakarya.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek 3: Kurum Onayı

T.C.
KOCAELİ VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

17 Ocak 2019

Sayı : 31222535-219- 197
Konu : Anket Yapabilme İzin Onayı Hk.
(Günay TERZİ)

..... KAYMAKAMLIĞINA
(Müftülük)

İlgi : Kocaeli Valiliği (İl Müftülüğü)' nin 17.01.2019 tarihli ve 31222535-219-63....
sayılı oluru.

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim
Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Günay TERZİ tarafından İlimizde görev yapan Din Görevlileri
ile anket çalışması yapılacağına dair ilgi onay ekte gönderilmiş olup, ankete ait form
<https://goo.gl/forms/T3saYNhSisSqzlrF2> link adresinden doldurulabilecektir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Yusuf DOĞAN
Vali a.
İl Müftüsü

Ek: İlgi Olur ve Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü yazısı. (7 Sayfa)
(Mail Adreslerine Gönderilmiştir.)

Dağıtım:
12 İlçe Kaymakamlığına (Müftülük)

T. C.
KOCAELİ VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

17 Ocak 2019

Sayı : 31222535-219- 63
Konu : Anket Yapabilme İzin Onayı Hk.
(Günay TERZİ)

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü (Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü) nün
27.12.2018 tarihli ve 36289645/300/E.16480 sayılı yazısı.

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Günay TERZİ' nin, Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mahmut BİLEN' in danışmanlığında "Zekat ve İfasında Din Görevlilerinin Rolü (Kocaeli Örneği)" adlı tezi için İlimizde görev yapan din görevlileri ile anket çalışması yapması talebi ilgi yazı ile bildirilmektedir.

Bu itibarla; adı geçen tez çalışmasına esas olmak üzere İlimizde görev yapan din görevlileri ile anket çalışması yapması hususunu;
Olurlarınıza arz ederim.

Dr. Ravza ÇİHAN
İl Müftü Yardımcısı

OLUR
16./01/2019

Yusuf DOĞAN
Vali a.
İl Müftüsü

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Gümüşhane’de doğan Günay TERZİ; ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini Kocaeli’nde tamamladı. 2003 yılında Kayseri Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2010 yılında Kırklareli Babaeski Müftülüğüne Kur’an Kursu Öğreticisi olarak atandı. 2011-2018 yılları arasında Kocaeli Derince İlçe Müftülüğünde görev yaptı. Halen Ankara Altındağ İlçe Müftülüğünde görev yapmaktadır.